

Participatie van kinderen en jongeren in armoede

Lessen uit de praktijk

unicef
samen voor
kinderen

 Koning
Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

Participatie van kinderen en jongeren in armoede

Lessen uit de praktijk

COLOFON

Participatie van kinderen en jongeren in armoede

Lessen uit de praktijk

Cette publication est également disponible en français sous le titre:
La participation des enfants et des jeunes en situation de pauvreté-Leçons
tirées des pratiques

This publication also exists in English under the title:
Participation of children and young people in poverty-Lessons from
practice

Een co-editie van de Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21 te 1000 Brussel en UNICEF België

AUTEURS	Stefaan Vermeulen Michel Teller
VERTALING	Patrick De Rynck King's Translation & Copywriting sprl
COÖRDINATIE VOOR DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING	Françoise Pissart, Directeur Pascale Taminiaux, Projectverantwoordelijke Anne Van Meerbeeck, Projectverantwoordelijke Nathalie Troupée, Assistente Ann Vasseur, Directieassistente
COÖRDINATIE VOOR UNICEF BELGIE	Isabelle Marneffe, Director Communications & Programmes Gaëlle Buysschaert, Child Rights Officer Maud Dominicy, Child Rights Officer
GRAFISCH CONCEPT VORMGEVING	PuPiL Tilt Factory
PRINT ON DEMAND	Manufast-ABP vzw, een bedrijf voor aangepaste arbeid Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website www.kbs-frb.be Een afdruk van deze elektronische uitgave kan (gratis) besteld worden : on line via www.kbs-frb.be , per e-mail naar publi@kbs-frb.be of telefonisch bij het contactcentrum van de Koning Boudewijnstichting, tel +32-70-233 728, fax +32-70-233 727
Wettelijk depot:	D/2893/2010/11
ISBN-13:	978-90-5130-696-5
EAN:	9789051306965
BESTELNUMMER:	2008 september 2010 Met de steun van de Nationale Loterij en de POD Maatschappelijke Integratie

VOORWOORD

'Beter luisteren om beter te ondersteunen'

De Koning Boudewijnstichting en UNICEF België hebben zich al vele jaren geëngageerd in de strijd tegen armoede en zijn in het bijzonder begaan met de problematiek van kinderen en jongeren in armoede. Zij zien de participatie van kinderen in armoede als een van de belangrijke instrumenten in die strijd. Participatie vormt namelijk een krachtige hefboom waarbij de ervaringen van deze kinderen, hun leefwereld en hun behoeften in overweging worden genomen bij het beslissen over maatregelen die hen aanbelangen.

Goede praktijken op dit vlak zijn vandaag de dag echter nauwelijks bekend of weinig duurzaam. Een formule die succes en een daadwerkelijke impact garandeert, ligt niet voor de hand. Hoe spreek je immers kinderen en jongeren in armoede aan? Hoe leer je hen met anderen over hun leefervaringen en wensen te praten? Hoe kan je hun verhaal, in al zijn authenticiteit, bij beleidsmakers op de agenda plaatsen? Hoe kan je hen op een respectvolle manier ondersteunen om zelf vorm te geven aan hun leven, hun leefomgeving en de maatschappij waarin ze leven?

De Koning Boudewijnstichting en UNICEF België hebben beslist de handen in elkaar te slaan en de ervaringen van zeventien projecten te bundelen. Met de lessen die uit deze praktijken kunnen worden geleerd, richten zij zich tot initiatiefnemers die een dergelijk initiatief goed voorbereid willen opstarten en zich willen behoeden voor valkuilen.

Deze publicatie is dus gebaseerd op zeventien concrete projecten. Ze biedt geen kant-en-klare oplossingen, maar wil vooral een bron van inspiratie en een leidraad vol ideeën zijn.

In 2009 lanceerde de Koning Boudewijnstichting de projectoproep 'Kinderen in armoede aan het woord'. Twaalf projecten van armoedeorganisaties over heel België kregen in dat verband financiële steun. Bij de selectie van de projecten heeft de jury oog gehad voor de diversiteit van methodieken die door de organisaties in hun projecten werden gehanteerd.

De ondersteunde projecten bieden dan ook een kader waarin kinderen en jongeren op een zeer gevarieerde manier uitdrukking kunnen geven aan hun leefwereld: minidebatten, fotoreportages, video's, radio-interviews, graffiti enzovoort.

Terzelfder tijd luisterde UNICEF België in het kader van zijn participatieproject 'What do you think?' naar meer dan honderd jongeren die in armoede leven. Deze eerste onderzoeksfase had tot doel een beter inzicht te krijgen in hun leefwereld en een heldere kijk op de impact van armoede op hun leven.

Twee vaststellingen zijn duidelijk: armoede is multidimensioneel en kan de meest verschillende ervaringen dekken. Er bestaat daarom geen 'uniek' recept om naar kinderen en jongeren in armoede te luisteren.

Anderzijds zijn kinderen en jongeren meer dan passieve slachtoffers en ze zijn zeker niet verantwoordelijk voor de armoede waarin ze zijn terechtgekomen. Elk kind en elke jongere is een individu met een eigen leefwereld en de maatschappij, die ook de hunne is, moet rekening houden met hun verlangens en noden.

Deze handleiding is een weerslag van de verschillende ondersteunde initiatieven. De Koning Boudewijnstichting en UNICEF België danken van harte alle projecthouders die een constructieve bijdrage aan deze publicatie hebben geleverd, alsook de POD Maatschappelijke Integratie die de realisatie ervan financieel ondersteunde.

INHOUD

VOORWOORD	5
DEEL 1: Hoe pak je het aan?	9
Inleiding	11
1 Participatie is een duidelijke keuze	13
1.1 Bepaal je doelen	13
1.2 Betrek de jongeren daarbij.....	15
2 Ken je doelgroep	17
2.1 'Arm zijn' is niet hun identiteit.....	17
2.2 De context bepaalt hun gedrag.....	18
2.3 Ook hun engagement wordt bepaald door de context.....	19
3 Jongeren praten zelden rechtstreeks over armoede	21
3.1 Een 'goed gesprek, samen rond de tafel' levert niets op.....	21
3.2 Ze vertellen veel over hun leefwereld.....	22
3.3 In hun verhalen weerklinkt altijd hun achtergrond.....	23
4 Hoe begin je er aan?	25
4.1 Zorg dat ze zich thuis voelen.....	25
4.2 Win hun vertrouwen.....	26
4.3 Zoek de juiste ingang.....	27
5 Het gaat niet om methodiekjes	29
5.1 Praten begint bij luisteren.....	29
5.2 Samen iets doen, spreekt hen aan.....	31
5.3 Vooral het proces is belangrijk.....	32
6 Elke groep is anders	33
6.1 De groep mag niet te groot zijn.....	33
6.2 De groep moet sterk genoeg zijn.....	33
6.3 Diversiteit is vanzelfsprekend.....	34
6.4 Wisselende aanwezigheden.....	34
7 Bied een duidelijke structuur en ga daar flexibel mee om	37
7.1 Bereid alles heel goed voor.....	37
7.2 Bied kwaliteit.....	37
7.3 Speel in op wat de jongeren aanbrenge.....	38
7.4 Het is hun project.....	38
8 Het is hard werken	39
8.1 Maak duidelijke afspraken.....	39
8.2 Het is een groot engagement.....	39
8.3 Neem je tijd.....	40

9	Hoe kom je naar buiten?	41
9.1	Toonmomenten	41
9.2	De jongeren willen zich écht tonen	42
10	De stap naar het beleid	43
10.1	Het belang van een goede voorbereiding	43
10.2	Wederzijdse kennismaking	43
10.3	Concrete acties leiden tot positief resultaat	45
11	Participatie is een win-win situatie voor jongeren en beleid	47
11.1	Veel signalen worden niet opgepikt	47
11.2	Het beleid moet blijvend investeren	48
11.3	Participatie is een kerntaak	49
	DEEL 2: Zeventien interviews – verhalen uit de praktijk	51
	“Het belangrijkste is vertrouwen”	53
	“We willen hen positieve ervaringen aanbieden”	55
	“Wij staan open voor hun verhalen en spelen daar op in”	57
	“Er is een grote kloof tussen hoe ze praten en de realiteit”	59
	“Voor de microfoon tonen jongeren zich kwetsbaar”	61
	“De ergste vorm van armoede? Geen netwerk hebben”	63
	“De jongeren willen hun eigen plek in de stad”	65
	“Bij Roma kinderen is er altijd explosiegevaar”	67
	“Hoe meer je iets benoemt, hoe minder je ervan afziet”	69
	“Kunst doorbreekt de stereotiepen die ze kennen”	71
	“De jongeren dachten na over het verband tussen zijn en hebben”	73
	“Als je de spelregels volgt, wordt het project iets van hen”	75
	“De ouders waren nog nooit zo betrokken”	77
	“De maturiteit van de jongeren verraste de lokale overheid”	79
	“Ze worden zich bewust van hun eigen kwetsbaarheid”	81
	“Ongelooflijk wat je op een korte tijd soms kan bereiken”	83
	“De jongeren van vandaag zijn de leiders van morgen”	85
	BIJLAGE: Basisvoorwaarden en principes voor participatie van kinderen	87

DEEL 1:

HOE PAK JE HET AAN?

INLEIDING

De strijd tegen de kinderarmoede staat hoog op de politieke agenda. Het is een prioriteit tijdens het Europees Jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in 2010. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) bestaat inmiddels reeds twintig jaar en bepaalt dat elk kind als actieve deelnemer aan de samenleving 'het recht heeft om zijn mening te kennen te geven' en het recht heeft dat 'met deze mening rekening wordt gehouden in elke aangelegenheid of procedure die het kind betreft'. Het 'recht op participatie' van kinderen staat ook als basisrecht in de Belgische grondwet. Binnen die beleidscontext is het dus meer dan aangewezen om kinderen die in armoede leven, zelf aan het woord te laten.

In de strijd tegen kinderarmoede kunnen kinderen immers zelf een belangrijke rol spelen. Nochtans gebeurt dat te weinig. In klassenraden of jeugdraden komen kinderen in armoede zelden aan bod. Die structuren bieden hen te weinig vertrouwen en zijn niet op hun maat. Als 'expert van hun eigen levensverhaal' zijn zij echter een onuitputtelijke bron van informatie voor beleidsmakers. Wie zich voor kinderen in armoede engageert en met hen in dialoog gaat, kan zijn beleid beter afstemmen op hun reële noden en dus betere resultaten boeken. Door met hun eigen levensverhaal aan de slag gaan, worden kinderen ook sterker. Ze leren zich uitdrukken, krijgen een bredere kijk, leren keuzes maken, bouwen zelfvertrouwen op... het maakt hen veerkrachtiger in het leven, en dus ook om uit de armoede te geraken. Hen aan het woord laten, is een belangrijke hefboom voor positieve veranderingen.

Zinvolle en eerlijke participatie van kinderen vertrekt altijd vanuit een aantal basisprincipes¹. De kinderen moeten altijd vrij kunnen kiezen om al dan niet deel te nemen, weten wat de bedoeling is, zelf inzicht hebben in het proces en kunnen bijsturen. Participatie moet in een kindvriendelijke omgeving plaatsvinden en er moet basisvertrouwen zijn. Alle kinderen moeten kunnen deelnemen - zeker kinderen die vaak worden uitgesloten - en de methodieken moeten aangepast zijn aan de doelgroep. Participatie mag geen risico's inhouden voor hun veiligheid, privacy of gezondheid. En de volwassenen die het proces begeleiden, moeten dat met toewijding en engagement doen. Wie kinderen aan het woord laat, moet dat woord ook ernstig nemen en daar iets mee doen.

1 Zie ook:
 - *samenvatting in bijlage*
 - *'Minimum standards for consulting with children'*,
<http://images.savethechildren.it/ff/download/Policies/st/standard-partecipazione.pdf>

Maar hoe vertaal je deze principes naar de praktijk? Hoe praat je met kinderen en jongeren in armoede over hun leefwereld? Over de beleving van hun dagelijkse werkelijkheid? Hoe kan je hen op een zinvolle en respectvolle manier mee vorm laten geven aan hun leven, hun omgeving, onze samenleving? Het doel van deze methodiekmap is om inspiratie en tips te bieden aan iedereen die met die vragen aan de slag wil.

Deze map is vooral gebaseerd op de ervaring van zeventien organisaties uit heel België. Het zijn organisaties voor en met mensen in armoede – soms enkel kinderen en jongeren, vaak ook hun ouders. Deze organisaties kregen steun van de Koning Boudewijnstichting of werkten samen met UNICEF België om 'jongeren die in armoede leven aan het woord te laten'. Zij gingen met jongeren aan de slag, met hun sterktes en zwaktes. Zij luisterden naar wat de jongeren belangrijk vonden en steunden hen om zich aan de buitenwereld te tonen. Dat bracht telkens veel teweeg: bij de jongeren zelf, bij de organisaties en ook bij de beleidsmakers tot wie ze zich richtten.

De zeventien projecten zijn vaak erg verschillend, hun variatie is een rijkdom. De doelgroep waar ze mee werken is heel divers: kinderen, tieners en adolescenten – de leeftijden variëren van 3 tot 20 jaar² – allochtoon en autochtoon, jongens en meisjes, nieuwe en generatiearmen, individueel of in groep, jongeren met een gelijkaardige achtergrond of juist heel verschillend ...

Door die grote variatie aan projecten en jongeren ontstaat een groot pallet aan voorbeelden, telkens gegroeid in een andere context. Elk project belichaamt de mogelijkheid en de hoop op verandering. Deel 1 biedt een rode draad: over de basisvoorwaarden om participatie van jongeren in armoede mogelijk te maken, over hoe je dat als organisatie en als begeleider best aanpakt, over de inzet en de uitdagingen. Deel 2 van deze map zijn zeventien interviews met zeventien verhalen uit de praktijk.

Deze map is geen 'handleiding in tien stappen'. Het is geen lesvoorbereiding. Voor wie echt wil luisteren naar kinderen en jongeren in armoede is het hopelijk wel een stimulans om aan de slag te gaan. Ongeacht de situatie, de context, de jongeren, de leeftijd, de achtergrond ... mits een doelgerichte aanpak is participatie, ook met kwetsbare jongeren, altijd mogelijk en altijd interessant. Hen enkel als 'probleemjongeren' benaderen is geen bijdrage tot verandering. Participatie is een recht dat hen de kans biedt om mee naar oplossingen te zoeken voor de problemen in hun leven.

Al te vaak worden kinderen in armoede niet gehoord. Nochtans zijn hun beleving, hun ideeën en aanbevelingen van cruciaal belang. Beleidsmakers die oplossingen zoeken, kunnen daar alleen maar bij winnen. En de jongeren zelf ook. Elke ervaring waar zij sterker van worden, elk stapje richting zelfvertrouwen en zich aanvaard weten, draagt kiemen in zich voor een betere toekomst. Of die er ook zal komen, kan niemand vooraf voorspellen. Maar niet naar hen luisteren, betekent alleszins hen een kans ontnemen om sterker te worden. De strijd tegen kinderarmoede kan enkel gevoerd worden als ook de kinderen hierin een stem krijgen. Deze gids wil iedereen die dat engagement wil aangaan, daarbij op weg helpen.

² De meeste projecten werken met tieners, maar er zijn evengoed projecten met kinderen of adolescenten. Voor het leesgemak spreken we meestal van 'jongeren'.

1. PARTICIPATIE IS EEN DUIDELIJKE KEUZE

1.1 Bepaal je doelen

Jongeren in armoede aan het woord laten, vraagt heel wat denkwerk vooraf. Waarom wil je hen laten participeren? Hoe ga je dat doen? Met welke werkvormen? Hoever draagt je engagement om ook daadwerkelijk iets te doen met wat de jongeren aanreiken?

De beslissing om jongeren actief te betrekken bij de manier waarop hun leven vorm krijgt, neem je niet zomaar. Soms zijn het de jongeren zelf, of de ouders, die de vraag opwerpen. Meestal groeit het vanuit de bekommernissen van begeleiders. Uiteindelijk is het steeds de organisatie die beslist om die stap te zetten. Aan die beslissing gaat altijd een lange incubatieperiode vooraf: een sluimerende gedachte, het gevoel de werking te moeten bijsturen, verzuchtingen die een bedding zoeken, de vaststelling en de bezorgdheid dat jongeren vaak nergens terecht kunnen, het gevoel te vrijblijvend bezig te zijn terwijl er zich zoveel aandient ... Er wordt gepraat, nagedacht, ideeën gelanceerd, vorming gevolgd, gelezen, vergaderd ... een lang proces om de geesten te laten rijpen, keuzes te maken, jaarplanningen op te stellen, beleidsopties te nemen, middelen te zoeken.

Dat proces is nuttig en noodzakelijk en leidt tot duidelijke keuzes en doelen. Enkele voorbeelden:

"We willen de levensverhalen van de jongeren verzamelen met een dubbel doel: samen met hen bekijken welke hulp we hen kunnen bieden en hun verhalen gebruiken om hulpverleners te sensibiliseren."

Frédérique Van Leuven, Le Méridien

"We willen de jongeren aan het woord laten over de verschillende vormen van armoede waarmee ze te maken krijgen, zowel in hun persoonlijk leven als in hun omgeving. Zowel financiële armoede als sociale of culturele."

Claudine Horge, Cap Sud

"We willen radio-uitzendingen maken van een uur, waarin jongeren – net zoals bekende mensen dat doen – over hun leven vertellen en op een aantal vragen antwoorden. Het is een oefening in introspectie die erg nuttig en verrijkend is, zeker voor jongeren die in de knoei zitten."

Renaud Boulet, Samarcande

"We willen de jongeren ondersteunen om een concreet project in hun wijk waar te maken, en zo de ontwikkeling van hun gevoel voor solidariteit en gemeenschap bevorderen." Christophe Parthoens, Reliance

"We willen dat de jongeren een duidelijker beeld krijgen van wat armoede is en van wat daar – al dan niet doelmatig – tegen gedaan wordt. En we willen hun eigen ervaringen toetsen aan de getuigenissen die ze verzamelen." Giancarlo Paglia, SAS

"We willen de jongeren aan het woord laten over hun ervaringen rond armoede en uitsluiting. Naar aanleiding van de officiële opening van onze nieuwe lokalen, willen we de lokale beleidsmakers uitnodigen." Femke den Hollander, 't Salon

"We willen met jongeren rond thema's werken die aansluiten bij hun leefwereld. Zij hebben vaak zinvolle ideeën en meningen, en daarmee willen we meer naar buiten komen." Hilde Linssen, Centrum Kauwenberg

"We willen met jongeren een nieuwe werking starten, die verder gaat dan inspelen op hun individuele vragen en noden. We willen een dialoog aangaan over hun problemen en hun verhalen en verzuchtingen aan de jeugdraad en het beleid voorleggen." Sofie Devocht, Recht-Op

"We willen dat onze kinderen leren omgaan met hun emoties, dat ze niet zo onbeheerst zijn. Als ze beter met hun emoties leren omgaan, krijgen ze misschien ook minder problemen op school." Lien Van de Ven, VLOS

Elk project om jongeren in armoede aan het woord te laten, vraagt een duidelijk engagement. Het gaat niet over nieuwsgierigheid over wat bij hen leeft. Het gaat erover hen de kans te bieden om zelf stappen verder te zetten in hun leven, vanuit de dingen die zij zelf als belangrijk ervaren. Die stap zetten is nooit vrijblijvend, het is een engagement in verbondenheid.

Een project heeft enkel kans op slagen, als het gedragen wordt door de organisatie. Alle begeleiders zegden dat ze ruimte, steun en rugdekking kregen van hun leidinggevenden en collega's om een onzeker pad te bewandelen. Dat ze 'hun eigen ding' mochten doen, met gissen en missen en vallen en opstaan. Dat ze sturing, feedback, vorming, ideeën en ruggensteun kregen. Dat ze nooit tegenwerking kregen. En dat dat allemaal nodig was. Want eens de keuze gemaakt, is er eigenlijk geen weg terug. Eens je beslist om het woord van jongeren ernstig te nemen, kan je moeilijk zeggen 'dat het maar om eens te proberen is'. Het enige wat je dan kan doen, is daar honderd procent voor kiezen en daar honderd procent voor gaan. De keuze om kinderen aan het woord te laten, is een engagement op langere termijn. Dat vergt ook een duidelijk engagement qua tijd en middelen (financiële, menselijke, organisatorische ...).

Wat wil je bereiken? Wat wil je doen met wat de jongeren je aanreiken?

1.2 Betrek de jongeren daarbij

Ook voor de jongeren moet het doel van het project duidelijk zijn. Zonder hun engagement, is een project niet levensvatbaar. Hoever die doelen reiken en welke invalshoek gekozen wordt, kan erg verschillend zijn.

- De eerste focus ligt meestal op de eigen werking. De jongeren kunnen die zelf mee vorm geven en zo hun eigen plek creëren. Dat is altijd een leerrijk proces. Ze leren afspraken maken, in groep werken, zich ergens voor inzetten, respect tonen, iets maken, zich uiten, enzovoort. Ze voelen zich betrokken en worden zich bewuster van hun leefwereld.
- In de meeste werkingen zetten de jongeren ook een stap naar buiten. Ze tonen zich aan hun eigen netwerk (familie, vrienden en kennissen) en aan mensen buiten de werking (buurt, sociaal werkveld...). Ze leren organiseren en zich voorstellen en beogen zo een positieve beeldvorming naar buiten uit.
- Nog een stap verder is de aanzet tot maatschappelijke verandering. De jongeren voeren acties in de wijk of spreken lokale beleidsmakers aan. Ze laten hun stem horen – eventueel via de media - en proberen zo daadwerkelijk om concrete dingen te veranderen in hun wijk, het jeugdbeleid of de samenleving.

De meeste projecten streven verschillende doelen na – je moet bijvoorbeeld eerst de eigen werking goed uitbouwen voor je naar buiten kan treden – en die doelen kunnen ook evolueren. Niet alles is tegelijkertijd haalbaar. Meestal is het een proces van positieve ervaringen en tussentijdse succesjes waarop dan verder gebouwd wordt. Hoe dat proces verloopt, is vooraf nooit in te schatten. Het maakt het des te belangrijker om als begeleider steeds het beoogde doel voor ogen te houden, als richtpunt om samen met de jongeren de dagelijkse gebeurtenissen in de goede richting te sturen.

Het doel moet duidelijk zijn voor iedereen. Zeker voor de jongeren.

2. KEN JE DOELGROEP

2.1 'Arm zijn' is niet hun identiteit

'Jongeren in armoede' is een statistische categorie. Het is een begrip dat gebruikt wordt in beleidsteksten en subsidiedossiers. Het is echter geen term die jongeren voor zichzelf gebruiken. *"De armen, dat zijn de anderen"*, zeggen ze. Dat is iets van de derde wereld. Of dat zijn mensen die in kartonnen dozen slapen. *"Arm zijn, is dat je geen hoop meer hebt."*

'Arm zijn' is niet het soort label waar jongeren hun identiteit aan ophangen, integendeel. Zij willen zelf liefst zoals 'gewone jongeren' zijn, 'erbij horen' en 'er gewoon mogen zijn'. Wie ze zijn, wordt bepaald door hoe ze zich voelen, door de groep waar ze bij horen, de wijk waar ze wonen, door hun muziek, hun gsm, hun uiterlijk, hun codes, hun gedrag ... Ook door hun afkomst en hun problemen: thuis, op school, op straat, in de hulpverlening ...

Ook al zeggen jongeren zelden of nooit dat ze 'in armoede leven', ze beseffen meestal wel heel goed dat ze niet tot de (blanke) middenklasse behoren. Ze weten dat ze het thuis niet breed hebben, dat ze zich niet altijd evenveel kunnen permitteren als anderen, dat hun ouders regelmatig problemen hebben om de eindjes aan elkaar te knopen. Ze wonen meestal in een kansarme wijk, en ook al hebben ze veel kritiek op wat daar mis gaat, ze zijn ook fier op hun wijk. Ze zitten vaak in een concentratieschool of in het bijzonder onderwijs en stellen vast dat er andere scholen zijn die 'niet voor hen zijn'. Ze kennen de hulpverlening en justitie als onmondige gebruiker.

Veel jongeren die in armoede leven herkennen mekaar als lotgenoten, eerder dan als vrienden. Hoe verschillend ze onderling ook zijn, ze herkennen elkaars kwetsuren. Een van de jongeren noteerde treffend *"dat wij jongeren allemaal een bepaalde achtergrond hebben, met dikwijls een moeilijke thuissituatie en moeilijkheden op school."* Andere jongeren omschreven hun lotsverbondenheid als *"on est tous dans la merde"*, of *"wij hebben het niet gemakkelijk in ons leven, maar wij geraken er ook."* Ook de uitspraak *"Wij komen van een ander land"* drukt uit dat ze zich erg bewust zijn van de verschillen met andere kinderen. Niet dat ze hun leven per definitie negatief inzien: *"Wij zien de armen graag om wie ze zijn, en de rijken om wat ze hebben"*, zei een jongere. Of nog: *"Zij komt uit een rijke familie en heeft alles wat ze wil. Maar ze is arm aan vrienden."* Zij kunnen zich op hun manier ook rijk voelen.

**Benader elke jongere gewoon als jongere.
Niet als 'jongere in armoede'.**

2.2 De context bepaalt hun gedrag

De armoedige achtergrond van deze jongeren bepaalt erg sterk hun gedrag. Er proberen bij te horen, is vaak erg stresserend. Ze moeten zich vaak wapenen tegen de 'grote boze buitenwereld' die hen negatief bekijkt. Ze reageren dan wispelturig, chaotisch, druk, fysiek en verbaal agressief, macho, uitdagend. De 'goegemeente' ervaart hun boosheid dan als onaangepast - adhd, autistisch, driftig, tegendraads, bedreigend.

Maar vaak is dat vooral hun buitenkant. Bijna alle begeleiders vertellen dat de jongeren, wanneer ze toekomen, eerst 'stoom moeten aflaten'. Ze moeten hun frustraties kwijt, het gepest dat ze moeten ondergaan, de conflicten die ze meesleuren, de afwijzing die hun dagelijkse leven bepaalt. Ze moeten eerst even de boze buitenwereld van zich afschudden om te kunnen 'thuis komen'.

Storend gedrag of heftige emoties zijn dikwijls een reactie op armoede of uitsluiting. Jongeren in armoede groeien niet op met het gevoel dat ze hun eigen lot in handen hebben. Ze zitten vaak in de hoek waar de klappen vallen en reageren defensief. Ze hebben niet het gevoel greep te hebben op de omstandigheden die hun leven bepalen. Ze zijn erg vertrouwd met de rol van slachtoffer.

Wanneer ze zich niet uitgesloten voelen, wanneer er wel naar hen geluisterd wordt, gedragen ze zich anders. Hun houding tegenover instituties die ze niet kennen, is anders dan wanneer ze zich ergens thuis voelen. Hun gedrag in de samenleving is anders dan tegenover mensen die ze vertrouwen. In groep gedragen ze zich veel heftiger dan wanneer je ze apart neemt. Wanneer ze je kennen en zich welkom voelen, valt veel van hun geharde pantser weg. Jongeren die de reputatie hebben heel agressief te zijn, blijken dan erg rustig en coöperatief te zijn. Jongeren die gekend zijn als erg in zichzelf opgesloten, blijken plots veel te vertellen te hebben. Jongeren die overmand zijn door een crisis, blijken die snel te kunnen loslaten.

Eens ze zich welkom voelen, engageren zij zich vaak zeer positief. Niet dat het eenvoudig is die passende context te bieden en hun vertrouwen te winnen. Ze hebben meestal een eigen waarden- en normenpatroon dat erg verschilt van dat van hun begeleiders. Uit de ervaringen van de zeventien werkingen is gebleken dat ze weinig zelfvertrouwen hebben of zich geïsoleerd voelen. Hun levensloop is wanordelijk met veel ontgoochelingen en mislukkingen. Ze ondervinden aan den lijve wat twijfel, schuld en schaamte is. Ze hebben moeite met concentratie en hebben een korte aandachtsboog. Ze tasten grenzen af en testen 'hoever ze te ver' kunnen gaan. Onderling zijn ze zeker niet altijd elkaars beste vrienden en durven ze ook pesten. Ze zetten zich vaak af – niet alleen tegen de maatschappij of tegen hun ouders, ook tegen begeleiders of hulpverleners. Als ze ergens aan beginnen, wil dat niet zeggen dat ze volhouden. Als ze geen zin hebben, doen ze niet mee.

Maar wanneer ze vertrouwen krijgen en zich gewaardeerd voelen, gaan ze er ook echt voor. Eens ze zich engageren in iets dat hen motiveert, tonen ze vaak een grote inzet en een opmerkelijke maturiteit. Hun inzet is dan doorleefd, energiek, intens, onvoorwaardelijk. Ze hebben een sterke innerlijke kracht. Ze brengen ideeën aan, willen die uitwerken, nemen verantwoordelijkheid, worden mondiger. Ze hebben soms heel concrete voorstellen om heel concrete problemen op te lossen. Het resultaat is vaak verbazingwekkend, soms ook ontroerend. Het vertrouwen dat ze krijgen, is een helende kracht.

**Wanneer ze zich welkom voelen, leggen ze hun pantser af en tonen ze hun ware aard.
Ken uw jongeren. Enkel zo kan je op maat werken.**

2.3 Ook hun engagement wordt bepaald door de context

Of een jongere zich in een project engageert, is in principe altijd zijn eigen keuze. Geen enkel project probeert jongeren te 'dwingen' om mee te doen, dat zou overigens geen zin hebben. Dat werkt ook niet. Wat werkt, is jongeren iets aanbieden dat hen aanspreekt. Maar de omstandigheden beletten hen soms om mee te doen. Tot een bepaalde leeftijd zijn het bijvoorbeeld vooral de ouders die de beslissingen nemen. Pas wanneer ze tieners worden, krijgen jongeren de ruimte om zelf keuzes te maken. Leren kiezen is een deel van hun ontwikkeling, en dat is geen rechtlijnig proces. Zo zijn er ook vaak dagelijkse hindernissen, die hun engagement in de war kunnen sturen.

- Ze zijn vaak afhankelijk van dingen waar ze geen vat op hebben. Als ze tijdens de vakantie geen vervoer hebben, kunnen ze niet komen. Als ze om de week van papa naar mama moeten verhuizen, kunnen ze niet altijd aanwezig zijn. Als er thuis een probleem is of iets uit de hand loopt, krijgt dat voorrang.
- Er zijn ook andere belangrijke dingen in het leven. Als je moet kiezen tussen een liefde en een project ...?
- In elke groep speelt een zekere groepsdruk. Vaak zijn het de informele leiders die de beslissingen nemen. Wanneer zij zich engageren, trekken ze de groep mee. Maar andersom ook.

De keuze om zich te engageren is nooit vanzelfsprekend. Hoe kan je voor iets kiezen dat je niet kent? Als de begeleiders niet precies kunnen uitleggen wat de bedoeling is, hoe kan je het dan zelf weten? Elk nieuw project gaat door een soms moeilijke groeifase. Voor de begeleiders is het vaak nieuw, voor de jongeren zeker. Dat gaat gepaard met vallen en opstaan. Eens een project langer loopt, wordt het makkelijker om duidelijk te maken waar het over gaat. Ook de mond-tot-mondreclame doet dan zijn werk.

**De jongeren bepalen zelf hun engagement.
Maar ook de omstandigheden spelen een rol.**

3. JONGEREN PRATEN ZELDEN RECHTSTREEKS OVER ARMOEDE

Jongeren zijn jongeren. Hen benaderen als 'jongeren in armoede' werkt averechts. Zij gebruiken zelf het woord armoede niet, daar moet je hen dus ook niet op aanspreken. Wel op wie ze zijn, wat ze graag doen, wat ze goed kunnen, hoe ze hun leven en hun toekomst zien.

3.1 Een 'goed gesprek, samen rond de tafel' levert niets op

Niet alle jongeren beseffen of erkennen dat ze in armoede leven - zeker jongere kinderen niet. Op basis van hun vergelijkingspunten vinden ze hun leven 'gewoon'. Hen in dat geval over hun armoede aanspreken, komt nogal vreemd over. Andere jongeren daarentegen beseffen wel in welke omstandigheden ze opgroeien, maar weigeren voor zichzelf het etiket 'arm' te gebruiken. "Onze ouders zijn wel arm, maar wij niet", zeggen ze. Ten slotte zijn er ook jongeren die wel beseffen dat ze in armoede leven, maar dat wil zeker niet zeggen dat ze daar mee te koop lopen, integendeel. Daarmee naar buiten komen, maakt het risico veel te groot dat ze een stigma over zichzelf afroepen.

"Er zijn jongeren die de hele tijd klagen dat ze arm zijn omdat ze de laatste nieuwe gsm van 500 euro niet kunnen kopen. Terwijl er andere zijn die thuis echt in armoede leven, en daar nooit iets over zeggen."
Nicole Raskin, CLAJ

"Ik heb een dak boven mijn hoofd, een leuke zus, ik zie mijn mama graag, heb heel mooie kleren, een lief hondje en een gsm. En dat we nooit op vakantie gaan, vind ik niet zo erg. We doen wel daguitstappen."
Een jongere, De Kring

"Rechtstreeks over armoede praten, lukte niet. Onrechtstreeks wel, over de consumptiemaatschappij. Hoe komt het dat mensen zich in de schulden steken om een gsm te kopen met allerlei onnuttige gadgets? Is het normaal dat een gezin zich elementaire dingen moet ontfagen omdat de kinderen een factuur van 300 euro per maand hebben voor hun gsm?" Claudine Horge, Cap Sud

"Een van onze meisjes gaf in de klas een spreekbeurt over armoede, maar vertelde daarbij niks over zichzelf. Een ander meisje wiens moeder in de pers verscheen bij een artikel over armoede, was daar zeer boos over. Want zo kwamen ze dat op school misschien te weten. Of toen wij zelf in een school over armoede gingen praten, gaf een van onze meisjes vooraf de duidelijke boodschap dat we moesten doen alsof we haar niet kenden. Want anders zouden haar vriendinnen dat te weten komen." Hilde Linssen, Kauwenberg

Een gesprek op de man af over 'hoe ervaar jij armoede' levert nooit iets op. Armoede is niet iets wat je open en bloot op tafel legt. Hetzelfde geldt voor varianten zoals een brainstorm in groep, een gestructureerde enquête of een interview door iemand die zij niet kennen. Zeker wanneer iets te geforceerd overkomt, komen de jongeren niet los. Als zulke gesprekken toch iets opbrengen, is het meestal een vertekend beeld. Zeker in groep willen ze niet onderdoen voor elkaar. Dan vertelt de ene dat ze in elke kamer van hun huis een tv hebben of een PlayStation, waarop de volgende thuis een zwembad heeft en de derde twee zwembaden... Deze verhalen gaan niet over hun dagelijkse werkelijkheid, maar over hun dromen en hun ideale wereld. Over op vakantie gaan in een 5-sterrenhotel en een toekomst met 'vrouwetje, auto, villa, boot om op reis te gaan'. Hoe slechter de situatie thuis, hoe meer ze de neiging hebben te overdrijven. En het is niet omdat iemand een laptop of een Wii heeft, dat hij niet arm is. Merkkledij is overigens een prima manier om armoede te verhullen.

De dingen beter voorstellen dan ze zijn, is een deel van hun leefwereld. Jongeren doen dat vaak uit loyaliteit met hun ouders. Of om een positief beeld over zichzelf op te hangen. Of ze geven 'wenselijke antwoorden' omdat die veiliger zijn dan de waarheid. Die kan immers erg riskant zijn: als er thuis te veel problemen zijn, riskeer je bijvoorbeeld geplaagd te worden. Deze 'leugens' zijn een manier van overleven. Als begeleider of leerkracht moet je daar leren doorkijken en dat is niet altijd gemakkelijk. Jongeren hebben immers goede redenen om dingen te verbloemen. Zij weten maar al te goed dat het aan het einde van de rit de volwassene is die de beslissingen neemt. Het is dus altijd veiliger om een positief beeld op te hangen.

Over armoede praat je onrechtstreeks. Niet op de man af.

3.2 Ze vertellen veel over hun leefwereld

Dat jongeren zich niet makkelijk prijsgeven in een formele setting, wil niet zeggen dat ze geen inkijk geven in hun leefwereld. Ze doen dat vaak op informele momenten: in de instuif, als ze samen met de begeleider iets aan het doen zijn, aan de toog, voor en na, als er iets hoog zit en er iets van hun lever moet ... Ze vertellen over hun gezin (familie, woning, gezondheid, geld ...), hun lief, wat ze meemaken op school of in de buurt, over hun toekomst, enzovoort. Hun verhaal is dikwijls weinig gestructureerd, soms gewoon even terzijde, maar er komt wel veel uit.

Het onderliggende thema dat steeds terugkomt is niet armoede, maar wel 'er niet bij horen': ze voelen zich uitgesloten, worden gepest, hebben geen vrienden, krijgen racistische opmerkingen, voelen zich nergens welkom. Overal waar zij komen, zijn zij 'het probleem'. In hun beleving gaat het niet zozeer over armoede, wel over uitsluiting.

Dat verhaal vertellen ze enkel aan mensen die ze vertrouwen: lotgenoten of begeleiders die ze goed genoeg kennen. Voor de begeleiding zijn die individuele contacten goud waard. Het is de basis van hun vertrouwensband met de jongeren. En doordat de jongeren veel vertellen, krijg je als begeleider ook aanknopingspunten om op in te spelen. Uiteraard zijn jongeren erg verschillend. De ene is meer open dan de andere. Sommigen zullen er nooit over praten, omdat het hun aard niet is, omdat ze het nut er niet van inzien, of omdat ze schrik hebben dat hun verhaal zich sowieso tegen hen keert. Maar wie hun vertrouwen wint, krijgt hun levensverhaal.

Hun basisgevoel in het leven is 'er niet bij te horen'.

3.3 In hun verhalen weerklinkt altijd hun achtergrond

Zonder meteen het thema armoede aan te kaarten, zochten de meeste projecten naar manieren om dieper in te gaan op de leefwereld en de achtergrond van de jongeren. Hoe zet je de stap verder dan 'een persoonlijk verhaal dat op een informeel moment in vertrouwen verteld wordt'?

Binnen een aangepaste, goed gestructureerde en duidelijke context, lukte het vaak wel om jongeren aan het vertellen te krijgen.

- De babbelbox. Jongeren die zin hadden, konden tegen een camera iets vertellen over zichzelf, de jongerenwerking en hun leefwereld. Zo ontstond een soort permanent dagboek van hun spontane verhalen en belevenissen. Een montage van die verhalen geeft een prachtig beeld van 'het leven zoals het is' van jongeren in armoede (zie ook: interview De Kring, 't Lampeke, Kauwenberg).
- Een collage of een cartoon maken over zichzelf en hun leefwereld leverde wisselende resultaten op. Waar het een plaats kreeg in het proces van de groep – bijvoorbeeld om elkaar beter te leren kennen in de fase van groepsvorming – waren de jongeren enthousiast. Wanneer ze het te veel ervoeren als iets van buitenaf, kon het hen weinig begeisteren.
- De radio-uitzendingen van Samarcande of de getuigenissen van Le Méridien draaien helemaal rond het levensverhaal van de jongere. Het uitgangspunt daarbij is dat de jongeren zelf bepalen wat zij willen vertellen. Het is hùn verhaal, in een context van 'free speech'. Zij beslissen of ze iets willen vertellen, wat ze willen vertellen en hoe hun verhaal al dan niet aan de buitenwereld gepresenteerd wordt. Die verhalen zijn uit het leven gegrepen (zie ook: interview Samarcande, Le Méridien).
- De jongeren werden uitgenodigd om als journalist of onderzoeker een reportage te maken over bijvoorbeeld 'overdreven consumptie', 'armoede en uitsluiting' of 'seksualiteit bij jongeren'. Ze moeten over het onderwerp nadenken, informatie verzamelen, op onderzoek gaan, vragen verzinnen, samen overleggen hoe ze het gaan aanpakken, enzovoort. Ze gaan zelf op stap, zoeken mensen op, doen straatinterviews, maken opnames en monteren een uitzending of maken een tentoonstelling. Als journalist benaderen ze hun onderwerp 'objectief' (Wat is het OCMW? Wat is de oorzaak van schulden?), maar uiteraard gaat het ook over hen zelf. Dat zet hen aan het denken en soms ook aan het praten over hun eigen leefwereld. (zie ook: interview CLAJ, Cap Sud, SAS).

Door over hun leefwereld te praten of zelf op onderzoek te gaan, komt ook het onderwerp armoede in het vizier. Daardoor evolueren hun houding en visie over armoede, hun inzichten winnen aan nuance, ze schalen zichzelf in op hun eigen armoedeschaal. Door zich bewuster te worden van hun eigen situatie, verandert hun kijk op zichzelf en hun leven en krijgen ze er ook meer greep op.

Door erover te praten, worden ze zich bewuster van hun eigen situatie.

4. HOE BEGIN JE ER AAN?

4.1 Zorg dat ze zich thuis voelen

Voor jongeren in armoede is de wereld hard. Ze moeten knokken om overeind te blijven. Meestal vallen ze overal buiten. Op school worden ze zelden of nooit aangehaald. Ze vinden nauwelijks aansluiting bij traditionele kinderwerkingen of jeugdbewegingen - dat is hun wereld niet en als ze het al proberen, houden ze het zelden vol.

Ze hebben nood aan een plek die van hen is, waar ze niet de hele tijd negatief bekeken worden, waar ze kunnen zijn wie ze zijn. Voor veel organisaties is de eerste doelstelling om zo een plek te creëren, wat op zich al niet vanzelfsprekend is. Het is immers niet omdat je 'een plek wil bieden aan jongeren in armoede' dat zij meteen in dat scenario willen meestappen.

"Het zijn geen probleemjongeren, maar jongeren die bijzondere aandacht nodig hebben." Moo Laforce, Leren Ondernemen

De opstart van een nieuwe werking of een nieuwe groep gaat vaak gepaard met onzekerheid, en ook met strijd over de precieze bedoeling en wie dat dan bepaalt. Meestal gaat het om plekken waar de jongeren in hun vrije tijd en vrijwillig naartoe komen. Vanuit het standpunt van de jongere is dat een vrijblijvend engagement: niemand verplicht hen om te gaan. Als ze komen is het omdat ze dat zelf graag doen, om zich te amuseren, om in groep te zijn, om leuke of interessante dingen te doen. Voor de meeste projecten is dergelijke basiswerking essentieel om verder op te kunnen bouwen. Zonder basis heb je niks. Als de jongeren zich niet thuis voelen, lukt al de rest ook niet.

Hoe die plek eruit ziet, doet er op zich niet toe. Wat telt is dat het hun plek is, waar ze zichzelf kunnen zijn in een vertrouwde omgeving en waar ze welkom zijn. Dat kan een jeugdhuis zijn, of gewoon ergens een apart lokaaltje dat ze mogen gebruiken, een radiostudio, een buurtpleintje. Als het een eigen lokaal is, is samen voor de inrichting zorgen vaak een stap in de goede richting.

Ze hebben nood aan een eigen plek.

4.2 Win hun vertrouwen

Zonder vertrouwen geraak je nergens. Als begeleider kan je dat vertrouwen niet afdwingen. Je kan het enkel aanbieden. En het niet beschamen. Jongeren hebben daar zeer sterke voelsprietten voor. Hoe dikwijls zijn ze in hun leven al niet belazerd? Hoe vaak zijn ze al niet ontgoocheld of gekwetst? Of gewoon genegeerd? Op hoeveel volwassenen hebben ze in hun leven al écht kunnen rekenen? Volwassenen die ze kunnen vertrouwen, zijn ankerpunten in hun leven.

Als begeleider moet je een band hebben met de jongeren en in hen geloven. Jongeren testen dat geloof. Hoe ga je om met wat ze je vertellen? Doe je wat je beloofd hebt? Wat gebeurt er als ze iets doen waar jij niet mee akkoord gaat? Hoe duidelijk zijn de regels en waar ligt de grens? Hoe ga je om met je beroepsgeheim en deontologie en met het respect voor hun privacy? Aan wiens kant sta je?

Een vertrouwensband opbouwen is natuurlijk niet hetzelfde als hen naar de mond praten of met alles akkoord gaan wat ze doen. Dat is vaak een delicaat evenwicht. Een open, confronterend gesprek houdt altijd het risico in dat ze dichtklappen. Maar eens het vertrouwen groeit, laten ze vaker hun andere kant zien. Het testgedrag vermindert, je hebt al eens makkelijker een losse babbel maar ook een diepgaand gesprek, ze doen vlotter mee, enzovoort.

"Als jongerenwerker wil je vooral luisteren naar hun verhalen, ook al vertellen ze maar één kant. Het gaat vaak meer om hun beleving, dan om feiten en waarheden. En ook al blijven veel jongeren in hun verzet steken, toch is er stilaan meer vertrouwen gegroeid en vertellen ze meer. Het is een permanente oefening op de grens tussen wantrouwen en vertrouwen. Sommige jongeren zijn alleszins geëvolueerd en gaan nu respectvoller om met grenzen. Elke positieve evolutie doet deugd." Thomas Peeters, 't Lampeke

Hoe verschillend de projecten ook zijn, vertrouwen is altijd cruciaal. Een kunstatelier waar jongeren zich creatief uitleven, is anders dan een radio-interview waarin jongeren getuigen over hun leven. Samen een circusvoorstelling uitwerken, is niet te vergelijken met een gesprek onder lotgenoten over je leven als kind van een psychiatrische patiënt. Een huiswerkklas waar je leert praten over je gevoelens is iets heel anders dan actie voeren in je wijk. Maar telkens gaat het om vertrouwen. Om je te tonen, je kwetsbaar op te stellen, je verhaal te doen, op een podium te staan. Vertrouwen dat je zelf eerst moet krijgen, maar ook moet geven aan de begeleiders. Ook wanneer er externe begeleiders bijkomen - als interviewer, als kunstenaar, als coach - werd het project vooral gedragen door de jongerenwerker die er dagelijks is. Pas als die het vertrouwen heeft, kunnen externen ook aanhaken.

Je moet hun vertrouwen waard zijn.

4.3 Zoek de juiste ingang

Een project lukt pas als het inpikt op wat de jongeren echt bezig houdt. Dat is niet hetzelfde als 'doen wat ze vragen'. Hun voorstellen beperken zich vaak tot wat ze reeds kennen - film kijken, naar de speeltuin gaan, een beetje rond hangen, zich amuseren, Play Station, een voetbaltornooi of een feestje organiseren... Hen warm maken of hun belangstelling wekken voor iets dat ze niet kennen, is niet vanzelfsprekend. Omschakelen van 'activiteiten consumeren' naar 'zelf iets doen' is nooit een voorstel van de jongeren zelf. Maar iets opdringen als jeugdwerker werkt niet - hoe harder je zelf iets wil, hoe minder kans dat het lukt. Je moet eerst de juiste ingang vinden.

Verandering gaat altijd gepaard met onzekerheid. Wat wordt van mij verwacht? Wat is de bedoeling? Waarom is dat nodig? Wat brengt dat op?

- Waar er een traditie is om activiteiten te organiseren, wordt het gewoon aangebracht als een nieuwe activiteit. Eens iets anders. Als een variatie op wat ze kennen. Meestal is er overigens ook een traditie om het programma vooraf met de kinderen of de jongeren bespreken, en altijd te toetsen wat hen al dan niet boeit. Bij elk nieuw project is het dan uitkijken hoe het aanslaat, en daar soepel op inspelen. (Leren Ondernemen, Kids-Noord)
- Soms wordt het voorgesteld als een project waar kandidaten voor gezocht worden. Vooraf wordt de structuur en de bedoeling duidelijk uitgelegd, en wie interesse heeft kan zich inschrijven en meedoen. (D'Broej, Réliance, VLOS, Samarcande,...)
- Soms vertellen de begeleiders vooraf aan de jongeren dat ze meer aansluiting willen vinden bij hun leefwereld, om zo beter te kunnen inspelen op de dingen die echt belangrijk zijn in hun leven en dat van hun lotgenoten. (Convergences, De Kring, Le Méridien).
- Creatieve activiteiten zijn vaak een goede ingang. De jongeren kunnen leuke dingen doen zonder de hele tijd 'met hun problemen' te moeten bezig zijn. Ze werken met hun handen, kiezen zelf wat ze willen maken en de kunstwerken zijn vaak heel mooi. Bovendien drukken de jongeren en de kinderen er veel mee uit, al is dat niet met woorden. (Leren Ondernemen, Convergences)
- Een video of een dvd maken is een aantrekkelijke uitdaging. Zowel het technische als het artistieke trekt aan. Maar dergelijke producties vergen een behoorlijk engagement: de jongeren moeten er mee leren werken, regelmatig aanwezig zijn, nadenken over inhoud en scenario's, opnames maken, monteren, enzovoort. Het levert altijd een prachtig beeld van hun leefwereld op ('t Lampeke, De Kring, CLAJ,...).
- Sommige projecten gaan de zoektocht naar 'wat willen we?' samen met de jongeren aan. Van bij de start laten ze de jongeren 'aan het woord': ze proberen dingen uit, zoeken aanknopingspunten om op in te pikken, gooien visjes uit in de hoop iets te vangen. Ook voor de jongeren is het een zoekproces. De onzekerheid over de uitkomst ervan maakt dat proces vaak moeizaam, maar zeker niet onproductief. De zoektocht is dan een belangrijk deel van het proces ('t Salon, Recht-Op, 't Lampeke, Kauwenberg, Cap Sud,...).

Begin met wat ze graag doen. En voeg daar dan dingen aan toe.

5. HET GAAT NIET OM METHODIEKJES

Geen enkele handleiding is een garantie op succes. Methodieken zijn een hulpmiddel, maar werken nooit op zich. Ze werken enkel als ze aanslaan, als de jongeren erop inpikken. Jongeren aan het woord laten, is vooral een volgehouden inspanning.

5.1 Praten begint bij luisteren

Het enige wat jongeren vaak willen, is dat iemand hun verhaal ernstig neemt. Dat ze tegen iemand kunnen vertellen wat hen écht bezig houdt. Dat ze gehoord worden. Wie luistert, geeft overigens sowieso het goede voorbeeld. Jongeren in armoede zijn immers al te vaak meer vertrouwd met andere vormen van communicatie, zoals schelden, weglopen, zich gedeisd houden of erop kloppen. Dat iemand naar hen luistert, kan hen inspireren om zelf ook meer open te staan voor anderen.

- Sta open voor hun taal. Die is soms verward, vaak ruw, direct. Maar het is wel hun taal.

"Soms heb ik de indruk dat zij de hele tijd aan het schelden zijn tegen elkaar, zeer agressief. 'A moeder is een hoer' schold een jongen zijn eigen broer uit... Maar blijkbaar vinden zij dat gewoon."

Gert Baetens, Kids-Noord

"Ze waren helemaal vrij om zelf het scenario van de clip te bedenken en de tekst van hun rapnummer te schrijven. Ook wanneer hun woorden soms choqueren, respecteren we wat ze zeggen. Daar moet je eerlijk in zijn, dat zijn de spelregels."

Nicole Raskin, CLAJ

- Sta open voor hun leefwereld. Hun verhalen zijn hun wereldbeeld.

"'t Zijn vaak stoere jongens. Maar als je ze beter leert kennen, blijken ze ook met heel andere dingen bezig te zijn – koken, dansen, huisdieren... dat is soms verbazingwekkend."

Thomas Peeters, 't Lampeke

"Z. zei dat hij bij een vriend was gaan spelen. Wij zegden 'breng die eens mee', waarop hij antwoordde: 'Dat is heel moeilijk. Ik weet niet goed aan wie ik dat moet vragen, want die heeft zoveel mama's en papa's'."

Moo Laforce, Leren Ondernemen

"Wij krijgen hier voortdurend verhalen over hun liefdesleven en dan is het weer aan en af en ruzie en jaloezie ... de hormonen spelen hier nogal eens op."

Sofie Devocht, Recht-Op

"Thuis maken ze nooit huiswerk: ze hebben geen materiaal, geen plaats, geen rust, geen stimulans. Zo kreeg een kind straf omdat het zijn boeken niet gekaft had. Terwijl die ouders gewoon niet weten wat dat is, laat staan dat ze daar belang aan zouden hechten."

Lien Van de Ven, VLOS

- Sta open voor hun problemen. Niet dat je die meteen moet oplossen, dat verwachten ze ook niet.

"Als je je dopkaart binnenbrengt duurt het te lang voor je je geld krijgt. t 'Is alsof ze ons willen straffen door ons te laat te betalen. We kunnen niet zomaar twee weken zonder geld!"

Jongere, 't Salon

"Ze zetten u voor uw gedrag in het bijzonder onderwijs, of voor wie ge zijt, niet om wat ge kunt. Ge geraakt nooit meer terug, al is uw gedrag nog zo goed."

Jongen, 17 jaar

"Ik zou zo graag opnieuw kunnen beginnen en écht braaf zijn"

Meisje, 10 jaar

"Het is overweldigend om zien hoe hun hele leven doordrongen is van armoede, maar dat het tegelijkertijd heel onzichtbaar is. Als je niet echt contact heb met die jongeren, dan merk je niks van die realiteit."

Thomas Peeters, 't Lampeke

"Ik maak makkelijk ruzie op school en dan word ik zo kwaad en ik kan daar niks aan doen."

Meisje, Kauwenberg

- Zij zijn ervaringsdeskundigen in hun eigen leven. Hun verhalen zijn zeer leerrijk.

"Wij gingen heel onze jeugd met mijn moeder mee naar de consultatie. De psychiater kwam haar halen in de wachtkamer en bracht haar nadien terug. Hij heeft ons nooit goedendag of tot ziens gezegd. Hij heeft ons nooit uitleg gegeven. We moesten voor mama medicijnen gaan halen die haar niet beter maakten. Hij zag die crisissen niet die wij thuis meemaakten, maar hij vroeg ons ook nooit om hem te vertellen wat er gebeurde."

Jongere, Le Méridien

"Vroeger was mijn leven simpel." Meisje dat familiefoto's bekijkt, 15 jaar

"De jongeren hadden een onderzoek gedaan naar de beste locatie voor een speelplein in hun buurt. Ze vertelden dingen die de burgemeester niet wist. Die erkende nadien ook dat de jongeren hun wijk beter kenden dan hijzelf. Zij kenden beter de voor- en nadelen van de verschillende terreinen."

Christophe Parthoens, Reliance

"Twee jongeren van 17 jaar vertelden over hun ervaringen in het jeugdhuis. Ze vatten dat samen als 'Het is eten of gegeten worden'."

Hilde Linssen, Kauwenberg

Hun verhalen zijn een spiegel van hun wereldbeeld.

5.2 Samen iets doen, spreekt hen aan

De activiteiten is wat de jongeren aanspreekt. Het gaat dan om 'samen dingen doen', zelden rond 'iets doen rond hun problemen'. Sommige jongeren zeggen zelfs uitdrukkelijk dat ze niet zouden komen, moest alles rond hun problemen draaien. Samen iets doen is leuk, daagt hen uit, speelt in op wat ze goed kunnen. Ze leren nieuwe of uitdagende dingen zoals een fotoreportage of opnames maken of een spel of een techniek. Ze leren ook omgaan met hun weerstand tegen dingen die ze niet kennen – iets nieuw kan ook leuk zijn. En eens ze enthousiast met iets bezig zijn, ontstaat de ruimte om ook hun leefwereld en hun ervaringen in beeld te krijgen.

De variatie aan activiteiten in de verschillende projecten is erg groot.

- uitstappen, buurtverkenningen, bezoeken, zoektochten ...
- knutselen, tekenen, naaien, rappen, action painting, fotoshoot, dingen maken zoals installaties, collages, scrapbook, graffiti, zelfportret ...
- interviews afnemen, klagmuur, napraten bij een film ...
- reportages maken, radio, foto's nemen, videoclip of dvd maken, computer, website ...
- samen koken, eten, feesten ...
- sport, spel, stadsparcours, dans, toneel, muziek, circus ...
- actie voeren in de wijk
- lokalen inrichten, tentoonstellingen organiseren, een voorstelling doen ...

In de interviews in deel 2 komen nog meer voorbeelden uitgebreid aan bod.

Wat telkens terugkomt, is dat de methodiek erin bestaat om 'niet met methodiekjes' bezig te zijn, maar om het proces met de jongeren aan te gaan. Zo werkten sommige methodieken in de ene groep wel, in de andere niet (collage over zichzelf en hun leefwereld, brainstorm over 'hoe kan ik de wereld veranderen?', fotoverkenning in de buurt,...). Het is niet de methodiek op zich die het verschil maakt, maar hoe er wordt mee omgegaan in de groep. Hoe introduceer je dat? Komen de ideeën van hen? Waar is de grens tussen enthousiasmeren en opdringen? Is er al een traditie om regelmatig activiteiten te doen of nieuwe dingen te introduceren? Staan de jongeren er voor open, is de groep er aan toe? Hoeveel ruimte is er voor woord en wederwoord en bijsturing, enzovoort.

Er bestaan uitgeschreven methodieken (zie ook: interviews D'Broej, VLOS, Reliance-EPTO), maar het is vooral de toepassing ervan die maakt of iets lukt of niet. Het zijn geen kant-en-klare gerechten, maar recepten om zelf mee aan de slag te gaan. Het is een continu proces van verzinnen, nieuwe dingen aanreiken, uitproberen, variatie aanbrenge, zijpaden bewandelen, opnieuw beginnen en blijven proberen.

Een methodiek is een hulpmiddel. Wat telt, is hoe je er mee omgaat.

5.3 Vooral het proces is belangrijk

Waar het om gaat is dat de jongeren anders leren kijken, dat hun leefwereld verruimt, dat ze anders over zichzelf en hun achtergrond gaan nadenken. Dat ze beter leren samenwerken, ander gedrag ontwikkelen, meer (zelf)vertrouwen krijgen, gemoedsrust vinden, over zichzelf reflecteren. Dat ze misschien zelfs ontdekken dat verandering leuk kan zijn.

Tijdens de activiteiten komen er altijd dingen los. Het is een permanent proces van interactie, kleine stapjes zetten, samen even nadenken, dingen anders leren bekijken, ruzie maken, kleine en grote uitdagingen aangaan, iets uitproberen, terugblikken, nadenken over hoe het verder moet ... De begeleiders bieden voorzetten, rustpunten, tips, keuzemogelijkheden, kritiek, grenzen, steuntjes in de rug, correcties, nieuwe pistes, uitdagingen, vangmatten ...

Uiteraard wordt telkens erg uitgekeken en toegeleefd naar een eindproduct of een toonmoment. Maar dat eindresultaat is niet het belangrijkste, wel de weg er naartoe: de voorbereidingen, de groepsdynamiek, de betrokkenheid. Dat proces is belangrijker dan het eindproduct zelf: hoe voelen de jongeren zich erbij? Zijn ze het eens met de gang van zaken? Zijn er dingen die moeten bijgestuurd worden? Als het proces goed loopt, volgt de rest meestal vanzelf.

Het proces vooraf bepaalt de waarde van het eindproduct.

6. ELKE GROEP IS ANDERS

Het ruimere doel om 'jongeren in armoede aan het woord te laten', was in de zeventien projecten gelijklopend. De samenstelling van de groepen was echter heel verschillend.

6.1 De groep mag niet te groot zijn

Sommige projecten benaderen de jongeren individueel (Samarcande, Le Méridien) of in groepjes van twee of drie (ROMA-wijze, jongerenwerking Kauwenberg). Andere projecten werken met kleine groepjes (Kids Noord, SAS, D'Broej, Point Jaune), groepjes van een tiental kinderen (Convergences, De Kring, Reliance, CLAJ, Recht-Op, Leren Ondernemen) tot groepen van vijftien jongeren of meer (Cap Sud, 't Salon, 't Lampeke, kinderwerking Kauwenberg). Maar in echt grote groepen lukt het niet. Grotere groepen verdelen zich vaak spontaan in kleinere groepjes of werken met een doorschuifstelsel met een kerngroep. Een kleinere groep houdt het overzichtelijk en verhoogt de intensiteit. De kinderen en jongeren krijgen dan ook meer individuele aandacht. Persoonlijke gesprekken hebben sowieso meer diepgang.

De meeste projecten werken met minimum twee begeleiders. Zo kan één van beide altijd de 'onvoorziene omstandigheden' opvangen. Zeker bij grotere groepen is dat noodzakelijk: je kan niet alles tegelijk in het oog houden, er zijn vaak subgroepjes, met twee is het altijd veiliger, je kan makkelijker nieuwe dingen in gang steken, en je bent elkaars klankbord en toeverlaat. In veel projecten worden ook stagiairs en vrijwilligers ingeschakeld. Vaak is er één begeleider per twee à drie jongeren.

Geef elke jongere zijn plaats en aandacht.

6.2 De groep moet sterk genoeg zijn

De meeste projecten vertrekken van een bestaande werking en trekken zo jongeren aan die willen meedoen. Sommige projecten starten sowieso met een nieuwe groep – omdat zich een nieuwe generatie jongeren aandient, omdat het project zelf nieuw is, omdat de ruimere werking in een dip zat en het project een nieuwe start is. In veel projecten zijn er ook huisbezoeken of contacten met familieleden om zo de betrokkenheid te versterken.

Vaak vormen de jongeren die deelnemen de 'bovenlaag' van de beoogde doelgroep. In de categorie 'moeilijke, lastige, onstabiele' jongeren gaat het dan om jongeren met toch een behoorlijk potentieel, maturiteit en structuur (bv. een min of meer stabiele gezinssituatie). Het zijn vaak sterke figuren, informele leiders, jongeren die wel getekend zijn door hun afkomst en opvoeding, maar ook veel in zich hebben. Waar in veel projecten deze groep jongeren vaak spontaan komt bovendrijven, kiezen sommige projecten er zelfs expliciet voor om zich op deze groep te richten, met als doel dat deze jongeren een stimulerende rol spelen in hun peergroep (Reliance, D'Broej, Le Méridien).

Veel projecten zijn erom bekommerd om zeker de zwakkeren niet uit het oog te verliezen. Nieuwkomers worden aangehaald, pesten wordt niet geduld, afhakers worden opgevist. Hoe 'zwakker' (agressief, marginaal, ontspoord) de groep jongeren is, hoe moeilijker de uitdaging en hoe groter ook het risico op mislukking en ontgoocheling voor de deelnemers. Die situatie moet zeker worden vermeden: beter niets doen, dan hen een slechte ervaring bieden en een neerwaartse spiraal versterken.

Trek ook de zwakkere mee.

6.3 Diversiteit is vanzelfsprekend

In bijna alle projecten zijn de groepen gemixt. Meestal zijn het gemengde groepen jongens-meisjes, en waar de verhouding niet in balans is, streeft de begeleiding naar een beter evenwicht. Dat de begeleiding zelf ook gemengd is, is een pluspunt. Jongeren nemen iemand van hetzelfde of van het andere geslacht toch op een andere manier in vertrouwen.

Ook de leeftijden lopen door elkaar. Dat kinderen in dezelfde groep enkele jaren ouder of jonger zijn, belemmert de werking meestal niet. Volgens nogal wat begeleiders is dat zelfs een verrijking. Uiteraard stemmen begeleiders hun methodieken af op de leeftijd. Met kleine kinderen is het meer aangewezen om te tekenen of te knutselen dan te praten.

Groepsvorming is bij jongeren altijd belangrijk. Jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst, of kinderen die in generatiearmoede opgroeien, zoeken makkelijker aansluiting bij elkaar dan bij andere jongeren. Maar ook die groepen staan meestal open voor jongeren van diverse afkomst, ook al zijn er projecten die zich op een specifieke groep richten (bv. Roma-kinderen, kinderen van psychiatrische patiënten).

Iedereen is welkom, ongeacht geslacht, afkomst of capaciteiten.

6.4 Wisselende aanwezigheden

De projecten gaan nogal verschillend om met het engagement dat van de jongeren verwacht wordt. Dat varieert van 'als je kiest om mee te doen, moet je ook komen' tot 'we zien wel per keer wie er zin heeft en wie niet'. Veel projecten werken met een min of meer vaste kerngroep, vaak aangevuld met jongeren die mee aanhaken als het uitkomt. Het ene project ziet een vaste groep als voorwaarde om stap voor stap te kunnen verder werken. Een ander project ziet de wisseling van deelnemers als een

verrijking, omdat er dan telkens nieuwe impulsen komen. Nog anderen werken met in- en uitstapmomenten. Door flexibel in te spelen op wat vaak als een zwakte gezien wordt ('je weet nooit of ze komen en of ze willen meedoen') wordt het een sterkte van de werking.

Deelname aan de projecten is altijd vrijwillig, maar nooit vrijblijvend. Begeleiders willen natuurlijk graag dat de jongeren meedoen. Maar ze willen de jongeren ook de vrije keuze laten. Het is een permanent evenwicht tussen voorwaarden stellen en soepel zijn.

Niet iedereen kan altijd komen. Speel daar op in.

7. BIED EEN DUIDELIJKE STRUCTUUR EN GA DAAR FLEXIBEL MEE OM

Als begeleider creëer je een kader dat de jongeren kunnen invullen. Dat kader moet erg duidelijk zijn en goed in elkaar steken. En je moet er erg flexibel mee omgaan.

"Je moet ze eerst in de hand hebben. Ze moeten jou en elkaar leren kennen. Er moet voldoende rust en structuur zijn, in chaos kan je geen project opzetten."

Lien Van de Ven, VLOS

7.1 Bereid alles heel goed voor

De omkadering is essentieel. De begeleiding reikt de structuur aan, geeft voorzetten, spreekt jongeren aan, zorgt voor voorbereiding, materiaal, ruimte, praktische organisatie, spelregels en afspraken, impulsen, ideeën, voorbeelden, enzovoort. Alle details tellen. De vragen moeten juist zitten. De opdrachten moeten eenvoudig zijn. De tussentijdse beslissingen gedragen zijn. De grote en kleine doelen duidelijk. Enkel wie een goed uitgewerkt plan van aanpak heeft, kan dat nadien ook loslaten en er soepel mee omgaan. Beiden zijn nodig. Wie met een project start, heeft vaak hoge ambities. Probeer die realistisch in te schalen. Jongeren die enthousiast zijn, durven zich wel eens te vergalopperen. Onervaren begeleiders ook. Vermijd om valse verwachtingen te creëren. Je kan niet zomaar alles realiseren waar je van droomt. En je kan vooraf nooit zeker zijn hoe de buitenwereld gaat reageren.

**Laat niets aan het toeval over.
Dan kan je beter inspelen op toevalligheden.**

7.2 Bied kwaliteit

Even belangrijk is de kwaliteit van uitvoering. Een radio-uitzending moet worden uitgezonden. Een kunstwerk moet in een museum kunnen staan. Bij een tentoonstelling hoort een vernissage. Foto's moeten aanspreken en iets uitstralen. Een videoclip moet op het internet komen. Begeleiders die daar handig in zijn, kunnen dergelijke projecten zelf vlot uitwerken. Met wegwerpcamera's, digitale fototoestellen of een handcamera kan je al heel wat doen.

Nogal wat projecten gaan een stap verder en doen een beroep op professionals. Een zanger die mee een nummer maakt. Een kunstenaar die inspiratie en technieken aanbrengt om een installatie te maken. Een

fotograaf met professioneel materiaal. Een opnamestudio om een clip op te nemen en te monteren. Circusartiesten die de kinderen trucs aanleren. Het is erg motiverend om met mensen te mogen samenwerken die hun vak kennen. Het is ook een manier om respect te tonen voor de inbreng van de kinderen en de jongeren. Wat zij doen is waardevol.

De externe en de vaste begeleiders zijn altijd heel complementair. Terwijl de ene de activiteit begeleidt, kan de andere alles doen wat nodig is om de kinderen erbij te houden: eventjes helpen bij moeilijke momenten, afhakers opvangen en terug aanmoedigen, als het nodig is even iemand apart nemen, brandjes blussen, zorgen dat alles wat de activiteit kan verstoren wordt vermeden.

Werk professioneel. Het is een teken van respect voor de inbreng van de jongeren.

7.3 Speel in op wat de jongeren aanbrengen

Er is altijd een spanningsveld en een actieve wisselwerking tussen wat je zelf wil als begeleider, en wat de jongeren willen. Hoe krijg je hen mee en wanneer haken ze af? Hoe kneed je hun dynamiek en ideeën tot iets werkbaar? Het is een permanent proces van soepel bijsturen en inpikken op wat de jongeren aanbrengen – soms spontaan en meteen, soms is het beter om dingen wat te laten liggen en later terug op te pikken. Hoe dan ook, enkel je eigen ideeën volgen of iets opdringen, lukt niet. De jongeren moeten de ruimte krijgen om, binnen het aangeboden kader, te doen wat ze zelf voor ogen hebben.

Laat de ideeën van de jongeren komen. Help hen die te verwezenlijken.

7.4 Het is hùn project

Een project werkt pas echt als de jongeren het ervaren als hùn project. Zodra ze zich het project toe-eigenen, is het vertrokken. Bij lokale acties is de toe-eigening van hun wijk zelfs het doel van het project. "*Het is van ons*", zeggen ze dan. Dan zijn ze er voortdurend mee bezig, ze proberen altijd te komen, ze praten er met elkaar over, komen met nieuwe ideeën, denken na waar ze naartoe willen ... het wordt hun ding. Waar je als begeleider aanvankelijk moet proberen iets in gang te krijgen, wordt het daarna vooral kwestie hun enthousiasme en energie in goede banen te leiden. Uiteraard zijn er gradaties in 'toe-eigening'. Dat evolueert van zich betrokken voelen en actief meedoen tot werkelijk zelf het heft in handen nemen – het is hùn film, tentoonstelling, uitzending, rapnummer, wijk.

Een project is pas geslaagd als de jongeren het zich toe-eigenen.

8. HET IS HARD WERKEN

8.1 Maak duidelijke afspraken

De meeste werkingen hebben slechts een beperkt aantal, maar duidelijke huisregels. Iedereen is welkom en komt wanneer hij wil. Geen fysiek of verbaal geweld. Respecteer jezelf, de anderen, het materiaal en de omgeving. Geen racisme of pestgedrag. Geen alcohol en drugs. Tijdens de activiteiten wordt niet gerookt. Wie naar een activiteit komt, neemt actief deel. Wie een sanctie krijgt of geschorst wordt, mag later terugkomen. Praktische afspraken worden tegenwoordig gemaakt via sms, mail, Netlog en Facebook.

Goede huisregels zijn een voorwaarde om te kunnen werken, maar kan je pas hard maken als je de jongeren echt kent. Regels stellen grenzen, en die moeten worden getest.

"Waarom moet ik naar u luisteren?" "Omdat je naar hier komt, en dat is een van de afspraken."

Lien Van de Ven, VLOS

"De eerste keer dat ik met de jongens samen kookte, liep het helemaal uit de hand. De muren hingen vol eten. Het was een harde leerschool. Maar als ik nu zie hoe het geëvolueerd is!"

"We werken met straffen en belonen. Elke week krijgen de kinderen een taakje: afwassen, opruimen, borstelen, vieruurtje uitdelen... Wie dat goed deed, krijgt een kaartje. Wie braaf was ook. Na tien kaartjes mogen ze een prijs kiezen. En wie gestraft wordt, krijgt geen vieruurtje."

Hilde Linssen, Kauwenberg

"Roma zien altijd graag een direct voordeel. Ze moeten het nut ervan inzien. Sinds we bijvoorbeeld de regel invoerden 'iedereen die zijn boekentas bij heeft, krijgt een snoepje' heeft bijna iedereen die altijd bij".

Lien Van de Ven, VLOS

Gebruik niet te veel regels. Maar zorg dat ze worden nageleefd.

8.2 Het is een groot engagement

Of een project lukt of niet, hangt in grote mate af van de kwaliteiten en vaardigheden van de begeleider op het terrein. Elk project vraagt een groot engagement en een grote inzet. Alle begeleiders steken er veel tijd en energie in. De werking stuwt hen ook vaak vooruit. Want eens de ambitie om jongeren aan het woord te laten een bedding gevonden heeft, word je ook als begeleider overspoeld door hun dynamiek.

Een begeleider moet

- aanwezig en beschikbaar zijn
- positief ingesteld zijn, voor de jongeren kiezen en ze graag zien
- de jongeren kennen (er iemand nieuw insmijten, werkt niet) en hen 'erbij houden'
- heel goed kunnen luisteren, ook tussen de lijntjes
- heel betrokken zijn en toch kunnen relativeren
- leergierig zijn naar wat hen bezighoudt
- zich kunnen inleven in hun verhalen en het eigen referentiekader kunnen loslaten
- veel geduld hebben
- kunnen omgaan met onzekerheid, agressie en wantrouwen
- veel draagkracht hebben en weerwerk kunnen bieden
- zich kwetsbaar kunnen opstellen
- ondersteunend zijn, niet oordelen, en altijd het positieve belichten
- jongeren nooit afkeuren, indien nodig wel hun gedrag
- inschatten welke strijd zinvol is om te strijden, en welke dingen je laat passeren
- kunnen omgaan met onverwachte situaties
- durven confronteren
- zichzelf opzij kunnen zetten en gaan voor wat de jongeren willen, ook bij twijfel
- deontologisch omgaan met het beroepsgeheim
- structuur bieden, het doel bewaken en er naartoe werken
- werken naar een positief 'eindproduct' dat 'van de jongeren' is, zonder het belang van het proces uit het oog te verliezen
- geloven dat kinderen en jongeren het verschil kunnen maken
- blij zijn met kleine positieve stapjes

Geef jezelf de tijd om je eigen weg te vinden. Die weg moet je sowieso zelf gaan.

8.3 Neem je tijd

Neem je tijd om samen met de jongeren op weg te gaan. Houd steeds in je achterhoofd waar je naartoe wil. Maar pin je niet vast op een te strakke planning en durf afwijken van wat voorzien is. Iets forceren lukt niet. Te vlug te veel willen, werkt averechts. Het tempo van de jongeren kan zeer traag zijn. Ze hebben nood aan iemand die hen steunt, soms wat realisme bijbrengt en hen er op moeilijke momenten doorsleurt. Niet iemand die hen pusht. Werk stap voor stap, zonder stappen over te slaan.

Forceren lukt niet.

9. HOE KOM JE NAAR BUITEN?

Een activiteit duurt meestal een paar uurtjes of hooguit een halve dag. Meestal passen die activiteiten in een groter geheel dat weken of maanden doorloopt. De beslissing om met het resultaat van al die creativiteit naar buiten te komen, hoort vaak reeds bij het projectplan. De manier waarop dat uiteindelijk gebeurt, wordt echter altijd mee bepaald door de jongeren zelf.

9.1 Toonmomenten

Een toonmoment is vaak de afsluiting van een periode, iets waar lang naartoe gewerkt wordt. Jongeren die geloven in waar ze mee bezig zijn, willen dat ook laten zien. Jongeren die een stem krijgen, willen zich ook laten horen.

Er is een grote variatie aan toonmomenten.

- Een tentoonstelling, een optreden, een presentatie, een persoonlijk onderhoud, getuigenissen, een boek met foto's, teksten, tekeningen, een videoclip of dvd, een rapnummer, een website, een uitzending, een actie in de wijk, ...
- Soms zijn het de jongeren die 'gewoon voor zich spreken' en tonen wie ze echt zijn. Soms gaat het om een duidelijke boodschap, voorstellen of een actiepunten.
- Soms is het toonmoment in beperkte kring, bijvoorbeeld voor de eigen groep of enkel voor familie, vrienden en kennissen. Maar evengoed richten de jongeren zich tot het ruimere publiek, mensen die de werking beter willen leren kennen, politici en beleidsmakers, de wijk, de media.
- Grotere toonmomenten vergen meestal extra middelen of projectsubsidies om ervoor te zorgen dat het 'af' is (publiciteit, pers, productie, organisatie...).

De voorbereiding van een toonmoment is altijd een intense periode. Het is een stimulans om ergens naartoe te werken en verhoogt de betrokkenheid. Er is een duidelijk doel, een structuur, een tijdschema en heel veel werk. Dat geeft extra druk. Alles moet op tijd klaar zijn. Er is de onzekerheid of er wel genoeg materiaal is en of het goed genoeg is. Wat willen we precies tonen of zeggen, en hoe? En gaan de mensen wel komen en wat gaan ze ervan vinden? Bovendien is er de impliciete dwang om met succesverhalen naar buiten te komen, of het risico dat de jongeren als bezienswaardigheid gezien worden – iets wat niemand wil. Wie zich toont, stelt zich zeer kwetsbaar op. Het is altijd zoeken naar de juiste toon.

Als begeleider moet je zorgvuldig omgaan met die druk. Jongeren riskeren af te haken. Wanneer helt 'stimulerend' over naar 'dwingend'? Ook een toonmoment kan je niet forceren en moet passen in het proces van de groep.

Het toonmoment moet passen in de dynamiek van de groep.

9.2 De jongeren willen zich écht tonen

Dat jongeren niet of ontwijkend antwoorden wanneer ze rechtstreeks worden aangesproken over hun armoede, kan de verkeerde indruk wekken dat zij niks willen vertellen. Het tegendeel is waar. De kracht en de inzet waarmee jongeren willen getuigen, is vaak indrukwekkend. Wanneer ze de kans krijgen écht te tonen wie ze zijn, verbazen ze vaak in heel positieve zin. "*Zoiets hadden we niet verwacht*" is vaak de reactie. Aanwezig zijn onder de indruk, ontroerd, positief verrast, stil. Het doet hen nadenken. De jongeren tonen vaak meer kwaliteit, integriteit en maturiteit dan vooraf ingeschat. Zij tonen zich authentiek, doorleefd, recht voor de raap. Ze maken indruk met hun positieve ingesteldheid. Wie de jongeren zo leert kennen, houdt er een positief beeld aan over.

Dat geldt ook wanneer ze in de media komen – radio, tv, internet. Normaal gezien komen zij niét in de media, of negatief. Elk mediaoptreden moet goed worden voorbereid. Wat is het doel van de uitzending? Willen de jongeren herkenbaar in beeld? Wat willen ze precies zeggen? En wat niet? Hoe moet je je eigen taal spreken voor de camera? Enig voorafgaand overleg tussen begeleider, jongere en journalist is hierbij meer dan zinvol. Een berichtgeving die jongeren positief in beeld brengt, laat 'eindelijk' ook eens zien dat zij niet alleen problemen veroorzaken maar ook een deel van de oplossing kunnen zijn.

De meeste projecten blikken terug op hun toonmoment als een hoogtepunt. De jongeren toonden wie ze zijn, werden meer bewust van hun eigen situatie en mogelijkheden en lieten van zich horen. Ze boekten resultaat en voelden zich ook erkend en gewaardeerd. Dat levert ook mooie herinneringen op. Positieve ervaringen geven goesting voor meer.

Een positief beeld naar buiten uit, versterkt ook hun zelfbeeld.

10. DE STAP NAAR HET BELEID

10.1 Het belang van een goede voorbereiding

Hoe jongeren in armoede zelf hun leven ervaren, is een blinde vlek voor het beleid. En als ze al in beeld komen, is het vaak in negatieve zin. De eerste bekommernis van het lokale beleid is vaak dat jongeren 'geen overlast mogen veroorzaken'. Ook de goegemeente stelt zich niet altijd erg ontvankelijk op. Andersom wil het beleid ook - vanuit een beschermend standpunt - kwetsbare jongeren vaak 'helpen', ondersteunen en begrip tonen. Maar in de praktijk lukt dat niet altijd zomaar.

De ervaring van de zeventien projecten toont aan dat een positief contact met het beleid kan, ook al gaat er vaak een lange en moeizame weg aan vooraf. Elk contact met het beleid vraagt veel voorbereiding. Het doel moet vooraf duidelijk zijn. Het actieplan concreet. Het verhaal van de jongeren moet bij de juiste beleidsmakers terecht komen - het heeft geen zin te gaan praten met iemand die 'niet bevoegd' is. De verwachtingen moeten realistisch zijn. Ze moeten goed weten wat ze willen vertellen, en wat ze liever voor zichzelf houden.

Participatie is het tegenovergestelde van 'kinderen in armoede opvoeren'. Niet hun weerloosheid, wel hun kracht staat centraal. Hun beleving, ideeën en voorstellen hebben vaak een grote meerwaarde. Ze reiken niet alleen pistes aan voor een aangepast beleid, ze tonen zich ook vaak bereid om zelf de handen uit de mouwen te steken en hun verantwoordelijkheid op te nemen (D'Broej, Reliance ...). Jongeren zijn niet het probleem, zij maken deel uit van de oplossing.

Elk positief contact is een stap vooruit.

10.2 Wederzijdse kennismaking

Veel beleidsmakers en politici kennen geen jongeren in armoede. Ze lezen natuurlijk wel beleidsteksten en uiteraard wil iedereen de armoede de wereld uithelpen. Maar vaak blijft dat toch abstract. De beste manier om deze jongeren beter te leren kennen, is hen op te zoeken. Liefst in hun eigen omgeving, in een informele setting, bijvoorbeeld door samen een activiteit te doen. Ook een wat formelere setting kan - een officiële opening bijvoorbeeld, of een ontvangst op het eigen kantoor - maar dat maakt het toch iets afstandelijker.

Voor de jongeren is het beleid een wereld die heel ver weg is. Zij kennen geen politici, weten niet wat de jeugdraad is of wie de burgemeester of de schepen van de jeugd is. Zij kennen die wereld niet. Wie is bijvoorbeeld bevoegd om een sportterrein aan te leggen? Wie is verantwoordelijk voor roltrappen in de metro? Ook veel volwassenen zijn daar niet altijd goed van op de hoogte.

De ontmoeting van leefwerelden is verrijkend voor iedereen. Verandering begint dikwijls bij getuigenissen en persoonlijk contact. Voor de beleidsmakers die er voor open stonden, was de kennismaking met de jongeren vaak erg betekenisvol en beklijvend. Dat leidde van een 'mentaliteitswijziging' tot 'concrete beleidsdaden' die inspeelden op wat de jongeren aanbrachten. Ook voor de jongeren was het vaak een bijzondere ervaring. Ze voelden zich gehoord en hun houding tegenover de overheid kleurde positiever.

"Een senator had de videoclip van de jongeren op tv gezien en nodigde hen uit op een receptie in de Senaat. Het was een erg intens gesprek en de jongeren waren erg onder de indruk dat ze zoveel erkenning kregen. Bij het afscheid kregen ze het kaartje van de senator, met de uitnodiging om zeker contact te nemen als ze nog eens iets gelijkaardig deden. De jongeren waren enorm onder de indruk dat ze het kaartje van de senator gekregen hadden!"

Nicole Raskin, CLAJ

"Na het toonmoment bleef de schepen nog een half uur met de jongeren napraten. Dat was voor hen een hoogtepunt."

Sofie Devocht, Recht-Op

De organisatie van zo een kennismaking, vraagt heel wat praktische en inhoudelijke voorbereiding. Wie wil je contacteren? Hoe doe je dat? Wat wil je presenteren? Wie voert het woord? Wat wil je precies bereiken?

"Sommige politici waren meteen bereid om te komen. Andere kwamen ons pas tegemoet, als ze hoorden dat de televisie ook kwam."

Bruno Bauwens, D'Broej

"We probeerden het beleid bewust te maken van het 'eisenpakket' van de jongeren. We stelden concrete vragen om engagement, op basis van hun bevoegdheden."

Bruno Bauwens, D'Broej

"Bij het onderhoud met het schepencollege presenteerde een van de jongeren zelf de PowerPoint presentatie om hun voorstel toe te lichten."

Christophe Parthoens, Reliance

"Alle jongeren bereidden de ontvangst mee voor en iedereen had zijn eigen taak: de bezoekers werden verwelkomd, iemand gaf een ludieke rondleiding, er was een receptie, iemand bediende de PowerPoint en iemand anders gaf de toelichting. Daar had hij heel veel tijd ingestoken. Het was echt hùn toonmoment met hun eigen verslag."

Sofie Devocht, Recht-Op

"Bij de officiële opening gaven de burgemeester en de député van welzijn van de provincie een speech. De jongeren maakten een filmpje waarin ze vertellen wat ze belangrijk vinden in hun vrije tijd. Ze maakten ook een boekje met foto's en uitspraken, als aandenken voor de genodigden. Daarin spreken de jongeren 'voor zich', en dat maakt altijd de meeste indruk."

Femke den Hollander, 't Salon

Onbekend is onbemind en dat geldt voor beide kanten.

10.3 Concrete acties leiden tot positief resultaat

De meeste van de zeventien projecten gingen verder dan enkel kennismaking. Zij wilden tot een gesprek komen tussen de jongeren en het beleid - lokale politici, bevoegde ambtenaren, verantwoordelijken in onderwijs of hulpverlening. De concrete acties van de jongeren komen uitgebreid aan bod in de interviews in deel 2. Hier volgt een kort overzicht.

- Jongeren organiseerden acties in hun wijk, waarmee ze naar lokale politici trokken. Dit leidde tot een positieve beeldvorming over de inzet van de jongeren en een aantal concrete veranderingen, zoals de toezegging voor de aanleg van een voetbalveldje. (D'Broej)
- Een jaar lang gingen enkele jongeren naar de jeugdraad. Zij presenteerden een overzicht van tien thema's die hen aanbelangen en waar het beleid voor verbetering kan zorgen. (Recht-Op)
- De jongeren hadden een gesprek met de schepen van jeugd over hun verwachtingen van het jeugdwerk. Dat leidde tot een uitbreiding van de werking. (De Kring)
- Jongeren organiseerden mini-projecten in hun wijk. Ze ijverden bijvoorbeeld voor de aanleg van een BMX-parcours, in plaats van meer traditionele sportterreinen. Zij bouwden ook zelf een mobiele skateramp. De politici reageerden positief. (Reliance)
- De jongeren toonden een filmpje, gaven een presentatie en iemand gaf een interview. Zo wilden ze de beleidsmakers een blik gunnen in hun leefwereld en op een positieve manier de dingen tonen die voor hen belangrijk zijn. ('t Lampeke)
- Jongeren maakten naar aanleiding van 'La Journée du surendettement' twee rapnummers en de videoclip 'Pas de crédit pour les bananes'³ over schulden. Die werden verspreid via internet, filmzalen, radio en tv. (CLAJ)
- Jongeren van ouders in de psychiatrie deden voorstellen om andere jongeren te kunnen helpen, legden getuigenis af tegenover dokters en hulpverleners, en ijveren voor passende ontmoetingsruimtes voor kinderen van ouders in psychiatrische ziekenhuizen. (Le Méridien)
- Jongeren uit een gesloten instelling leggen tijdens een radio-uitzending getuigenis af over hun leven. Hun 170 levensverhalen zijn een schatkamer aan informatie die kan helpen het beeld van 'de jonge delinquent' te demystifiëren. Een gedetailleerde analyse kan de jongeren een stem geven in de wereld van de media en de politiek. (Samarcande)

3 De clip en de rapnummers zijn te zien op www.journeesanscredit.be

- Een groep migrantenmeisjes maakte interviews en reportages over armoede in hun stad. Ze werden nadien gevraagd om immigranten van de eerste generatie te gaan interviewen, in het kader van een onderzoek naar orale geschiedenis. Dat is een erkenning van hun werk en een nieuwe bijdrage aan het in beeld brengen van armoede vroeger en nu. (SAS)

De contacten van de zeventien projecten met het beleid verliepen bijna altijd positief. Politici stonden open voor hun verzuchtingen, stimuleerden hen, vonden de acties positief. Er werd geluisterd, doorgepraat, ze gingen in op de vragen van de jongeren en maakten echt contact. De beleidsmakers waren ook onder de indruk van de presentatie, de dossierkennis, de argumentatie. Ze waren verrast door de constructieve houding van jongeren die ze vooraf enkel kenden als probleemjongeren. En voor positieve verhalen zijn politici sowieso ontvankelijk.

Een overtuigende boodschap of een positief verhaal opent ogen en harten. En soms leidt dat ook tot concrete resultaten. Maar dat is zeker niet altijd het geval. Politici hebben persoonlijke voorkeuren en volgen niet altijd de keuzes van de jongeren. Ze moeten altijd handelen binnen de beperking van de beschikbare budgetten, politieke prioriteiten en een al dan niet wantrouwige achterban. Ze houden niet altijd hun belofte of herroepen soms genomen beslissingen. Ze beschouwen 'luisteren naar jongeren' niet zonder meer als hun taak of bevoegdheid. En beleidskeuzes maken en omzetten in de praktijk, vraagt hoe dan ook veel tijd.

Kleine veranderingen vragen soms heel veel voorbereiding en energie. Dat is vaak een proces met veel hoogtes en laagtes, met hoopvolle verwachtingen en tussentijdse ontgoochelingen. De jongeren hebben veel energie (soms te veel), kunnen perfect benoemen wat er mis gaat of wat ze willen, en zetten zich daar ook zeer gemotiveerd voor in. Als resultaten uitblijven, is het echter niet vanzelfsprekend om die energie blijvend om te zetten in een positief engagement. Elk beleidscontact moet dus ook zeker goed voorbereid en opgevolgd worden. Is de beleidsmaker ingegaan op hun vragen? Wat is er beloofd? Wat hebben ze gedaan? En wat hebben ze niet gedaan en waarom? Maar elke kleine stap voorwaarts is een stimulans om op de ingeslagen weg verder te gaan.

**Resultaten komen niet vanzelf. Daar moet je voor blijven ijveren.
Zorg ervoor dat jongeren realistische verwachtingen koesteren. Ontgoocheling beknot veel.**

11. PARTICIPATIE IS EEN WIN-WIN SITUATIE VOOR JONGEREN EN BELEID

Nogal wat problemen waar jongeren in armoede mee te maken krijgen, zijn structureel. Armoede is hardnekkig en wat jarenlang mis gegroeid is, is niet op korte termijn recht te trekken. De jongeren zelf kunnen een belangrijke rol spelen om die knelpunten te signaleren en mee oplossingen aan te reiken. Investeren in participatie, is investeren in de strijd tegen armoede. Participatie van jongeren groeit echter vooral van onderuit. Sommige organisaties worden inmiddels min of meer erkend als 'deskundige die de leefwereld van jongeren in armoede kent'. Andere organisaties worstelen met die erkenning. Beleidsmakers hebben daarin een grote verantwoordelijkheid.

11.1 Veel signalen worden niet opgepikt

Wie elke dag met kinderen en jongeren werkt, hoort voortdurend hun verhalen. Op informele momenten vertellen ze vaak dingen, die zeker interessant zijn om mee te nemen in een armoedebelid. Tot nu toe bestaat er echter geen manier om die knelpunten systematisch te detecteren en door te geven aan het beleid.

Enkele voorbeelden:

"Naar de tandarts gaan is voor jongeren gratis. Ze moeten wel eerst een voorschot betalen dat nadien wordt terugbetaald. Maar dan kunnen ze drie dagen niet eten."

"Ze vinden nooit de weg in de hulpverlening. Ze hebben het gevoel dat ze van het kastje naar de muur worden gestuurd. En als ze de weg al vinden, moeten ze telkens opnieuw hun problemen uitleggen. 'Maar er wordt nooit iets mee gedaan', klagen ze."

"Ze missen informatie over premies waar ze recht op hebben en die hen zouden kunnen verder helpen."

"Jongeren gaan sowieso door een aantal moeilijke periodes in hun leven. Zeker de transitie van kleuter naar lagere school en van lagere naar middelbare school is moeilijk. En het moeilijkste is wanneer ze meerderjarig worden. Op hun 18 staan ze er plots alleen voor, vaak zonder inkomen (na de instelling of het pleeggezin). Daar zijn ze niet op voorbereid."

"Waarom kan het onderwijs geen plaats zijn waar deze jongeren zich thuis voelen? Waarom kunnen ze zo moeilijk terecht in de hulpverlening?"

Jongeren geven veel signalen. Hoe geraken die tot bij het beleid?

11.2 Het beleid moet blijvend investeren

Elk project met jongeren in armoede is een actieve vorm van burgerschapsvorming. Het biedt jongeren de kans hun slachtofferrol om te keren - ook al is dat op kleine schaal - en actief en constructief deel te nemen aan de samenleving. Jongeren in armoede kunnen en willen, ondanks hun vaak negatieve imago, een positieve bijdrage leveren aan de ontwikkeling van hun eigen leefomgeving. Voor beleidsmakers is dat een uitgelezen kans om op in te spelen.

- Luister actief naar jongeren in armoede. Probeer te vatten wat hen drijft, wat hun problemen zijn, en wat zij nodig hebben om een plaats in de samenleving te verwerven. Sta open voor hun positieve inzet. Beleidsmakers die niet van zich laten horen, fruisen het engagement van de jongeren. Participatie leidt dan niet tot inzet en verantwoordelijkheidsgevoel, maar tot ontmoediging, frustratie en afhaken.
- Jongeren die onderaan de maatschappelijke ladder belanden, kunnen zelden ergens terecht. Zij hebben geen sociaal vangnet. Zorg dat ze een plaats hebben waar ze terechtkunnen. Werkingen met jongeren in armoede, moeten daarom op lange termijn kunnen werken.
- Alles staat of valt met de begeleiding. Elke dag met de jongeren in de weer zijn, is een groot engagement. Dat kan je niet enkel aan vrijwilligers overlaten. Het verklaart zelfs ten dele het grote personeelsverloop bij jongerenwerkers. Zij vinden het te zwaar. Continuïteit in de begeleiding is echter essentieel. Volwassenen die 'er zijn' maken een wezenlijk verschil uit in het leven van de jongeren.
- Enkel aandacht hebben voor de vrije tijd van jongeren, is geen optie. Hun leven zit veel complexer in elkaar, de afbraak van hun sociaal weefsel is veel fundamenteeler. Dat vang je niet zomaar op. Alle werkingen met kinderen en jongeren in armoede bevinden zich op het raakvlak met jeugdwezijn en integrale jeugdhulp. Preventie kan je niet in cijfers vatten en kan je moeilijk bewijzen. Maar het is wel de essentie van het werk met deze jongeren.

Symptoombestrijding is verloren geld. Eenmalige projecten leveren in se niks op, tijdelijke subsidies zijn een gesel. Naar jongeren luisteren is een proces van lange adem. Voor beleidsmakers zijn zij een onvervangbare bron van informatie voor een doelmatig beleid. Maar ook voor de jongeren zelf is participatie van wezenlijk belang. Wat het aanboren van hun positieve energie op lange termijn oplevert, weet je nooit. Je kan niet in hun hoofden kijken en je kan hun leven niet voorspellen. Je kan ook niet aanwijzen welke toekomstige problemen vermeden worden. Maar ingaan tegen uitsluiting draagt sowieso bij tot hun ontwikkeling. Ze worden er sterker van. Enkel wanneer er gezaaid wordt, kan er ook iets groeien.

Maak van jongeren een volwaardige partner in de beleidsvoering.

11.3 Participatie is een kerntaak

De meeste projecten om jongeren in armoede aan het woord te laten, waren een stap in het onbekende. Maar niemand wil terug naar vroeger: de organisaties niet, de begeleiders niet, de jongeren niet. Iedereen ervoer het als een boeiend leerproces, een rijke ervaring en een positieve stap in hun evolutie. Het begin of de versterking van een opwaartse spiraal. *"Bij de jongeren is er iets veranderd, het gevoel samen iets verwezenlijkt te hebben."* En dat gevoel is een goede basis om samen verder te gaan. Een geslaagd project is nooit een eindpunt. Het is een tussenstap naar hopelijk nog meer positieve ervaringen.

"Er zijn altijd veel redenen om er niet aan te beginnen: 'de jongeren zijn daar niet aan toe', 'ze kunnen niet schrijven dus zo een project kunnen ze zeker niet', 'dat verandert toch niks', 'het beleid is toch niet geïnteresseerd,... Ondanks de twijfel vooraf, leert de ervaring nu dat het antwoord is 'ja, dat lukt ook met moeilijke jongeren'."

Bruno Bauwens, D'Broej

Wat maakt een project geslaagd? Dat er een intense band groeit met de jongeren. Dat ze sterker worden, mondiger en hun echte verhaal vertellen. Dat hun interesse gewekt wordt voor iets nieuw en dat ze meer open staan voor de wereld. Dat ze – al dan niet in groep – een positieve dynamiek ontwikkelen. Dat het toon- of actiemoment een succes wordt, een positieve ervaring om nog lang nadien op terug te blikken. Dat hun project aanslaat in hun wijk. Dat ze positieve respons krijgen, ook van het beleid. Dat ze gehoord worden en dat er iets gebeurt met wat ze aanbrengen.

Alle zeventien de organisaties die aan deze map meewerkten, hebben nieuwe plannen en zijn vast besloten ermee verder te gaan. In alle organisaties is de participatie van de jongeren inmiddels steeds meer ingebed in de gewone werking. Het is niet iets 'dat er bijkomt'. Het is het vertrekpunt. Het wordt de reden waarom iets lukt of niet. Het wordt hoe langer hoe meer de essentie van de werking: zonder participatie, blijft er niks over.

Participatie is een wezenlijk onderdeel van de strijd tegen kinderarmoede.

DEEL 2:

ZEVENTIEN INTERVIEWS VERHALEN UIT DE PRAKTIJK

“Het belangrijkste is vertrouwen”

Femke den Hollander, 't Salon, Brugge

“We willen hen positieve ervaringen aanbieden”

Gert Baetens, Kids Noord, Antwerpen

“Wij staan open voor hun verhalen en spelen daar op in”

Sofie Devocht, Recht-Op, Antwerpen

“Er is een grote kloof tussen hoe ze praten en de realiteit”

Rachel Pereira, Convergences, Anderlecht

“Voor de microfoon tonen de jongeren zich kwetsbaar”

Christian Falone, Samarcande, Etterbeek

“De ergste vorm van armoede ? Geen netwerk hebben”

Giancarlo Paglia, Service d'Actions Sociales, Liège

“De jongeren willen hun eigen plek in de stad”

Thomas Peeters, 't Lampeke, Leuven

“Bij Roma kinderen is er altijd explosiegevaar”

Lien Van de Ven, VLOS, Sint-Niklaas

“Hoe meer je iets benoemt, hoe minder je er van afziet”

Frédérique Van Leuven, Le Méridien, Brussel

“Kunst doorbreekt de stereotiepen die ze kennen”

Moo Laforce, Leren Ondernemen, Leuven

“De jongeren dachten na over het verband tussen zijn en hebben”

Claudine Horge, Cap Sud, Stavelot

“Als je de spelregels volgt, wordt het project iets van hen”

Nicole Rasquin CLAJ, Liège

“De ouders waren nog nooit zo betrokken”

Nicky Freysen, Kauwenberg, Antwerpen

“De maturiteit van de jongeren verraste de lokale overheid”

Christophe Parthoens, AMO Reliance, Visé

“Ze worden zich bewust van hun eigen kwetsbaarheid”

Leslie Carpena, Point Jaune, Charleroi

“Ongelooflijk wat je op een korte tijd soms kan bereiken”

Kathelijne Vangheluwe, De Kring, Eeklo

“De jongeren van vandaag zijn de leiders van morgen”

Bruno Bauwens, D'Broej, Brussel

“HET BELANGRIJKSTE IS VERTROUWEN”

Femke den Hollander,
’t Salon
De Arma, Bargeweg 16,
8000 Brugge
050 / 33 74 94,
femkedenhollander@
cawregiobrugge.be

Pakweg 300 jongeren tussen 14 en 25 jaar gaan tijdens hun vrije tijd vaak naar ‘t Salon in Brugge. Sinds begin 2010 hebben ze een nieuw lokaal: een boot, vlak buiten de Ring. Een kerngroep van een 30-tal jongeren komt bijna altijd. “’t Salon is de enige plek in Brugge waar deze jongeren zich welkom voelen”, zegt coördinator Femke den Hollander.

Je startte met de kerngroep een project over hun leefwereld en hun beleving van armoede en sociale uitsluiting. Hoe liep dat?

Femke den Hollander: “In het begin liep dat moeilijk. Dat project kwam bovenop onze gewone vrijetijdswerking - die liep gewoon door - en we hadden daar een nieuwe jeugdwerkster voor aangeworven. Maar dat klikte niet. Ze had een aantal ideeën in haar hoofd - goeie ideeën - maar de jongeren hadden geen zin en haakten af. Zelfs iets populair zoals een Playstation-tornooi zagen ze niet zitten. Ook met een klein groepje brainstormen of rond een thema werken, lukte niet. Wat wel lukte was tussendoor met hen praten. Als ze je als begeleider vertrouwen, vertellen ze ook veel. In ‘t Salon zijn altijd twee begeleiders aanwezig. Dan kunnen de jongeren altijd een begeleider persoonlijk aanspreken of even apart gaan zitten. Dat schept een band.”

Uiteindelijk lukte het toch om rond hun leefwereld te werken.

“Op een keer organiseerden we een ‘Klaagmuur’. De begeleiders maakten croque monsieur en zetten zich in kleine groepjes met enkele jongeren. Samen eten is altijd gezellig en ondertussen babbelden ze over dingen die hen dwars zaten. Dat leverde heel wat ideeën op voor de Klaagmuur.”

Wat stond daar zoal op?

“Dat ze bij sociale diensten te veel van het kastje naar de muur gestuurd worden. Dat er meer vakantiejobs nodig zijn. Dat er veel te weinig te doen is in Brugge en dat er meer optredens zouden moeten zijn. Enzovoort. Eén van de dingen die hen echt stoorde was dat de politie hen vaak aansprak. ‘We worden te pas en te onpas gecontroleerd op drugs. We kunnen niet meer op ons gemak rondhangen, of de politie is daar weer. ‘t Is alsof ze ons willen bang maken en zo weggagen.’ Positief geformuleerd wilden ze ‘meer sportpleintjes en groene plekken om rustig te kunnen rondhangen.’ Overigens klopt hun analyse. De stad staat positief tegenover de werking van ‘t Salon, toont interesse en geeft steun. We kregen ook ooit een positieve reportage op de lokale tv, dus de positieve beeldvorming is er wel. Maar tegelijkertijd krijgen de jongeren weinig of geen waardering. Zo staat er in het jeugdbeleidsplan een heel groot preventieeluk van de politie over delinquente

hangjongeren en overlast. Dat is een heel andere benadering en die krijgt vaak de overhand. Dat het over dezelfde jongeren gaat, is niet voor iedereen even duidelijk.”

Samen klachten ventileren, is nog iets anders dan er iets mee doen.

“De buurtbewoners rond het Veltembos hadden veel klachten over zwerfvuil en vandalisme. Nochtans komen er behalve hangjongeren nog heel veel andere mensen in het bos. We hebben dan samen met de stadsdiensten een opruimactie gedaan. De jongeren reageerden positief, en een tijdje later hadden de jongeren zelfs op eigen initiatief een winkelkarretje vol vuiligheid geruimd. Deze actie was dus een positieve ervaring, ook voor ons. Want door in te spelen op iets dat hen erg dwars zat, hebben ze zich ook daadwerkelijk ingezet in plaats van af te haken.”

Wat leefde er nog bij de jongeren?

“De inrichting van de nieuwe lokalen was heel belangrijk. Ze hadden veel ideeën voor het ontwerp en daarna wilden ze ook geld inzamelen voor een tv. Een kerngroepje van enkele 18-jarigen organiseerde een grootse spaghettivond. Het idee kwam van hen zelf, ze voelden zich erg betrokken, waren heel ambitieus (‘er moeten duizend mensen komen!’), zetten zich enorm in en brachten het hele project tot een goed einde: organisatie, reclame, koken, inrichting, bediening, alles. Ze organiseerden zelfs een tombola en gingen zelf prijzen ophalen bij de lokale middenstand. Dat is niet zo simpel als het lijkt, want normaal gezien zijn ze daar niet welkom, terwijl ze nu leerden om zichzelf positief voor te stellen en te vertellen wat ze van plan waren. Op de avond zelf daagden er 45 aanwezigen op - veel sociale werkers die de werking van ver kennen en eens wilden komen kijken. De jongeren deden alles zelf en lieten een heel positieve indruk na. Zelfs collega’s die de jongeren kennen, waren verrast. ‘Ik wist niet dat zij tot zo iets in staat waren’, zegden ze. Het doel om aan een positieve beeldvorming te werken van onze jongeren, was dus zeker geslaagd. Op termijn willen we overigens ook politici uitnodigen om een keertje te komen meedraaien en onze werking en de jongeren beter te leren kennen.”

Voor de jongeren was het sowieso een positieve ervaring?

“Alleszins. Ze kregen positieve feedback, wat ze op school bijvoorbeeld niet gewoon zijn. Daar krijgen ze vooral straf of worden ze buiten gegooid. Door iets positief te doen, zagen ze zichzelf veel minder als een mislukkeling. En ze leerden er ook veel uit: zichzelf voorstellen, reclame maken, rond bellen om dingen te regelen,.... En ook de opbrengst viel mee: ze hadden 64 euro verzameld, bijna genoeg voor hun tv.”

“WE WILLEN HEN POSITIEVE ERVARINGEN AANBIEDEN”

Gert Baetens,
2060 Cool in Beeld
Everaertstraat 97-99,
2060 Antwerpen
03 / 231 84 11,
gert.noord@kidsvzw.be

Kids biedt ‘Kansen in de Stad’ aan kinderen en jongeren in kansarme wijken. In de buurt van het Stuyvenbergplein komen elke week 30 à 40 tieners naar het jeugdhuis van Kids Noord. “Het zijn vooral Turkse en Marokkaanse jongens en het zijn geen gemakkelijke”, vertelt jeugdwerker Gert Baetens. “Maar zij zijn zeer gehecht aan de werking, ook al loopt het soms anders dan voorzien.”

Wat bedoel je met ‘anders dan voorzien’?

Gert Baetens: “We werken al lang met een vaste groep en we kiezen samen het programma en de activiteiten. Daardoor zijn de jongeren erg betrokken, maar het betekent ook dat zij nogal dominant de sfeer bepalen. Soms liep dat goed, andere keren minder. Er waren zeker momenten dat er nogal wat spanning stond op de verhouding tussen de tieners en de begeleiders. Tijdens de paasvakantie bijvoorbeeld gingen we drie dagen op kamp. Het ging er nogal uitbundig aan toe en de jongeren vonden het allemaal geweldig. Terwijl wij op ons tandvlees zaten.

Kids wil kansen bieden aan een zo ruim mogelijke groep jongeren. Daarom besloten we minder de focus te leggen op ‘alles voor de bestaande groep’ en te investeren in ‘een open aanbod voor iedereen’. We organiseerden activiteiten zoals graffiti, zeepkisten maken, hockey, muurklimmen, baseball, kunstbezoek, multimedia, samen eten,... En wat bleek? Dezelfde groep bleef komen en bleef ook dominant. Maar er zat toch beweging in.”

Op vraag van Kind en Samenleving deden jullie enkele activiteiten rond hun leefwereld.

“We pikten graag in op dat aanbod. Het paste in ons idee om niet louter ontspannende activiteiten te doen. Vroeger hadden we dat misschien niet gedaan, omdat we vonden dat alles van de jongeren moest komen. Maar dat hadden we dus bijgestuurd. Het is ook goed om impulsen te geven.

We organiseerden drie extra activiteiten en maakten die bekend zoals de gewone activiteiten, via onze maandelijkse flyers en de gebruikelijke mond-tot-mondreclame. Elke activiteit werd begeleid door een duo: iemand van Kids en iemand van buitenaf. De jongeren mochten zelf kiezen of ze mee deden, maar we wilden wel dat ze het ernstig namen. Dat is goed gelukt.”

De eerste activiteit heette ‘Alter Ego’.

“Dat was een fotoshoot met een professionele fotograaf. Hij had een hele studio bij. De jongeren konden zich verkleden en zo tonen wie ze

echt waren of wilden zijn. Dat vonden ze wel cool, maar het leverde wel vooral stereotiepen op. Onze jongeren kijken nogal op naar de maffia, Al Pacino is hun rolmodel. Het resultaat was een fotomosaïek met een muur vol 'typische' portretten. Met andere verkleedkleden hadden we misschien voorbij deze stereotiepen kunnen geraken. Een beetje een gemiste kans. Maar dat maffiacliché zit er echt wel diep in. Dat vinden ze heel aantrekkelijk."

De tweede activiteit heette '2060 Cool in Beeld'.

"We gaven de jongens tien wegwerpfotoestelletjes en een aantal opdrachten. We vroegen hen foto's te maken over nationaliteiten in de wijk, over de beste bakker in de buurt, iemand in uniform, over wat ze zouden doen als ze de lotto wonnen, over de mooiste en de lelijkste plek in hun wijk, enzovoort. Die foto's vertellen veel over henzelf en hoe ze hun wijk beleven. Die kennen ze heel goed en ze kennen er heel veel volk. En ook al vinden ze hun buurt niet altijd even mooi, ze zijn er wel fier op en voelen zich er thuis. Opmerkelijk was ook hoe ze zichzelf het ene moment als Marokkaan zien, en het andere moment eerder als Antwerpenaar. En met Gent of Brussel kunnen ze niet vergelijken, want daar zijn ze nog nooit geweest. Leuk weetje: een BMW past beter bij hen dan een Mercedes, vinden ze."

Ten slotte was er 'Make Your own Song'.

"Onder begeleiding van een hiphopartiest maakten ze rapnummers. Drie jongeren deden dat zo goed, dat ze mochten optreden op 'Muzikantendag'. Ze hebben echt talent. Overigens maakten ze een sprekende tekst die heel goed hun agressie tegen de maatschappij verwoordt. Maar in dit geval deden ze er wel iets positief mee, namelijk een goed nummer maken. De tekst gaat zo:

*We rijden out ja, ja we bangen door
Ik heb de stemmen van de straat dus ik word gehoord
Er worden moorden gepleegd maar niemand die het ziet
Zoveel jaren worden er gegeven maar het geeft niet
Ik steek mijn middelvinger op Fuck de politie
ik steek mijn middelvinger op Fuck de justitie
Dagelijkse dingen op de straat dat is een feit, bloedbaden op de straat, dit is wat je krijgt
een mes en een pistool dus overleef
Het is je tijd want we vragen en smeken alleen wat voor de duidelijkheid
Wanneer het antwoord dichtbij is, is het voorbij
Geen spijt voel de pijn van je naaste als je ziet hoe ze hem slagen
Want voor mij is dit de kans om er iets van uit te halen...*

Een andere raptekst ging over 'de perfecte bankoverval'. Dat zegt natuurlijk iets over hun leefwereld, maar we vonden het er toch een beetje over."

Heb je een conclusie?

"Deze jongeren zijn niet dom. Ze kunnen bijvoorbeeld goed quizen. Maar toch hebben ze allemaal een negatieve schoolcarrière. Ze worden als overlastjongeren beschouwd, worden dikwijls opgepakt, liggen overhoop met de samenleving. Het minste dat we kunnen doen, is hen positieve ervaringen aanbieden."

“WIJ STAAN OPEN VOOR HUN VERHALEN EN SPELEN DAAR OP IN”

Sofie Devocht,
Recht-Op
Lange Lobroekstraat 34,
2060 Antwerpen
03 / 235 18 81,
jongeren@recht-op.be

Recht-Op is een Vereniging waar Armen het Woord nemen. De jongerenwerking startte op vraag van de ouders. Zij wilden voor hun kinderen, net als voor zichzelf, een eigen plek. “Wij willen de kinderen ook aan het woord laten”, vertelt jeugdwerkster Sofie Devocht. “We luisteren actief naar wat de kinderen vertellen en pikken daar dan op in – soms meteen, soms informeel, soms met een activiteit.”

Welke jongeren komen naar jullie werking?

Sofie Devocht: “Een van onze jongeren schreef in het verslag voor de jeugdraad: ‘... dat wij jongeren van Recht-Op allemaal een bepaalde achtergrond hebben, met dikwijls een moeilijke thuissituatie en moeilijkheden op school.’ Naar aanleiding van de film Ben X kwam het gesprek op pesten. Alle jongeren vertelden, zonder uitzondering, dat ze gedurende langere tijd werden gepest of nog steeds worden. Omdat ze anders zijn, niet de juiste kleren dragen, niet mondig zijn om zich te verweren ... Op Recht-Op is dat anders. Hoe verschillend ze ook zijn, de jongeren respecteren mekaar. Ze hebben geen woorden nodig om elkaar te verstaan. Dat ze aan den lijve weten wat armoede is, verbindt hen met elkaar. En ze voelen zich hier thuis.”

Hoe komt dat?

“Wij nemen hen serieus en tonen respect. Wij zien hen graag. Wij zijn geïnteresseerd in wie ze zijn, ook al zijn wij zelf helemaal anders. Wij zijn niet opgegroeid in armoede en hebben een heel andere achtergrond. Dat voelen zij ook. Maar zij voelen ook haarscherp aan of je oprecht bent of niet. ‘Jullie zijn er voor ons’, zei een van de jongeren. Dat zijn ze niet gewoon. Veel mensen bestempelen hen als marginaal. Hun zelfbeeld is heel laag, want ze krijgen altijd te horen wat ze niet goed kunnen. Hier is dat anders. Wij luisteren naar wat ze te zeggen hebben en vinden dat ook de moeite waard. Zij zeulen ook nogal wat mee. Wij nemen hun zorgen ter harte en doen er iets mee. Als er een ernstig probleem is, verwijzen we hen bijvoorbeeld door naar het JAC. Daar steek je veel tijd in – in de jongere zelf, maar ook in de ouders en in het JAC. Of naar de jeugdbeweging. Dat kan een eerste stap zijn om elders een plek te vinden.”

Hoe verloopt dat, hen ‘aan het woord’ laten?

“Met veel hobbels, valkuilen en bochten. Dat was een hele zoektocht. Het gaat om gekwetste jongeren waar je niet zomaar een methodiekje op toepast. Soms lukt het, soms niet. We probeerden dingen als een opdrachtenspel, stellingen, een collage... meestal met weinig animo. Een aantal uitstappen lukte dan weer wel. Tijdens een buurtverkenning

vertelden ze heel veel, en tijdens een bezoek aan Breendonk hadden we een heel begeisterende gids. De jongeren maakten ook een knappe fotoreportage over onze buurt. Stilaan sijpelde de boodschap door. Op een gegeven moment zegden ze tegen elkaar: 'Dat is hier meer dan alleen maar lol maken, we willen ook onze stem laten horen'."

Hoe lieten ze die horen?

"Dikwijls op onverwachte momenten. We eten elke woensdag samen een boterham. De jongeren komen dan na school een beetje stoom afblazen, meestal verloopt dat nogal chaotisch. Op een keer zei iemand iets over politiek en tot onze verwondering werd daar op ingepikt. Van politiek ging het naar onderwijs en er ontstond een geanimeerd gesprek over thema's die hen duidelijk bezig hielden. Wij speelden daar uiteraard op in en lieten het voorziene programma gewoon vallen. Op den duur waren ze zelfs aan het stemmen wie met de beste argumenten kwam en wie er had gewonnen. Dit gesprek was niet voorbereid, maar wel heel zinvol. Moesten wij zelf voorgesteld hebben om een debat te houden over 'politiek' of 'onderwijs', zou dat zeker niet zo gelopen zijn."

De jongeren lieten zich ook horen op de jeugdraad.

"Ja. In het begin was dat nogal 'ver van mijn bed'. Maar enkele jongeren gingen meer dan een jaar met ons mee en maakten op het einde een verslag over tien thema's die hen aanbelangen. Bijvoorbeeld dat er op de vergaderingen te moeilijke taal gesproken wordt en dat altijd maar praten saai is. Dat het in een jeugdwerking belangrijk is dat ze niet gepest worden. Dat leerkrachten respect moeten hebben voor hun thuissituatie. Dat jongeren niet te snel naar het Bijzonder Onderwijs mogen gestuurd worden. Dat woningen te duur zijn als ze alleen willen gaan wonen. Dat we meer moeten weten over andere culturen omdat we dan beter overeen kunnen komen. Dat sport gratis moet zijn. Dat het vervelend is als je zoveel bordjes moet lezen in een museum en dat doe-dingen veel leuker zijn. Dat er een pasje zou moeten zijn voor maar twee euro voor fuiven, optredens, toneel, musicals, cinema. Dat als je niet gepest wordt, dat je dan meer zelfvertrouwen hebt en meer kunt. Enzovoort. Dat was redelijk indrukwekkend.

Even indrukwekkend was het toonmoment in onze eigen lokalen, toen we lokale politici uitnodigden om te tonen wie we zijn. Alle jongeren bereidden dat mee voor en iedereen had zijn eigen taak: de bezoekers werden verwelkomd, iemand gaf een ludieke rondleiding, er was een receptie, iemand bediende de PowerPoint en iemand anders gaf de toelichting, enzovoort. Het was echt hun toonmoment met hun eigen verslag. Op het einde bleef de schepen van de jeugd nog een half uur met hen praten. Dat vonden ze echt heel leuk. En de jeugdraad hield inmiddels rekening met enkele van hun suggesties om anders te vergaderen. Dat is zeker een stimulans om verder te doen."

“ER IS EEN GROTE KLOOF TUSSEN HOE ZE PRATEN EN DE REALITEIT”

Rachel Pereira,
Convergences asbl
Boulevard de la Révision 36, 1070
Anderlecht
02 / 523 82 46,
convergencesasbl@gmail.com
www.convergencesasbl.be

Bij de sociale diensten zijn de noden zo groot dat sociaal werkers maar zelden de tijd nemen om na te gaan of wat ze doen wel echt werkt. “De vzw Convergences nam de projectoproep van de Koning Boudewijnstichting te baat om dat nu eens wél te doen,” zegt directrice Rachel Pereira. “Wij grepen deze kans om de dagelijkse realiteit van ons publiek beter te leren kennen, en om te kijken of de diensten die wij aanbieden overeenstemmen met hun noden.”

Jullie kennen jullie publiek toch al goed?

Rachel Pereira: “Natuurlijk. Wij zijn al sinds 1998 gevestigd in de Kuregemwijk in Anderlecht en we werken op diverse fronten om de integratie van families en jongeren met een allochtone achtergrond te bevorderen: met vormings- en ontspanningsateliers, alfacursussen, ondersteuning op school, een sociale permanentie... Sinds dit jaar organiseren we ook een flexibele kinderopvang overdag. Ouders kunnen bij ons terecht met hun jonge kinderen terwijl ze gaan werken of een opleiding volgen.

Wij weten dat bij ons publiek diverse vormen van kwetsbaarheid samenkomen: sociaal, economisch, op school, op het vlak van taal en cultuur. Over het algemeen mogen we ze ‘arm’ noemen. Maar armoede is een complex fenomeen met veel dimensies en er kunnen heel diverse ervaringen achter schuilgaan. Voor een organisatie als de onze is het belangrijk dat het beeld van wat de mensen beleven zo scherp mogelijk is. Vandaar dat we expressieruimtes over armoede tot stand wilden brengen.”

Hoe hebben jullie zo’n plan aangebracht?

“We hebben een heel intern debat gevoerd over de vraag of het wel opportuun was het doel van het project uit te leggen aan de kinderen en de ouders. Aan de ene kant wil je transparant zijn, maar door te zeggen dat je over armoede wil praten, loop je ook het gevaar op een stigmatiserend effect en op een minder spontaan gesprek. Uiteindelijk hebben we ervoor gekozen om breed te informeren en om de nadruk te leggen op het belang van hun getuigenissen voor ons werk. Je kunt onze boodschap zo samenvatten: wij willen naar jullie luisteren om jullie beter te leren kennen en jullie hierdoor beter te kunnen helpen. Volgens mij zijn er nog andere meerwaarden aan zo’n project: een beter zelfbeeld, meer psychologisch welzijn, bewustwording van de eigen mogelijkheden, een rijkere band tussen ouders en kinderen... Maar dat hebben we dus niet expliciet naar voren geschoven.”

Welke vorm neemt de expressieruimte aan?

“Met de kleinsten die naar de dagopvang komen, organiseren we een atelier voor ouders en kinderen. We vertrekken van een activiteit die we met het kind deden – spelen, tekenen, een knutselwerkje maken – en de begeleidster nodigt de ouders uit om over hun ervaringen te praten. Dat kan gaan over hun eigen kindertijd, hun huidige situatie, hun blik op hun toekomst en die van hun kind. Hierdoor ontdekken de ouders ook het pedagogisch materiaal dat wij gebruiken en gaan ze naar huis met ideeën voor stimulerende activiteiten die ze met hun kind kunnen doen.

Met de 6- tot 12-jarigen organiseren we mini-debatjes: we verdelen de kinderen in groepjes, volgens leeftijd, en ze discussiëren onder elkaar. De eerste keren vroegen we hen te praten over hoe ze naar hun leven kijken, vandaag of morgen. Maar de gesprekken zijn vaak rijker als je vertrekt van hun leefwereld en van een open of ‘banaal’ onderwerp, zoals vakantie of het WK voetbal.”

Wat doen jullie met jullie observaties?

“We kozen ervoor om alle getuigenissen in hun ‘ruwe’ staat bijeen te brengen om er een bundel met kindertekeningen mee te maken. Maar we halen er ook lessen uit voor onze dagelijkse werking. De minidebatten bijvoorbeeld leerden ons dat veel kinderen ervan dromen een sport te beoefenen maar dat ze daar de kans niet toe krijgen: het is te duur, er is geen club in hun buurt... Wijzelf hebben maar weinig sportactiviteiten in ons programma. We hebben dan ook beslist daar iets aan te doen.

Een andere boeiende les is dat de manier waarop veel kinderen spreken compleet verschilt van hun dagelijkse werkelijkheid. Je ziet soms een echt opbod: als een kind beweert dat het een groot huis met een tuin heeft, zal het volgende kind zeggen dat het een zwembad in zijn tuin heeft, en het volgende twee zwembaden... Vaak is dat een veeg teken: je moet je goed in je vel voelen om te durven ‘bekennen’ dat je de kamer deelt met vier broers en zusters. Op het moment zelf neemt de begeleidster steevast de bewering van de kinderen – of de ouders – voor waar aan. Door hen té rechtstreeks met de realiteit te confronteren, dreigen ze zich ongemakkelijk te voelen. Maar als we de kans krijgen, komen we daar met hen op terug en proberen we na te gaan waarom zij een verbeelde wereld uitvinden. We spreken met hen over hun voorstelling van wat geluk is, over de toekomst... Hoe meer PlayStations, hoe gelukkiger? Is het zo? Je moet dat tactvol aanpakken en ervoor waken dat je de vertrouwensband niet breekt die je met de kinderen en hun familie hebt opgebouwd. Als je hen voorstelt om zich vrijuit uit te drukken, mogen ze achteraf niet de indruk krijgen dat het eigenlijke doel was hun manier van leven aan de orde te stellen. Een moraliserend toentje werkt niet, dat is bekend. Daarom denken we momenteel ook na over meer indirecte instrumenten om onze observaties te gebruiken, bijvoorbeeld via een spel of door creatieve expressie.”

“VOOR DE MICROFOON TONEN JONGEREN ZICH KWETSBAAR”

Renaud Boulet,
Samarcande
Rue de Theux 51-53,
1040 Etterbeek
02 / 647 47 03,
samarcande@skynet.be,
www.samarcande.be

De Carnets de Route van de vzw Samarcande zijn radio-interviews van een uur. Alleen gaat het hier niet om een bekende persoon, maar om een jongere die in onmin leeft met de samenleving. Er zijn momenteel zowat 170 getuigenissen verzameld. “Het materiaal is verbazend rijk, diepgaand en authentiek. Je krijgt een veel genuanceerder beeld van deze jonge mensen die als ‘moeilijk’ bekendstaan”, aldus Christian Falone, jeugdwerker en bezieler van het project.

Christian Falone: “We deden dit project aanvankelijk met jongeren die als delinquent worden omschreven en in een gesloten instelling zijn geplaatst. Sinds 2009 hebben we het met de hulp van de Koning Boudewijnstichting uitgebreid tot straatjongeren, niet-begeleide minderjarige asielzoekers en de populatie van bepaalde Aides en Milieu Ouvert (AMO’s)... Dat je met je project in een jeugdbeschermingsinstelling actief bent of in een open omgeving, veronderstelt wat praktische aanpassingen, maar het concept blijft in wezen hetzelfde: een jongere ruimte bieden om zich te uiten en om naar hem te luisteren, hem zijn levensverhaal laten doen en zich ‘te laten gaan’... Het is een soort introspectieoefening waar alle mensen belang bij hebben, maar die met name nuttig en verrijkend is voor jongeren met een brokkenparcours achter zich.”

Bereiden jullie het interview met de jongere voor?

“Zeker. De voorbereiding is een onmisbare fase en de ervaring leert dat improviseren niet werkt. In de meeste gevallen is de emotionele lading van de getuigenissen zo zwaar dat je niet zomaar een micro onder de neus van de jongere kan duwen. Je moet eerst een vertrouwensrelatie opbouwen. Tijdens het eerste contact kan de jongere ook de muziek kiezen die hij tijdens de uitzending wil draaien. Het helpt mij verder om het gesprek structuur te geven. Ik weet dan welke thema’s we zullen aansnijden en in welke volgorde. Om praktische redenen is er tussen de voorbereiding en de opname soms maar heel weinig tijd, en toch moet je die twee momenten goed van elkaar scheiden.”

Worden alle interviews ook uitgezonden?

“Nee, en we zijn daar van bij het begin heel duidelijk over: het interview wordt op een cd gebrand, de jongere krijgt die en hij doet ermee wat hij wil. Er zijn er die hem bijhouden, als een persoonlijk souvenir. Dat is hun keuze en we respecteren die. Velen laten hem aan hun ouders horen, aan vrienden, familie... Het is voor hen een middel om dingen te zeggen die op hun lever liggen en die ze bij die mensen wellicht nooit *face to face* hadden uitgesproken. Wij leggen hen ook uit dat we met

hun akkoord de anonieme getuigenis ook kunnen uitzenden op verschillende radiozenders en op onze website. Zo kunnen ook andere mensen hun levensverhaal horen. De meesten gaan daarmee akkoord. Momenteel hebben we ongeveer 170 Carnets de Route. Het is een ongemeen rijke gegevensbank die we zouden willen gebruiken om van deze jongeren een veel genuanceerder beeld te geven. Doorgaans worden ze als gevaarlijk, gewelddadig of asociaal omschreven.”

Welke houding neem je als interviewer aan?

“De houding van iemand die probeert te begrijpen zonder te oordelen. Zodra zo’n jongere een veroordeling of een moraliserend discours voelt, loop je het gevaar dat hij zich in zichzelf opsluit. Je mag anderzijds ook de educatieve dimensie van het project niet uit het oog verliezen: het Carnet de Route moet nuttig zijn bij de verdere ontwikkeling van de jongere. Als hij mij vertelt dat hij steelt, zeg ik niet dat zoiets goed of slecht is, maar ik vraag hem mij uit te leggen waarom hij dat doet en wat hem zover heeft gebracht. Vaak plaats je hen op die manier voor tegenspraken en zetten ze hierdoor een stap voorwaarts. Ik probeer de jongere te helpen om zo ver mogelijk te gaan in zijn eerlijkheid, maar altijd met respect voor de grenzen die hij voor zichzelf stelt. Als hij over een onderwerp niets meer wenst te zeggen omdat het voor hem te pijnlijk is, dan respecteer ik die keuze. Ik leg nooit iemand het vuur aan de schenen.”

Merken jullie bij deze jongeren een houding van revolte?

“De meesten hebben het over wat ze hebben meegemaakt, maar zonder openlijk te revolteren tegen hun ouders of de samenleving. Ze koesteren ook geen duidelijke wraakgevoelens tegenover de overheid. Hun revolte blijkt uit hun afwijkend gedrag, meer dan uit hun woorden. Wat mij nog het meest opvalt, is dat al die getuigenissen in wezen hetzelfde zeggen, los van de soms zeer diverse parcours die ze aflegden: ze hebben een immense nood aan liefde. Voor de microfoon vallen de maskers af. Zelfs bepaalde jongeren die voor zware feiten in de jeugdbescherming zijn beland, kraken emotioneel. Nu er voor één keer iemand naar hen luistert, smijten ze er zich met een verbijsterende authenticiteit in en tonen ze hun kwetsbaarheid die verborgen zit achter hun pantser van ‘sterke gast’.

Het raakt me ook altijd weer te zien hoeveel moeite ze doen om een goed interview af te leggen. Ze spelen het spel echt mee. Terwijl ze in het gewone leven moeite hebben om zich te uiten, zie je plotseling dat ze hun taal verzorgen. Ze gebruiken verrassende woorden en soms zelfs poëtische beelden. Vaak snijden we meer filosofische vragen aan over het geluk, de rol van de vaderfiguur, de zin van het leven... Ook jongeren van wie de opvoeder je vooraf zegt dat ze niets zullen zeggen en dat ze op het randje van autistisch zijn, kunnen verbazend rijke interviews geven. Je voelt bij hen een erg grote goesting om te praten. Soms, als de uitzending gedaan is, zijn er die mij zeggen: ‘Kunt u mij nog vragen stellen, meneer?’”

“DE ERGSTE VORM VAN ARMOEDE? GEEN NETWERK HEBBEN”

Giancarlo Paglia,
Service d'Actions sociales
Rue Jonruelle 15,
4000 Liège
04 / 227 11 82,
sasamo@skynet.be

Net zoals enkele andere AMO's (Aides en Milieu Ouvert) werd ook het SAS (Service d'Actions sociales) gecontacteerd door het Waals Netwerk Armoedebestrijding om verhalen van jongeren te verzamelen. Van meet af koos SAS voor een actieve en participatieve methode: de jongeren zelf deden het onderzoek. “Dat beantwoordt aan de basisfilosofie van onze vereniging”, legt Giancarlo Paglia uit: “Wentel je niet in de rol van slachtoffer van sociaal onrecht, maar doe mee aan een gezamenlijke onderneming die uitmondt in concrete acties”.

Giancarlo Paglia: “SAS is sinds 1982 actief in de wijk Saint-Léonard, in het noorden van Luik, een oude burgerlijke buurt die geleidelijk aan is verarmd, zoals je dat ook in andere buurten ziet. Het gemiddeld inkomen is hier nu het laagste van het hele arrondissement. De bevolking is hier erg kwetsbaar, met veel kleine gepensioneerden van Belgische afkomst of uit de ‘oude’ migratie. Aan de andere kant zijn er de jongere gemeenschappen die van recentere datum zijn en waar we een dertigtal nationaliteiten tellen. In die context proberen wij als AMO preventiewerk te doen en aan sociale, culturele en economische integratie te werken.”

Welke methode hebben jullie gebruikt om jongeren over armoede aan het woord te laten?

“Wij hebben gedaan alsof we van onze doelgroep een ‘getuigengroep’ maakten. Om dat waar te maken hebben wij jongeren het voorstel gedaan dat ze in de huid van radioreporters kropen en hun eigen onderzoek over armoede voerden. Ze deden dat door diverse getuigen te interviewen, van de OCMW-verantwoordelijke tot de dakloze die in een doos slaapt in het station. Door die manier van werken moesten ze zich wel vragen stellen over wat het betekent om vandaag arm te zijn in België. Ze moesten zich daarover een mening vormen en eventueel voorstellen doen. In plaats van zelf studieobject te zijn, worden de jongeren hierdoor actoren die zich een mening vormen over een problematiek. Dat is onze visie op sociale actie: je moet mensen altijd helpen om een probleem scherp te stellen en hen vervolgens aanzetten om actie te ondernemen, of dat nu ‘voor’ of ‘tegen’ iets is. Onze strategie staat tegenover een passieve visie op armoede: die van de slachtofferrol en van de valse ‘oplossingen’, zoals delinquentie.”

Welk profiel hebben de jongeren die op onderzoek gingen?

“Het is een gemengde groep, met een meerderheid van jonge meisjes en een gemiddelde leeftijd van 18 jaar. Velen van hen komen uit milieus van politieke vluchtelingen, vooral uit het sub-Saharaans gebied, en

vinden pas stilaan wat stabiliteit in België. Zij zijn erg dynamisch en ambitieus om van hun leven iets te maken. Dat zie je bijvoorbeeld aan de manier waarop ze ook andere diensten dan onze vereniging contacteren, zoals ondersteuning op school of hulp bij het zoeken van een baan als jobstudent. Deze jonge mensen leven nog met één been in een kwetsbare situatie maar raken stilaan ook uit de ergste armoede. Ze nemen een tussenpositie in en dat maakt van hen bevoorrechte getuigen. Wij vonden het boeiend om hun perceptie van armoede te leren kennen.”

Kregen ze een voorbereiding als onderzoeker?

“Zeker. De groep kreeg eerst een opleiding om de technische apparaten te kunnen hanteren en ook in interviewtechnieken: hoe structureer je een gesprek, wat is het verschil tussen een open en een gesloten vraag...? Ze werkten zelf een vragenlijst uit die ze eerst hebben getest. Tijdens de wekelijkse meeting met de jeugdwerker die hen opvolgt, beluisteren ze de interviews die hun ‘collega’s’ maakten, ze discussiëren daarover, leveren commentaar en kritiek... Zo verwerven ze zowel technische als relationele vaardigheden, en leren ze zich ook beter uitdrukken. Dat kan hen later allemaal nog van pas komen. Ik geloof trouwens sterk in de meerwaarde van de journalistieke aanpak, omdat je er veel vaardigheden mee ontwikkelt: empathie, begrip, zin voor nuance, de vaardigheid om je in iemands plaats te stellen... Het is nu eenmaal eigen aan jonge mensen te denken dat alleen zij gelijk hebben! Ze werken vaak met clichés zoals: ‘Dat is een racist’. Het wordt pas interessant als je verder gaat dan zo’n stereotiep beeld: is die persoon echt racistisch? En als dat zo is, hoe wordt iemand een racist? Dat is veel rijker dan bij clichés te blijven steken...”

Deze manier van werken vergt ook heel wat onderzoekswerk. Een journalist moet zich informeren en vragen stellen. Wat zijn de mechanismen van de sociale bescherming en hoe gaat dat in zijn werk? Het OCMW kent iedereen wel, maar wie kan op z’n 18de uitleggen hoe die instelling werkt? En een bureau voor sociale huisvesting, wat is dat? Om dat soort vragen te kunnen beantwoorden, moesten de jongeren andere mensen ontmoeten en hun netwerk uitbreiden. Dat is voor mij wezenlijk: wie een rijk en divers netwerk heeft, ook al heeft hij niet veel geld, zal er altijd wel uit geraken. De ergste vorm van armoede is: geen netwerk hebben.”

Hoe zullen jullie dit materiaal gebruiken?

“Begin volgend schooljaar plannen wij een groot debat over armoede. Daar zullen we dit onderzoekswerk uiteraard bij gebruiken en de jongeren zullen er actief aan deelnemen. Inmiddels heeft een andere Luikse instelling hen gevraagd om getuigenissen te verzamelen bij migranten van de eerste generatie, in het kader van een onderzoek naar orale geschiedenis. Dat is een mooie erkenning van hun werk en het zal ons nog meer leren over de realiteit van wat armoede is, gisteren en vandaag.”

“DE JONGEREN WILLEN HUN EIGEN PLEK IN DE STAD”

Thomas Peeters,
’t Lampeke
Ridderstraat 147,
3000 Leuven
0498/69 30 63,
info@dentube.be

’t Lampeke is een buurtwerking in Leuven die kansarmoede en sociale uitsluiting tegengaat en de leefbaarheid van de buurt verhoogt. “We wilden iets extra doen voor de buurtjongeren”, vertelt jeugdwerker Thomas Peeters. “We bieden al langer leuke activiteiten aan, maar we wilden ook meer. Jongeren hebben veel talenten en daar wilden we mee aan de slag gaan.”

Wie zijn deze jongeren?

Thomas Peeters: “Zij hangen rond op straten en pleinen en publieke plekken waar iedereen mag komen. Wat ze níét hebben is een eigen plek, een uitvalsbasis waar ze zich thuis voelen. En precies dat is wat ze nodig hebben. Ze krijgen vaak signalen en opmerkingen dat ze ergens niet welkom zijn. Ook op school lukt het niet goed, ze worden vaak gepest, de politie zijn racisten zeggen ze....

Het motto ‘iedereen is tegen mij’ geldt natuurlijk voor alle pubers, maar bij hen weegt dat door hun achtergrond toch heel zwaar. Ze komen vaak in een negatieve spiraal terecht en precies dat proberen wij tegen te gaan. We bieden hen een eigen plek waar we op een positieve manier kunnen samenwerken. Wij staan aan hun kant – dat voelen ze – en nemen hen zoals ze zijn. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat wij altijd akkoord gaan met wat ze doen, maar dat is iets anders.

In de zomer probeerden we dingen te doen die hen aanspraken. Niet alles lukte, maar dat hoort erbij. Maar het zomerkamp was een succes. We deden een graffiti project. We installeerden een babbelbox. Allemaal dingen die hen interesseren.”

Wat deden jullie met de babbelbox?

“We zochten een manier om over hun leefwereld te praten en dat lukte wonderwel. We stelden vragen zoals ‘Waar zou je trots op zijn als je dat ooit gedaan had?’ of ‘Wat zou je doen als je president van België was’ of ‘Wat is je grootste droom?’ Zo vertelden ze veel over hun toekomstverwachtingen. Dat we dat filmden, boeide hen wel. Die filmpjes bleven wel intern, ze vonden dat een te grote stap om die aan de buitenwereld te tonen. Dat deden we later wel met een film over hun ‘parkour’, een straatsport uit de banlieus van Parijs. Onze jongeren noemden het Yamakasi.”

Wat soort sport is dat?

“Het is een mengeling van breakdance, acrobatie en atletiek. Heel de stad is hun speelveld. Ze rennen door straten en pleinen en halen straffe toeren uit. Ze springen op muren, klimmen over hekken, klauteren op palen, gebruiken alles als hindernis - trappen, leuning, verlichtingspalen, speeltuigen ... Het is nogal spectaculair, heel explosief

en met veel kracht en evenwicht. Ik probeerde mee te doen maar moest vaak passen voor zoveel lenigheid en durf. Maar het had ook een mooie symbolische betekenis: de stad is hun speelveld en zij claimen die plek. Ze willen zichzelf een plaats geven.”

Hoe reageerden de mensen?

“Als ze ons bezig zagen, stonden ze natuurlijk wel te kijken. Dat vonden de jongeren wel tof. Zij monteerden ook zelf de film, samen met mensen van Link in de Kabel, een open computer-leercentrum. We toonden die film op de ‘Dag tegen de armoede en sociale uitsluiting’. Eén van de jongeren deed de presentatie en een andere werd live geïnterviewd. Zo gunden ze de buurtbewoners en ook het beleid een blik in hun leefwereld en toonden wat voor hen belangrijk is. Ze stelden eigenlijk publiekelijk de vraag: ‘wat is onze plek in de stad?’ Ze wilden tonen dat ze niks verkeerd doen en ook het signaal geven dat ze niet graag altijd scheef bekeken worden. Zich zo presenteren op een podium is niet vanzelfsprekend. Ze waren nadien heel trots.”

Was er een verschil ‘voor’ en ‘na’?

“Elke jongerenwerking kent zijn ups en downs. Dat hangt vaak samen met groepjes jongeren die afzwaaien of met personeelwissels. Wij zaten op zo’n schakelmoment, maar op een jaar tijd keerde dat. De groep werd groter, de sfeer beter en er waren heel wat leuke momenten. Zo was het zomerkamp een sterk en positief kantelmoment. Bij de jongeren groeide ook het gevoel dat ze ‘meer van dat’ wilden. En ze beseften ook duidelijker dat hun gedrag mee bepaalt hoe de werking draait. Bij uitbreiding geldt dat ook voor het ‘gewone leven’ en de maatschappij, en precies dat leerproces is waar het om gaat. Een dvd of een geslaagd toonmoment zijn daarin belangrijke stappen, want zo blijven ze betrokken en enthousiast en blijft het hun ding.

Door dingen samen te doen, bouwen ze vertrouwen op. Door zichzelf te laten zien, worden weer nieuwe dingen mogelijk. Als je goed omgaat met dat vertrouwen, staan ze opnieuw meer open en kan je weer een stap verder. En zo krijg je een opwaartse spiraal van positieve ervaringen en groeiend zelfvertrouwen. Er is inmiddels zelfs sprake van tv-opnames, of dat we naar de parkoursceen in Londen zouden kunnen. Dat zijn grote uitdagingen en geweldige kansen, die zij zelf mee in hand gewerkt hebben.”

Geldt dat ook voor andere activiteiten?

“Het principe blijft altijd hetzelfde. Je gaat samen op pad, kent ups en downs en onderweg pas je de plannen aan. Soms lukt het niet, maar daar leer je uit voor de volgende keer. Zo wilden we na de film iets met foto’s doen. Maar daar zetten ze zich tegen af en dus zijn we gestopt. Maar soms bijten we ook door, ook al wordt er eerst wat ‘gewrongen’. Toen we vorig jaar meededen aan een actie van de stad om de buurt op te kuisen, was de strategie van de jongeren ‘hoe kunnen we aan dat geld geraken en zo weinig mogelijk doen?’ We moesten er toen echt aan sleuren en trekken om papiertjes op te rapen. Dit jaar waren ze veel positiever en maakten ze er echt werk van. Ze wilden echt laten zien aan de buurt dat zij ook tot iets in staat zijn.”

“BIJ ROMA KINDEREN IS ER ALTIJD EXPLOSIEGEVAAR”

Lien Van de Ven,
VLOS
Kasteelstraat 4,
9100 Sint-Niklaas
03 / 766 29 13,
luc.wilde@gmail.com

In Sint-Niklaas wonen ongeveer 150 Roma-kinderen. Elke woensdag komen er een 15-tal naar VLOS, een vrijwilligersorganisatie voor vluchtelingen. De kinderen krijgen er huiswerkbegeleiding en kunnen er komen spelen. “De scholen sturen die kinderen naar ons. Want zelf weten ze er vaak geen blijf mee”, zegt Lien Van de Ven, begeleidster van de kinderen.

Weet jij er als vrijwilligster wel blijf mee?

Lien Van de Ven: “Ik kom uit de traditionele jeugdbeweging, maar had ook altijd belangstelling voor kinderen die minder kansen krijgen. Ik ben toen hier en daar een paar keer mee gegaan als begeleidster en sindsdien hebben die kinderen mijn hart gestolen. Hier in het VLOS kon ik meedraaien tijdens mijn stage. Ik volg de opleiding pedagogie en wil later zorgleerkracht worden. Voor mijn eindwerk ontwierp ik de ROMA-wijze - dat staat voor ‘Reageren Op Maatschappelijk Aanvaardbare wijze’), een spel voor Roma kinderen van 11 tot 13 jaar om hen te leren omgaan met hun frustraties. Het probleem is immers dat ze vaak heel impulsief en woedend reageren. Ze gooien hun huiswerkblaadjes weg als ze iets niet kunnen, of ze lopen kwaad weg als ze aan het spelen zijn en niet kunnen winnen. Het spel heeft de bedoeling om beter met die emoties te leren omgaan. Zolang ze dat niet kunnen, zal het nooit lukken op school.”

Hoe moet ik me dat spel voorstellen?

“Ik zet me elke woensdag een half uur tot drie kwartier apart met twee of drie kinderen, zes weken na elkaar. Elke week is er een thema dat voortbouwt op wat vooraf ging. Alles is zeer gedetailleerd uitgewerkt met een doos vol spel materiaal, opdrachten, fiches, enzovoort. De zes thema’s zijn: ‘basisemoties’, ‘samen spelen’, ‘praatkwartet’, ‘explosiegevaar’, ‘als het rood is moet je stoppen’ en ‘mens erger je niet’. Elk thema is uitgewerkt met allerlei spelletjes. Zo laat ik ze eerst aan de hand van stripfiguren emoties herkennen zoals kwaad zijn, verdrietig, bang, vrolijk, enzovoort. Daar praten we dan even over en ik laat ze ook zelf emoties uitbeelden. De tweede bijeenkomst spelen we een bordspel. Ze moeten dan de zes basisemoties verzamelen, wat enkel lukt als ze naar elkaar luisteren, hun beurt afwachten, dingen duidelijk verwoorden, soms tegen hun verlies kunnen, enzovoort. Het derde spel is een kwartetspel over frustraties: dingen die mislopen in de klas, op de speelplaats, thuis, op straat, enzovoort. Daar gaan we de vierde keer op verder met rollenspellen. Als ze gefrustreerd zijn en ‘ontploffen’ heeft dat meestal nare gevolgen. We oefenen dan om anders te reageren en zo ontdekken ze dat ook de gevolgen dan anders

zijn. De vijfde keer is een spel waarin ze, zonder dat in het begin te weten, mekaar tegenwerken. Dat is héél frustrerend. Een korte PowerPoint doet hen samen nadenken over 'Als ik mij boos voel, hoe kan ik dan zorgen dat ik niet in woede uitbarst?' Een verkeerslicht kan hen daar bij helpen. Rood betekent 'word rustig', oranje 'bedenk andere oplossingen', en groen 'probeer de beste uit'. De zesde bijeenkomst spelen we een variant op 'Mens Erger je Niet'. Ze vertellen dan of het met hun verkeerslicht lukt en ik bedank hen voor hun inzet."

En hoe was het met hun verkeerslicht?

"Ze vonden het alleszins heel leuk om het spel mee te spelen. Ze gaven telkens hun 'vrije speltijd' op en vroegen er zelf naar. Ze genoten van de aandacht en brachten ook zelf dingen aan. Het was ook duidelijk dat ze meer inzicht kregen in hun eigen gedrag en het principe van het verkeerslicht goed begrepen. En op het moment dat ze het even moeilijk kregen, was het ook erg bruikbaar om 'stop' te zeggen en zich te herpakken. Overigens zijn ze hun kaartjes nog altijd niet verloren. Ze houden dat bij, letterlijk en figuurlijk. Overigens stelden verschillende andere kinderen zich spontaan kandidaat om het spel ook te spelen. Die extra aandacht werkt aanstekelijk. En ze vinden het bij ons meestal ook leuker dan thuis. Het moeilijkste moment van de namiddag is altijd wanneer ze hier moeten vertrekken."

Hoe heb je dat spel ontwikkeld?

Door heel aandachtig te luisteren en aansluiting te zoeken bij hun interesses en wat ze goed kunnen. We hadden eerst al 'zelf een krantje maken' en 'het kikkerspel' uitgeprobeerd, maar dat werkte niet. Om tot inzicht en hopelijk gedragsverandering te komen, was het nodig zo dicht mogelijk bij hun leefwereld aan te sluiten. En om het heel simpel te houden, anders werkt het niet. Ik bouw het spel ook al doende op. De rollenspelen bijvoorbeeld vertrekken van situaties die ze de week voordien vertelden. Met die aanpak hopen we ook tips te kunnen geven aan leerkrachten, hoe ze best met deze kinderen omgaan om hen meer kansen te bieden in het onderwijs. Verschillende scholen reageerden al erg positief en willen dat zelf ook uitproberen."

Eén begeleider voor twee of drie kinderen, dat is heel intensief.

"Dat moet, anders lukt het gewoon niet. Bij de huiswerkklas is dat ook. Elke week komen hier minstens vijf vrijwilligers helpen voor vijftien kinderen. Bovendien kreeg ik ook veel steun van de mensen van VLOS en van iemand uit het onderwijs. Verandering vraagt veel investering, steun en vertrouwen. We betrekken ook de ouders. We gaan de kinderen thuis ophalen en praten dan ook met de ouders. Die houden zielsveel van hun kinderen en we stimuleren hen dan ook die naar school te sturen. Dat ze anders problemen krijgen met justitie of met hun leefgeld van het OCMW, is overigens een goede stok achter de deur.

Maar het is zeker de moeite waard. Die kinderen, en eigenlijk heel hun cultuur, leven al eeuwen in afwijzing. Dat zal niet zomaar veranderen. Hen weerbaarder maken is een kleine stap, maar wel in de goede richting."

“HOE MEER JE IETS BENOEMT, HOE MINDER JE ERVAN AFZIET”

Frédérique Van Leuven,
Le Méridien
Rue du Méridien 68,
1210 Bruxelles
02 / 218 56 08,
lemeridien@apsy.acl.ac.be

Le Méridien is een dienst voor geestelijke gezondheidszorg in Sint-Joost-ten-Node. Ze doen er aan preventie en bieden de bevolking van deze achtergestelde Brusselse wijk individuele en gezinsraadplegingen aan voor een aangepast tarief. “Wij vroegen ons af wat de ervaring is van jongeren bij wie een van de ouders aan een ernstige psychische ziekte lijdt en we wilden hun daarover het woord geven: hoe beleven zij dat, wat hebben ze te vertellen, wat stellen ze voor?” aldus kinderpsychiater Frédérique Van Leuven. Het resultaat is een reeks pakkende, lucide en bijzonder ‘rijke’ levensverhalen.

Hoe kwam dit project tot stand?

Frédérique Van Leuven: “Het actieterrein van een dienst voor geestelijke gezondheidszorg beperkt zich, zeker in een achtergestelde omgeving, niet tot begeleiding bij ‘kleine’ psychologische problemen. Wij behandelen ook erg zware ziektebeelden, zoals psychoses en ernstige persoonlijkheidsstoornissen. Sommige patiënten worden daarbij vergezeld van hun jonge of opgroeiende kinderen, die dan in de wachtzaal blijven zitten. Wij stelden ons daar vragen bij: hoe beleefden die jongeren dat? Moesten we geen preventieve acties ondernemen voor en met hen? Een eerste proefproject richtte zich in 2002 op artistieke creativiteit en expressie. Twee groepen kinderen en jongeren van wie de ouders aan een psychische ziekte lijdten, kwamen daar samen. Dankzij de projectoproep van de Koning Boudewijnstichting zijn we verder kunnen gaan op de ingeslagen weg en hebben we nu ook hun levensverhalen verzameld.”

Wat was de motivatie van de jongeren zelf?

“We spreken over een tiental jongens en meisjes van 14 tot 20 jaar die zijn opgegroeid met een ouder met een zwaar psychisch ziektebeeld - een ‘psychische ouder’ zoals een van hen het mooi uitdrukte. Veel van die jongeren zijn ook geplaatst geweest in een instelling of een onthaalgezin. Wij legden hen uit dat wij hun getuigenissen wilden verzamelen en anoniem publiceren. Zo konden ook andere mensen weten wat zij hebben meegemaakt en konden hun ervaringen nuttig zijn voor anderen. Ze zijn daar allemaal enthousiast op ingegaan, wat ons overigens niet heeft verrast: uit de evaluatie van ons eerste project bleek al duidelijk de nood van deze jonge mensen om meer gehoord te worden, in de eerste plaats door professionelen uit de sector.”

Deze keer ging het wel om iets individueels?

"Inderdaad. Ik ontmoet elke jongere afzonderlijk: de intensiteit van hun getuigenis maakt een collectieve aanpak onmogelijk. Het gesprek wordt opgenomen en vervolgens zo letterlijk mogelijk uitgeschreven. Dat kost heel veel tijd, want elk woord is belangrijk. De jongeren krijgen de kans om de geschreven versie van hun levensverhaal na te lezen. Vervolgens breng ik bepaalde facetten samen in een reeks gemeenschappelijke thema's, met het oog op de publicatie."

Wat is de meerwaarde van deze werkwijze?

"Die is volgens mij drievoudig. Er is in de eerste plaats het therapeutische. Kinderen zijn de eersten die vergeten worden bij de behandeling van ouders met psychische problemen. Er rust zelfs een soort taboe op. De professionelen die met hen in contact komen (opvoeders, sociaal assistenten, magistraten, personeel van instellingen...) voelen er zich vaak erg ongemakkelijk bij. Ze weten niet goed hoe ze moeten spreken en ze gebruiken daarom vage bewoordingen ('het gaat niet goed met je ouders', 'ze hebben problemen'...), terwijl jongeren instinctief bijzonder goed weten wat er aan de hand is. Ze beseffen bijvoorbeeld dat zij zowat ouder van hun ouder moeten spelen en ze aanvaarden die omkering van de rollen ook wel, maar ze hebben er ook nood aan dat men het hen expliciet zegt en dat men hen helpt om er woorden op te plakken. Hoe meer je iets benoemt, hoe minder je ervan afziet."

Kortom, ze hebben nood aan erkenning...

"Dat is inderdaad ons tweede doel: hen erkenning geven in hun rol van begeleider van hun ouder. Deze jongeren ervaren de ziekte aan den lijve, wat maar zelden in rekening wordt gebracht. Zo vertelde een meisje me dat ze gedurende heel haar kindertijd haar moeder op de raadplegingen vergezelde en dat de psychiater haar niet één keer heeft aangesproken, zelfs niet om goedendag te zeggen! Er werd haar niets uitgelegd en er werd nog minder gevraagd hoe zij de toestand ervoer, terwijl zij het toch was die dagelijks de crisissen van haar moeder meemaakte. Door deze levensverhalen te publiceren willen wij deze jongeren dus ook het woord geven dat ze nooit kregen en professionelen van de problematiek bewust maken: het is essentieel dat we de ervaring en beleving van kinderen van psychisch zieke ouders beter valoriseren. Wij willen met ons project tot slot ook concrete actiepijlers aanreiken."

Wat zijn die pijlers?

"De jongeren stellen voor om praatgroepen op te richten, en systemen van peterschap. Ons eerste project heeft trouwens nu al concrete gevolgen. Jongeren vertelden ons dat ze niet op hun gemak zijn als ze hun ouder in het ziekenhuis bezoeken. De meeste psychiatrische instellingen hebben inderdaad geen plek die is ingericht om zo'n ontmoeting in goede omstandigheden te laten plaatsvinden. Wij hebben daarom een onthaalruimte geopend, samen met een naburig psychiatrisch ziekenhuis. Het concept, dat intussen ook al is uitgebreid naar andere diensten in de psychiatrie, bestaat uit een neutrale en intieme ruimte die de band tussen het kind en de opgenomen ouder helpt handhaven."

“KUNST DOORBREEKT DE STEREOTIEPEN DIE ZE KENNEN”

Moo Laforce,
Leren Ondernemen
Valkerijgang 26,
3000 Leuven
016 / 67 90 04,
moolaforce@hotmail.com,
www.lerenondernemenvzw.org

Leren Ondernemen is een Vereniging waar Armen het Woord nemen. De meeste kinderen die er komen, zitten in het Bijzonder Onderwijs. Een twaalfstal kinderen van 10 tot 14 jaar deden tijdens de vakanties mee aan een reeks kunstzinnige activiteiten. “Ons doel is nooit om hen zomaar bezig te houden, maar om ze nieuwsgierig te maken en zo op een andere manier naar de wereld te laten kijken”, vertelt begeleidster Moo Laforce.

Staan kinderen in armoede open voor kunst?

Moo Laforce: “Ja, kinderen kijken graag naar kunstboeken. Theater vinden ze fascinerend. Kinderen tekenen en kleuren veel of bouwen torens met blokken. Kunst is een prima ingang om nieuwe dingen te verkennen.”

Hoe gaan jullie tewerk?

“Wij werken samen met de Kunstbank. Zij werken rond kunsteducatie, wij ondersteunen gezinnen en kinderen in armoede. Door onze praktijk met elkaar te verbinden, ontstaat iets origineel en ongewoon.

Kan je een voorbeeld geven?

“Ik herinner me een eerste workshop. We verkenden fotomateriaal van de Gentse fotograaf Jaques Sonck. De jongeren beschreven foto’s en de woorden die ze daarvoor vonden, schreven ze op kaartjes die ze rond de foto’s hingen. Zo vertelden ze in hun eigen taal wat ze in de afbeelding hadden gezien. Voor ons ging het erom dat ze leerden om langzaam te kijken en langzaam te beschrijven. Zo ontdekten ze ook dat onze alledaagse waarneming gekleurd is door vooroordelen en stereotypen.

We lieten de kinderen ook de grenzen verkennen van hun vertrouwde manier van tekenen. Wat kon je aan het ‘hartje’ dat meisjes zo graag tekenen allemaal toevoegen? We lieten hen andere hartjes fantaseren en ze tekenden een bang hart, een bibberhart, een zot hart, een zigzaghart ... heel creatief. Zo kwamen ze uit bij een ‘sleehart’, een hart dat zich als slede kan voortbewegen. De moeders van het naaiatelier werkten het sleehart uit in dekenstof. Het werd een symbool van de samenwerking van de Kunstbank en Leren Ondernemen.”

Hoe kan je het proces onder woorden brengen?

“Het begrip ‘onderbreken’ staat bij ons centraal. We proberen de vertrouwde manier van kijken, van vormgeven, van uit- en afbeelden stil te zetten. We brengen vaak iets nieuw in - een extra opdracht, een

fantasie, soms gewoon een beetje onnozel doen. Dat vreemde element onderbreekt de gewone gang van zaken en daagt hen uit om te zoeken naar een nieuwe vorm, een ander beeld, een ongewone constructie. En zo ontstaat iets nieuw. Zo maakten ze bijvoorbeeld een eigen kleurboek met honderden tekeningen. Dat begon eerst bij gewone lijnen en dan variaties daarop – gebroken, zacht, luid, gestippeld... Lijnen werden letters en we tekenden op de vloer met krijt en wol en plastic. Daarna vervingen we de lijnen door panlatten en maakten 3D-installaties. Ze gebruikten nieuwe materialen, bouwden kampen, verscholen zich onder dekens, verzonnen nieuwe volumes... Telkens weer nodigden we hen uit om even stil te staan en de verwondering toe te laten."

Welke kunstenaars zorgden nog voor inspiratie?

"Jef Geys vertegenwoordigde België op de Biënnale van Venetië. Hij inspireerde ons tot een bijzondere buurtverkenning. De jongeren zochten naar kruiden in de buurt, binnen de vierkante kilometer. Eerst namen ze een foto van het (on)kruid en daarna een foto van de vindplaats. Daarna verzamelden ze de kruiden in plastic zakken, droogden ze en maakten een beschrijving. Zo reconstrueerden we de buurt aan de hand van wat er groeit en leerden hun de buurt anders bekijken. Trager ook. Ze maakten een eigen inventaris van de planten – per soort, per straat, volgens de aard van hun blaadjes of bloemetjes. Ze werkten plannen uit, tekenden kaarten, maakten een overzicht en toonden alles op een tentoonstelling. Sindsdien zien ze hun buurt met andere ogen. De tentoonstelling werd ook gepresenteerd in de bibliotheek en in een basisschool."

De mama's van het naaiatelier deden nog meer.

"In een centrum voor visuele kunst te Leuven, zagen we de 3D-monsters van de kunstenaressen Orelly. Zij werkt met kleurrijke stoffen. Dit leek ons interessant om verder te onderzoeken en we nodigden de kinderen uit om monsters te tekenen. Eerst stereotiep, daarna met uitvergroete ogen, oren, snabels en klauwen. De kinderen probeerden al die vormen uit, heel geconcentreerd. Daar letten we op, dat ze niet van het ene naar het andere vlinderen, maar hun focus houden. De moeders in het naaiatelier stikten die vormen in dekenstof. De monsters werden zo gemaakt dat alle onderdelen inwisselbaar waren. Met honderden stukken monsters konden ze telkens andere en nieuwe levensgrote kleurrijke knuffelmonsters maken. Dat leverde ook prachtige foto's op."

Wartoe leiden al die onderbrekingen?

"Het is als op reis gaan. Je komt telkens in nieuwe, onzekere situaties. De vertrouwde antwoorden schieten tekort. Dat is soms lastig, je kan niet zomaar terugvallen op je routine. Het risico van elk experiment is dat het niet lukt. Je zet telkens jezelf op het spel - ook al begeleider. De uitkomst ligt niet op voorhand vast. Je moet jezelf telkens weer laten verrassen door de verbeelding en de uitbeelding die gaandeweg vorm krijgt. Elke kunstenaar creëert met bestaande materialen iets nieuw. Dat is een proces met een open einde, dat de kinderen nu zelf ook ervaren."

Het gaat jullie niet om 'kunst om de kunst'.

"In plaats van 'consumptie' en 'alles moet snel gaan', kiezen wij voor 'onderzoek' en 'stilstaan en tijd nemen'. En de kinderen pikken dat op. We hopen dat ze die houding van open staan voor verandering ook meenemen in hun leven. Maar dat is een zeer langzaam proces, waar veel tijd over gaat."

“DE JONGEREN DACHTEN NA OVER HET VERBAND TUSSEN ZIJN EN HEBBEN”

Claudine Horge,
Cap Sud
Rue Hottonruy14,
4970 Stavelot
080/ 86 31 24,
amo-capsud@skynet.be

Het project van Cap Sud, een AMO (Aide en Milieu Ouvert) uit Stavelot, bracht jongeren uit uiteenlopende sociale milieus samen. Er werd hen gevraagd hun visie op armoede uit te drukken. “Ze kozen daarbij voor de invalshoek van de ongebreidelde consumptie”, legt sociaal assistente Claudine Horge uit. “De ervaring leerde ons dat overconsumptie een betere ingang is om het met hen over armoede te hebben en hun denken daarover te doen evolueren”. Dat mondde uit in een reizende tentoonstelling waarin diverse expressievormen werden gemengd.

Claudine Horge: “De streek Stavelot-Malmedy heeft geen imago van achterstelling. En toch merken wij ook hier dat de groep kwetsbare mensen groter wordt. Als AMO volgt Cap Sud een toenemend aantal jongeren en gezinnen die in de problemen zitten: ouders met een sociale uitkering of een zeer laag inkomen, eenoudergezinnen... In een landelijke omgeving is armoede vaak minder zichtbaar en blijft ze bijvoorbeeld verborgen achter een overmatige schuldenlast, waardoor mensen de schijn hoog kunnen houden. Maar ze is daarom niet minder reëel.”

Is dat publiek hetzelfde als in de jeugthuizen die partner zijn in het project?

“Niet helemaal. Hun publiek is lichtjes anders en heeft een verschillend sociaal profiel: er zijn jongeren uit de middenklasse en anderen komen uit een bescheiden milieu, maar de meesten leven niet in dagelijkse armoede. Wij vonden het boeiend om in zo’n project de twee soorten publiek met elkaar in contact te brengen: dat zou niet alleen meer invalshoeken opleveren, maar ook banden creëren tussen jongeren die elkaar niet goed kennen. Dat begint trouwens al: we zien nu dat hier en daar een jongere van een AMO een jeugdhuis bezoekt, wat voordien niet het geval was.”

Hoe zijn jullie te werk gegaan om de ‘mayonaise te laten pakken’?

“De jongeren hebben heel diverse ervaringen achter de rug. Het was dan ook niet erg aangewezen het thema ‘armoede’ zonder omwegen aan te pakken. Zo loop je het risico dat je de verschillen nog meer benadrukt tussen zij die armoede vooral ‘aan de buitenkant’ kennen en degenen die er concrete ervaring mee hebben. Het was ook belangrijk dat de jongeren uit de meest kwetsbare milieus niet de indruk hadden dat zij voor de anderen studieobjecten waren of dat ze werden ‘opgevoerd’. Wij wilden dat ze er trots op konden zijn om het eindresultaat aan hun

familie te tonen. Daarom hebben we gekozen voor een indirecte, creatieve aanpak. Wij stelden hen een aantal technische en spelinstrumenten ter beschikking, zoals fotoestellen en videocamera's. We stelden hen voor om die beter te leren gebruiken en zo samen een project te realiseren dat zowel creatief als ludiek was: een reizende tentoonstelling die hun visie op armoede laat zien."

De tentoonstelling gaat vooral over consumptie. Vanwaar die verandering?

"Omdat tijdens de eerste gedachtewisselingen over armoede jongeren nogal oppervlakkig reageerden, in de trant van: 'Armoede, dat is iets van de derde wereld, niet van België. Er zijn misschien wel wat daklozen in de grote steden, maar in onze streek zijn er geen armen.' Ongetwijfeld hadden enkele jongeren kunnen getuigen dat het tegendeel het geval was, maar zij durfden er niet over te praten om hun plaats in de groep niet te verliezen. Soms beseffen de jongeren ook niet in welke mate hun ouders overmatig veel schulden hebben. Zij hebben de indruk dat ze ongeveer leven zoals de anderen. Kortom, we zaten een beetje vast.

In de loop van het project legden we daarom meer het accent op overconsumptie, een thema dat hen meer aansprak en dat hun denken heeft doen evolueren. Je raakt er kwesties mee aan die op henzelf betrekking hebben: publiciteit, mode, statussymbolen, zoals merkkledij of technologische gadgets. Geleidelijk aan ontwikkelden de jongeren een meer kritische visie op ongebreidelde consumptie en stelden ze zich vragen over bepaalde 'prioriteiten'. Ze dachten na over het verband tussen zijn en hebben. Zo zeiden ze over een meisje op school dat alles heeft wat ze wil maar door niemand op prijs wordt gesteld: 'Zij is rijk, maar arm aan vrienden'. Ze stelden zich ook de vraag of het normaal was dat een gezin zich de meest elementaire dingen moet ontfzeggen omdat de gsm-factuur van de kinderen tot 300 euro per maand bedraagt... Het thema 'armoede' loerde dus altijd om de hoek."

Wat hebben de jongeren concreet geproduceerd?

"In de vier partnerinstellingen hebben we diverse creatieve ateliers georganiseerd. De jongeren kozen vaak voor humor om de spot te drijven met reclame, commerciële clips en bepaalde tv-uitzendingen. De deelnemers aan het video-atelier verzonden bijvoorbeeld een fictieve televisiezender: 'Plouc-TV', een allusie op de keten 'Plug-TV'. Andere jongeren illustreerden met foto's bepaalde zinnen die hen aanstonden, zoals: 'Van armen houdt men om wat ze zijn, en van rijken om wat ze hebben'... Er is ook een kunstwerk gemaakt dat bestaat uit tientallen oude gsm's die het thema van de verspilling symboliseren. Doel is nu dat we al die creaties samenbrengen op een tentoonstelling die eerst in Stavelot plaatsvindt en vervolgens hier in de streek zal rondtoeren."

“ALS JE DE SPELREGELS VOLGT, WORDT HET PROJECT IETS VAN HEN”

Nicole Rasquin
CLAJ
Rue Ernest de Bavière 6,
4020 Liège
04/344 44 72,
claj@skynet.be

Het is niet voor het eerst dat het CLAJ, een AMO (Aide en Milieu Ouvert) die in verschillende wijken van Luik actief is, het thema armoede aansnijdt met groepen kwetsbare jongeren. “Om de risico’s op stigmatisering en op een weinig vruchtbaar moraliserend discours te beperken, kiezen wij altijd voor een indirecte aanpak”, legt directrice Nicole Rasquin uit. “Bij een voorgaand project waren we vertrokken van de thema’s ‘consumptie’ en ‘overmatige schuldenlast’. Deze keer hebben we de jongeren voorgesteld om het instrument ‘radio’ te gebruiken en op onderzoek te gaan naar de perceptie van armoede.

Kwam de vraag om over armoede te werken van de jongeren zelf?

Nicole Rasquin: “Nee, het zou wat overdreven zijn dat te beweren. Als AMO werken wij uiteraard met een publiek van jongeren die over het algemeen uit zeer kwetsbare milieus komen. Het thema ‘armoede’ raakt hen dus persoonlijk en ze hebben er heel veel over te vertellen, zoals onze projecten bewijzen. Maar zij die het meemaken, komen er niet altijd mee naar buiten. Spontane vragen van jongeren gaan meer in de richting van projecten in verband met voetbal, muziek, vrije tijd... Vechten tegen uitsluiting, de zelfstandigheid en ontwikkeling van jongeren bevorderen, aan preventie doen in verband met bepaalde risico’s waar ze aan zijn blootgesteld... dat is nu eenmaal onze job.”

Hoe slagen jullie er dan in hen te mobiliseren?

“Je moet onderhandelen: je legt uit wat je van plan bent en waarom het voor hen interessant kan zijn om mee te doen, je motiveert hen... Ik denk dat de technologische en de speldimensie voor jongeren een belangrijke motiverende factor is. Een videoclip opnemen, een radio-uitzending realiseren of – in een andere context – ergens op ‘werkkamp’ gaan, zijn perspectieven die hen aanspreken. Daardoor kunnen wij van hen ook vragen dat ze zich daadwerkelijk inzetten. In zo’n onderhandeling moet je de fundamentele vrijheid van de jongeren respecteren: niemand is verplicht om mee te doen en ze zijn vrij om bepaalde keuzes te maken. Dat het scenario van een clip niet helemaal is wat je ervan verwachtte of dat bepaalde woorden van een song voor volwassen oren wat choquerend overkomen, geen erg. Als de jongeren voelen dat je het spel meespeelt, dan krijg je vaak schitterende resultaten: ze komen op geregelde basis, ze houden zich aan hun engagement, ze hebben hopen ideeën... Kortom, het project wordt iets van hen.”

Welke projecten hebben ze concreet gerealiseerd over armoede?

“Vorig jaar hebben we in het kader van de Dag zonder Krediet gewerkt over overmatige schuldenlast bij jongeren. We werkten samen met de AMO van Bastogne en een MJ in Florenville, wat overigens ook als gevolg had dat we een aantal wederzijdse vooroordelen tussen jongeren ‘van de stad’ en ‘van het platteland’ konden wegwerken. De groep volgde eerst een technische opleiding en maakte dan een videoclip over een te grote schuldenlast. Ze schreven ook twee rapsongs. Het project werd erg goed gecoverd door de media: de clip was op internet te zien en is vertoond in een Luikse bioscoop en op tv, en de jongeren werkten mee aan een radio-uitzending van de RTBF. Ze zijn zelfs uitgenodigd in de senaat! In het zog daarvan organiseerden we met onze Luikse partners een reflectiedag over consumeren, waarmee we enkele honderden jongeren in het stadscentrum bereikten.

We gingen ook in op de vraag van het Waals Netwerk Armoedebestrijding aan verschillende AMO’s om jongeren aan het woord te laten. Ook daar kozen we voor een indirecte aanpak: als je op de man af aan jongeren vraagt om over armoede te spreken, loop je het risico dat het niet werkt. Niet dat ze niets te zeggen hebben, maar debatteren ‘in het ijl’, daar voelen ze zich niet goed bij. Je moet vertrekken van de realiteit. Vandaar ons voorstel dat ze het instrument ‘radio’ zouden gebruiken om een onderzoek te doen naar wat leeft over armoede. De groep bestond deels uit dezelfde gasten als degenen die over overmatige schuldenlast hadden gewerkt. Ze zijn mensen gaan bevragen, jongeren en minder jongeren, over hun perceptie van armoede en of ze er ervaring mee hadden. Die getuigenissen leverden een hele reeks korte reportages op in de vorm van straatinterviews.”

Heeft de groep haar eigen visie op armoede kunnen verwoorden?

“Zeker, maar die antwoorden zijn niet ergens ‘uit de lucht’ komen vallen. De jongeren hebben ze samen geformuleerd door een standpunt in te nemen tegenover de getuigenissen die ze hadden verzameld. Zo is ook hun visie rijker geworden en meer genuanceerd. Vooral de ontmoeting met mensen die in erg penibele omstandigheden leven, zoals daklozen, waren confronterend en leidden tot discussies en nieuwe visies. We zijn daarvan vertrokken om hen te laten nadenken over begrippen als noden en behoeften, consumptie, sociale rechtvaardigheid... Sommige jongeren die bij onze vereniging komen, leven echt in armoede – vaak praten zij er het minst over – terwijl anderen de godganse tijd klagen dat ze geen geld hebben om de laatste gsm van 500 euro te kopen... Jongeren met een migratieachtergrond zeiden ook: ‘Als wij op de centen letten, dan is het omdat onze ouders eraan denken terug te keren. Ze sparen om in Marokko een huis te bouwen.’ Volgens mij zijn de jongeren zich ervan bewust geworden dat je moet vechten tegen echte sociale ongelijkheid, maar ook dat armoede een complex fenomeen is en dat er diverse soorten en gradaties zijn.”

“DE OUDERS WAREN NOG NOOIT ZO BETROKKEN”

Nicky Freysen,
Kauwenberg
Korte Winkelstraat 1,
2000 Antwerpen
03 / 232 72 96,
nicky.freysen@kauwenberg.be,
www.kauwenberg.be

Kauwenberg is een Vereniging waar Armen het Woord nemen. Drie, vier generaties uit heel Antwerpen komen er samen. Al 35 jaar zijn er activiteiten voor kinderen. In 2010 deden zij iets extra: een circusproject met op het einde een grote voorstelling. “We repeteerden bijna een half jaar met zo’n dertig 6 tot 12-jarigen. Het was prachtig hen te zien schitteren in de show”, vertelt begeleidster Nicky Freysen.

Hoe kwamen jullie op het idee van dat circus?

Nicky Freysen: “Circus is tegenwoordig nogal in en er was een circusreeks op tv en sommige kinderen bij ons speelden diabolo. Dat idee viel dus in goede aarde. We wilden al langer meer doen dan enkel activiteiten zoals koken, stadspel, quiz, schaatsen, pingpong, enzovoort. Zo deden we een project rond ‘andere culturen’ en gingen naar de film, speelden wereldreisje, knutselden Afrikaanse maskers, totempalen en Arabische juwelen, we kookten vreemde gerechten, en hielden op het einde een modeshow. Een ander project was ‘door de tijd’, met een teletijdmachine, een ridderspel, Romeinse gehaktballetjes, geknutselde toekomst-kijkdozen, enzovoort. We deden ook een kunstproject met een echte tentoonstelling, dat sloeg heel goed aan. Dat soort projecten opent hun blik en ze steken er meer van op dan van losse activiteiten.”

Wat is het doel van die projecten?

“We willen de kinderen weerbaarder maken, hun zelfontplooiing versterken en hun leefwereld verruimen. Uiteraard op hun niveau. Zo gebruiken we bijvoorbeeld de babbelbox om hen te laten vertellen wat ze van de activiteiten vinden of gewoon om wat te praten met de begeleiding. Zo wordt het de normaalste zaak van de wereld dat de kinderen hun mening geven en dat daar naar geluisterd wordt. Dat schept een band en geeft vertrouwen om dingen aan te pakken.”

Hoe verliep het circusproject?

“We werkten samen met El Circo d’ El Fuego, een circusschool die reeds met kansarme kinderen werkte. Elke woensdagmiddag gaven ze les. Ze deden oefeningen op de trampoline, leerden diabolo, oefenden hun evenwicht op een bal of een koord, enzovoort. De kinderen waren meteen heel enthousiast, maar na een tijd was het wel moeilijk om vol te houden. Je moet echt veel oefenen om die dingen te kunnen en in het begin lukt dat niet. De circusbegeleiders zorgden wel voor veel afwisseling en brachten ook nieuwe disciplines aan zoals trapeze en Chinese paal. Dat motiveerde de kinderen telkens opnieuw en eens de voorstelling in zicht kwam, gaf dat natuurlijk een extra impuls. Ook de ouders steunden de kinderen enorm om vol te houden. Zoveel

betrokkenheid hebben we zelden gezien. De ouders leefden mee, hielpen bij de voorbereiding en moedigden de kinderen aan. Alleen al daarom was het een geslaagd project.”

Maar ook nog om andere redenen.

“Ja, de kinderen leerden echt heel veel bij, alleen motorisch al. Een circustructuur onder de knie krijgen vraagt soms heel veel inspanning, en iedereen leerde volgens zijn mogelijkheden nieuwe dingen. Ze leerden volhouden, niemand haakte af. Ook kinderen die bij de repetities onzeker waren, deden het schitterend tijdens de show. Of kinderen die soms tegendraads zijn, engageerden zich nu heel positief. Ze overwonnen hun angst voor de trapeze – die hing ongeveer twee meter hoog. Een zweefrol doen door een hoepel was in het begin ook niet evident. En samen een mensenpiramide bouwen lukt pas echt als je heel goed samenwerkt. Dat was soms aandoenlijk om zien. Maar ook bijvoorbeeld hoe ze omgingen met kritiek, hoe ze geduldig naar elkaar bleven kijken, hoe ze tijdens de voorstelling heel stil bleven en hun beurt afwachtten ... allemaal opmerkelijk. Iedereen kwam op zijn eigen manier aan bod. We hadden zelfs een prachtig goochelnummer, met onze tweeling die een verdwijntruc deed! Een van de hoogtepunten van hun leven!”

Zo een voorstelling vergt ook veel praktische voorbereiding.

“Ook dat verliep heel goed. We drukten affiches en 2.000 flyers van ‘Circus Sim Sa La Glim’, met de tekening van een van de kinderen erop. Daar waren ze fier op. Ze deden ook allemaal heel hard hun best om die te verspreiden en ouders en familie uit te nodigen, en zelfs hun juf op school. Dit was echt een project waar ze zelf mee naar buiten wilden komen, iets wat niet vanzelfsprekend is. We hadden een grote circustent gehuurd – echter kon het niet en dat straalde af op de kinderen. We mochten die tent in Park Spoor Noord opstellen, midden tussen de kansarme wijken. We hadden belichting, geluid, tribunes voor meer dan 200 toeschouwers, voor de kinderen huurden we mooie pakjes, allemaal écht.”

Hoe was het optreden?

“De tent was twee keer uitverkocht. Toen we die aan het opbouwen waren, kwamen veel mensen uit de buurt spontaan kijken en die kochten ook een ticket. Dat alleen al was een groot succes, zoveel betrokkenheid. De schepen van Jeugd was daar ook zeer van onder de indruk. En het optreden was een groot succes. De kinderen deden het geweldig: iedereen stond op tijd klaar, ze deden hun acts helemaal goed, en als er al eens een kleuter iets deed wat niet klopte was dat gewoon vertederend.”

Komt er nog een vervolg?

“Enkele kinderen willen graag verder doen met circus. Maar het is nog onzeker of ze dat kunnen betalen. Maar sowieso was het voor alle kinderen een zeer positieve ervaring die ze zich later allemaal nog gaan herinneren. En met de kinderwerking doen we volgend jaar in elk geval een nieuw groot project. Maar dat wordt weer iets helemaal anders.”

“DE MATURITEIT VAN DE JONGEREN VERRASTE DE LOKALE OVERHEID”

Christophe Parthoens,
AMO Reliance
Rue des Béguines 7,
4600 Visé
04 / 374 18 10,
info@amoreliance.be

“Veel jongeren in achtergestelde wijken willen graag dingen doen, maar ze hebben niet de middelen om het tot een goed einde te brengen: netwerken, kennis, begeleiding...”, zegt Christophe Parthoens, directeur van de AMO Reliance in Visé. Die organiseerde voor hen een opleiding en begeleidde hen bij de ontwikkeling van een microproject voor peers.

Wat is de lokale context van het project?

Christophe Parthoens: “In de achtergestelde buurten van de Basse-Meuse, waar wij actief zijn, is armoede niet altijd erg zichtbaar, ook al zijn er gezinnen die echt tot de vierde wereld behoren. Het gaat eerder om armoede in hun sociale contacten: men blijft ‘onder elkaar’, hangt rond in de buurt... ‘Lummelen’, zeg maar. Er is niet genoeg lokale infrastructuur voor jongeren en ze beschikken niet over transport om naar de stad te trekken. Het zijn ook wijken waar een zekere apathie heerst en de jongeren maar weinig positieve rolmodellen hebben. Daardoor hebben ze het moeilijk om te ‘investeren’ in de lange termijn. Toch hebben onze straathoekwerkers vaak contact met groepen die zelf microprojecten opzetten. Hun vragen gaan vaak over kleine uitrustingen om hun vrije tijd door te brengen, zoals een skateboardpiste of een BMX-terrein. De gemeenten hebben eerder de neiging om meer klassieke sportterreinen aan te leggen. Er zijn ook projecten die kleine lokale evenementen organiseren. Wij lieten ons inspireren door een Canadese methode: je vertrekt van de vragen die er zijn en duidt in elke groep een jongere aan die door zijn *peers* wordt beschouwd als de meest mature, en die ook het meest gemotiveerd en geïnteresseerd is in het project. Deze jonge ‘bemiddelaars’ verbinden er zich toe een opleiding van zes dagen te volgen waar vervolgens de hele groep profijt van heeft.”

Waaruit bestaat die opleiding?

“Het EPTO-programma (European Peer Training Organisation) is een vormingsmethode die met *peers* werkt. Het basisidee is dat een boodschap van een jongere aan een andere jongere geloofwaardiger is dan wanneer ze wordt overgebracht door gezagsdragers. De opleiding bestaat uit een hele reeks participatieve activiteiten, animatie en rollenspellen waardoor de jongeren hun visie op de wereld verbreden. Ze worden zich samen bewust van vooroordelen en stereotypes waarvan ze het slachtoffer zijn maar die ze soms ook zelf in de hand werken, van hun middelen en mogelijkheden, van hindernissen... Tegelijk biedt de vorming de kans om jongeren uit andere wijken te ontmoeten die ook dragers zijn van een project. Dankzij die contacten kunnen we soms enkele microprojecten samenbrengen, waardoor

bepaalde drempels soms makkelijker te nemen zijn. Na de vorming gaat de jonge bemiddelaar weer naar zijn eigen groep en wordt hij verder opgevolgd door de straathoekwerker. Met z'n tweeën verdelen ze de taken, in een geest van 'elk zijn competentie'. Ze waken er ook over dat de jongere en zijn groep wel degelijk het project in handen houden. Als er bijvoorbeeld een brief moet worden geschreven naar de lokale overheid, beslissen de jongeren over de inhoud en kan de straathoekwerker raad geven over hoe je zo'n brief opstelt. Hij let er ook op dat het project deel gaat uitmaken van het sociale leven in de wijk, een aspect dat ook in de EPTO-vorming aan bod komt. De jongeren moeten er ook aandacht voor hebben dat ze de andere inwoners op de hoogte brengen en dat ze rekening houden met hun standpunt..."

Welke projecten zijn al gerealiseerd?

"Acht jongens en meisjes tussen 15 en 18 volgden in november 2009 de opleiding. Dat was een bijzonder rijk en intens moment dat echt voor een groepsdynamiek heeft gezorgd. Het werd ook duidelijk dat er in vier verschillende wijken een soortgelijke vraag leefde, wat tot een gemeenschappelijk project heeft geleid: de jongeren staken zelf een mobiele skateboardstructuur in elkaar die van de ene wijk naar de andere zal 'reizen'. Ze maakten ook een verlaten terrein klaar om er aan bicross te doen en ze stelden op de gemeenteraad de aanleg van een sportterrein voor."

Hoe verliep het contact met de lokale overheid?

"Met de hulp van hun straathoekwerker presenteerden de jonge bemiddelaars hun project zelf aan de lokale autoriteiten: de burgemeester, de schepen of zelfs de voltallige gemeenteraad. Ze hebben soms ook contacten met andere partijen, zoals een schooldirecteur, of het hoofd van een dienst Openbare Werken. Dat verloopt allemaal in een zeer open sfeer. Volgens mij zijn veel gesprekspartners verrast door de maturiteit en de verantwoordelijke houding van jongeren die doorgaans bekendstaan als 'moeilijk'. Ik moet eraan toevoegen dat wij er veel belang aan hechten dat de jongeren goed voorbereid naar die ontmoetingen gaan: ze moeten het dossier kennen, op vragen kunnen antwoorden, professionele middelen gebruiken, zoals een PowerPoint presentatie... Het gebeurt zelfs dat de jongeren door de lokale gezagsdragers expliciet als 'kenners van het terrein' worden erkend."

Zijn alle projecten tot een goede einde gebracht?

"Niet allemaal. De vraag voor het sportterrein is om budgettaire redenen uitgesteld. De gemeenteraad heeft beloofd het dossier in 2011 opnieuw te bekijken. De jongeren geloven dat niet echt, maar wij leggen hen uit dat je niet alles onmiddellijk kunt waarmaken en dat ze hun aanvraag volgend jaar opnieuw moeten indienen. Het aanleren van burgerschap is ook dát."

“ZE WORDEN ZICH BEWUST VAN HUN EIGEN KWETSBAARHEID”

Leslie Carpena,
Point Jaune
Rue du Palais 12,
6000 Charleroi
071/33 32 00,
point-jaune@skynet.be

De twee Luikse AMO's (Services d'Aide en Milieu Ouvert) gebruiken het instrument 'radio' om jongeren over armoede te laten praten. Point Jaune in Charleroi van zijn kant koos voor fotografie. "Wij stelden de jongeren voor om met beelden uit te drukken wat hun al dan niet aanstond in hun leven en hun stad", legt Leslie Carpena uit, jeugdwerkster bij Point Jaune. De foto's waren het ruwe materiaal dat de gedachtewisselingen ondersteunde. Hierdoor kon de groep jongeren, vaak op een indirecte manier, laten zien hoe ze zich voelen bij de achterstelling waar ze het slachtoffer van zijn.

Hoe is de groep samengesteld?

Leslie Carpena: "Als AMO biedt Point Jaune individuele hulp en begeleiden we ook collectief kwetsbare jongeren van 12 tot 18 jaar. Eigen aan onze werking is dat we hen ook onderdak aanbieden: jongeren in een crisissituatie (een crisis in het gezin, doorverwezen worden naar een instelling, een vraag om hulp aan de jeugddienst...) kunnen hier tot drie nachten logeren, de tijd die nodig is om een oplossing te vinden. Een aantal jongeren die we tijdelijk opvangen, blijft in contact met Point Jaune en wordt gedurende een langere periode gevolgd. Vooral bij die groep rekruteerden we de deelnemers aan het project."

Jullie nodigden hen uit om hun visie op armoede uit te drukken.

"We hebben het niet zo geformuleerd, om te vermijden dat je etiketten gaat plakken. De jongeren die bij Point Jaune komen, hebben trouwens lang niet allemaal hetzelfde profiel. Je kan ons publiek 'kwetsbaar' noemen, dat wel, maar dat begrip dekt behoorlijk uiteenlopende ladingen. Er zijn jongeren die uit een achtergesteld gezinsmilieu komen dat wel behoorlijk stabiel en solide is en van wie de ouders bijvoorbeeld slecht betaalde werkjes uitvoeren of van een sociale uitkering leven. Anderen hebben gebroken met hun familie en hebben het soms moeilijk om de eindjes aan elkaar te knopen. In plaats van openlijk over armoede te spreken, kozen we ervoor hen een foto-toestel te geven en hebben we hen gezegd: 'Gebruik dit instrument om ons te laten zien wat je al dan niet aanstaat in jouw leven, jouw stad, de samenleving'. We wisten dat dit hoe dan ook materiaal zou opleveren waarmee we verder konden werken."

Waren de jongeren geïnteresseerd?

"Ja, er heeft zich snel een kleine gemengde groep van 14- tot 17-jarigen gevormd. Fotografie is een andere 'drager' dan waar men in Luik voor

koos, maar komt evengoed tegemoet aan waar de jongeren zin in hadden: ze 'spelen' graag met technologie. Aan de andere kant is 'het beeld' een expressiemiddel dat goed past bij jongeren die niet altijd over een rijke woordenschat beschikken en die soms moeite hebben om hun gevoelens onder woorden te brengen. De jongeren kozen ervoor om vijf thema's te belichten: de stad Charleroi, vrije tijd, de school, het gezin en de vrienden. Ze wilden in groep werken, maar met het Waals Netwerk Armoedebestrijding kozen wij ervoor dat iedereen op zichzelf een fotoreportage maakte, om zo een grotere diversiteit aan gezichtspunten te krijgen. In de praktijk werd het iets tussen de twee in: jongeren die elkaar goed kenden, hebben samen foto's gemaakt."

Hebben jullie de groep van dichtbij gevolgd?

"De groep heeft behoorlijk zelfstandig gefunctioneerd. Mijn collega en ik ontmoetten hen eenmaal per week op woensdagmiddag om een stand van zaken op te maken. Aanvankelijk was regelmaat het grote probleem. We moesten hen geregeld opnieuw motiveren: deze jongeren hebben het moeilijk om vooruit te kijken in de tijd. En op je 15de of 16de zijn er zoveel dingen van belang in het leven: je kunt verliefd worden, depressief zijn door een tegenslag in je gevoelsleven... Jongeren zijn op dat vlak allemaal hetzelfde, of ze uit een achtergesteld of een welgesteld milieu komen. Als je met hen werkt, moet je kunnen omgaan met een bepaalde mate van onzekerheid.

Maar de groep geraakte uiteindelijk op kruissnelheid. De jongeren hebben veel foto's genomen en ze maakten een keuze welke foto's het beste hun gevoelens uitdrukten. Nu is er het project om de foto's in een videomontage te verwerken en ze te combineren met fragmenten uit dagbladen, eigen slogans, een lied waarvan ze zelf de tekst zullen schrijven. Dat zouden ze vervolgens graag in hun scholen presenteren, of zelfs aan de lokale overheden. Ze willen van zich laten horen: 'Op tv hoor je alleen maar volwassenen en oudere mensen praten', vinden ze."

Wat willen ze vooral tot uitdrukking brengen?

"Ik denk dat hun perceptie van armoede in de loop van de discussies en ontmoetingen verfijnd is. Aanvankelijk waren armen alleen maar 'de anderen', en hun foto's belichtten vooral zeer zichtbare vormen van uitsluiting of kwetsbaarheid in bepaalde buurten van Charleroi: daklozen, bedelaars, verkrotting, naalden die in de parken rondslingeren... Stilaan werden ze zich ook bewust van hun eigen kwetsbaarheid en de onrechtvaardigheid die ze moeten ondergaan, zoals niet kunnen paardrijden als je uit een achtergesteld milieu komt en gepassioneerd bent door paarden. Ze zijn ook bang voor de toekomst en vragen zich af wat hun plaats zal zijn in de samenleving van morgen: zullen ze werk hebben, waarom zouden ze studeren...? Je merkt vaak dat ze daarbij over jongeren in het algemeen blijven spreken. Ze worden zo'n beetje de woordvoerders van die 'andere jongeren', maar dat is eigenlijk maar een omweg om het over hun eigen kwetsbaarheid te hebben."

“ONGELOOFLIJK WAT JE OP EEN KORTE TIJD SOMS KAN BEREIKEN”

Kathelijne Vangheluwe,
Smileys - De Kring
Kaaistraat 32,
9900 Eeklo
09 / 378 61 69,
kathelijne@
wijkcentrumdekring.be,
www.wijkcentrumdekring.be

Mensen die met weinig moeten rondkomen of sociaal uitgesloten worden, kunnen in Eeklo altijd terecht in De Kring. Er is een cafetaria, een sociale kruidenier, een naaiatelier, een krantje, werkgroepen, leuke uitstappen, toneelgroep De Straatmussen, en nog veel meer. In de zomer van 2009 startte er een nieuwe tienerwerking, onder leiding van Kathelijne Vangheluwe.

Hoe start je zo een nieuwe werking?

Kathelijne Vangheluwe: “We maakten reclame met strooifolders en in de krant, spraken ouders en kinderen aan in De Kring en hielden in augustus een startdag. Van in het begin vroegen we een duidelijk engagement: ‘We zijn geen duivenkot. Als je kiest om te komen, dan kom je. Als je niet kan, verwittig je. En als je komt, doe je actief mee.’ Sindsdien komt er elke vrijdag een vaste groep van 11 tieners naar ‘De Smileys’. De keuze voor een naam begon bij de vraag ‘wat is typisch ik?’. Dat leverde een hele reeks verschillende gezichtsuitdrukkingen en gevoelens op en zo kwamen ze op die naam. Ze hebben nu allemaal hetzelfde T-shirt, maar ieder met een ander gezichtje erop.”

Centraal in jullie project stond de babbelbox. Wat was de bedoeling?

“We wilden het beeld verruimen dat tieners van kansarmoede hebben en ook komaf maken met het negatieve beeld dat daar rond hangt. Kansarmen zijn geen dutsen, maar kunnen ook gelukkig zijn, werk hebben, toffe vrienden... Ze hebben ook sterke punten en hebben veel te bieden. We wilden vooral ook een link leggen naar hun eigen leefwereld, zonder dat ze daarbij ‘hun gezicht verliezen’.”

Daar begin je niet zomaar aan?

“Nee, dat bouw je op. Toen we in september startten, mochten ze meteen hun eigen lokaal mee inrichten en daar waren ze heel enthousiast over. Al doende werd zo ook duidelijker waar we met de tienerwerking naartoe wilden. Zo kon het niet om alles vol graffiti te schilderen, want daar was geen geld voor en het lokaal kon ook niet verlucht worden. Ze kozen zelf voor een decoratie met grote bollen en maakten ook mooie herfstlampen. Om elkaar beter te leren kennen, stelden ze zichzelf voor met een collage en later werkten we ook aan een eigen Smileys-deelwebsite. Tegen de herfstvakantie begonnen we met de babbelbox. Dat is een soort tv-kast waarin iedereen die wil altijd iets ‘on camera’ kan vertellen over zichzelf, de werking, de dingen die hem of haar bezighouden. Ze hebben die kast zelf versierd en mooi

gemaakt tijdens de knutselactiviteit. Eens hun box er was, maakten ze vaak een kleine reportage.”

Wat was voor hen het doel?

“Ze wilden graag een film maken en dat bleef hen voortdurend boeien. Om het thema in te leiden, liet ik hen een aantal foto’s zien. Zij mochten dan zelf aanduiden wie volgens hen kansarm is. Ze kozen mensen die geen geld of werk hebben, bedelaars, mensen met vuile kleren enzovoort. Dat waren interessante gesprekken over wat zij onder kansarmoede verstaan. We deden ook toneelstukjes over bedelaars en asielzoekers, en over heel rijke mensen. Spontaan legden ze na een tijdje de link naar hun eigen situatie. Toen kwamen er bijvoorbeeld verhalen ‘dat mijn mama het moeilijk heeft om de rekeningen te betalen’, of over een mama die gehandicapt is, of een zus die eten meebrengt als ze op bezoek komt... Zij weten ook dat hun ouders vaak hulp moeten zoeken. Daar werd open over gepraat, vanuit herkenning en met vertrouwen. Ze deden ook veel leuke dingen: elkaar interviewen, poppenkast spelen, verkleeden, verhalen vertellen, een rapnummer maken, toneeltjes en sketches spelen, ... We bezochten ook een centrum voor asielzoekers, waar ze met behulp van een tolk zelf interviews afnamen. Hun conclusie was dat mensen die kansarm zijn, niet zelig zijn, dat zij zichzelf niet kansarm voelen, maar dat ze het thuis niet breed hebben en het toch vaak moeilijk hebben om de eindjes aan elkaar te knopen. Dit project maakte hen veel bewuster over hun eigen leefwereld.”

Aan wie liet je de opnames zien?

“We nodigden de ouders uit en lieten hen een dvd van een half uur zien. Voor de jongeren was dat een hoogtepunt: zij zorgden voor de organisatie, het onthaal, de hapjes, enzovoort. Het was hùn dvd, over kansarmoede maar ook over wie zij zelf zijn. Ze kozen er ook voor om hem niet te verspreiden of op de website te zetten. Hij was gemaakt in de intimiteit van de eigen groep. Voor de tieners was het al een grote stap hun leven als Smiley te delen met hun ouders. Die hun reacties waren overigens zeer positief. Zo vertelde een mama spontaan ‘amaai, mijn kind voelt zich echt heel goed bij jullie. Ze kijkt er de hele week naar uit.’ Dat had ze nog nooit meegemaakt.”

Jullie zijn wel op een andere manier naar buiten getreden.

“Onze tieners maakten een toneeltje rond tien trefwoorden over wat zij verwachten van het jeugdwerk in Eeklo. Daarmee stapten we naar het stadsbestuur en de schepen van jeugd en dat leidde tot een positief gesprek. In de toekomst gaan we samen met de jeugddienst ook activiteiten voor tieners organiseren op woensdag. Ons nieuwe project krijgt dus al na een jaar de kans om verder te groeien. Daar hebben de jongeren zelf mee voor gezorgd!”

“DE JONGEREN VAN VANDAAG ZIJN DE LEIDERS VAN MORGEN”

Bruno Bauwens,
D’Broej
Henegouwen kaai 29,
1080 Sint Jans Molenbeek
02 / 412 06 50,
bruno.bauwens@dbroej.be

D’Broej (Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren) coördineert zeven Brusselse jeugthuizen in de meest kansarme wijken. Samen bereiken zij zo’n 1 500 jongeren van 6 tot 20 jaar. “We bieden hen leuke en leerrijke activiteiten aan in hun vrije tijd. Maar we willen hen ook weerbaarder maken”, vertelt medewerker Bruno Bauwens. “Op ons voorstel om samen een Actieweek te organiseren, schreven vijftien kinderen jongerenwerkers zich in voor de vorming ‘Participatieve projecten’. Ze zetten samen acht projecten op.”

Wat was het doel van de Actieweek?

Bruno Bauwens: “Het is niet omdat je jong bent, dat je niets kan doen voor je wijk. We wilden jongeren bewust laten worden dat zij zelf dingen in handen kunnen nemen. Samen acties opzetten rond concrete problemen in de wijk, gaat in tegen het gangbare defaitisme dat ‘er toch niets aan te doen is’. Jongeren kunnen een motor van verandering zijn, en dat besef wilden we laten groeien.”

Hoe gingen jullie te werk?

“We doorliepen met alle kinderen en jongeren vijf stappen. Daarvoor haalden we inspiratie uit enkele zeer interessante Britse voorbeelden⁴. De beginvraag was ‘Wat loopt er scheef in jullie wijk en wat zouden jullie graag anders zien? En wat wil jij zelf doen om dat te verbeteren?’ We gebruikten eenvoudige werkvormen zoals een tekening maken, een bordspel, dromen en fantaseren enzovoort – het is belangrijk dat je het altijd eenvoudig houdt. De kinderen kozen dan in verschillende stemrondes één onderwerp om rond verder te werken. De tweede stap was het onderzoek: Wat weten we over het probleem? Wie kan ons daar meer over vertellen? Wie kan er iets aan doen? Eens ze dat wisten, beslisten ze welke actie ze wilden voeren. De derde stap was de voorbereiding van de actie: affiches maken, brieven schrijven, petitie laten tekenen, schepenen telefoneren, een evenement organiseren enzovoort. Tegelijkertijd probeerden we in de wijk ook een draagvlak te creëren en dat lukte vaak: mensen uit de buurt steunden de jongeren. De vierde stap was de actie zelf. Dat was altijd erg intens natuurlijk. Voor jongeren die meestal negatief bekeken worden, was het een bijzondere ervaring om hun nek ‘positief’ uit te steken. Ten slotte hielden we enkele weken nadien de evaluatie: Wat deden we goed, of minder goed? Wat hebben we bijgeleerd? Welk effect heeft de actie gehad, ook op onszelf?”

⁴ ‘Child-to-Child: A Practical Guide. Empowering Children as Active Citizens’; ‘An Emerging Model for Working with Youth, Community Organizing + Youth Development = Youth Organizing’

Welke acties kozen de jongeren?

"In elke wijk kozen de jongeren iets anders. Een actie met affiches tegen diefstal in de wijk. Een vriendschappelijke voetbalwedstrijd met zelfgemaakte goals. Een campagne met raamaffiches 'Rue Sans Bagarre' tegen te veel 'vuile woorden op straat'. Die actie haalde de nationale media. Een actie voor veiliger verkeer en extra zebrapaden. Een opruimactie waarbij de jongeren afgeleefde ijskasten, oude sofa's en kapotte tv's van 't straat haalden om hun wijk aantrekkelijker te maken. Een grote barbecue, als signaal dat jongeren een snackbar als ontmoetingsruimte in hun woonblokken willen. Een inzamelactie van fruit en groenten voor Poverello, een vzw waar armen komen eten."

Leverden die acties iets op?

"Alle acties gebeurden in de eigen wijk. Dat de jongeren zich positief inzetten, kon overal op heel veel bijval rekenen. Doordat de acties samenvielen tijdens de Actieweek, konden we ook een duidelijk en krachtig signaal de wereld insturen: hier beweegt wat! We konden zo ook de collectieve kracht van de jongeren in de verf zetten: jullie zijn niet alleen in jullie wijk, ook in andere wijken zijn groepen jongeren bezig! Tijdens de Actieweek nodigden we politici en beleidsmakers uit op een groot toonmoment in het Bronkstheater. We speelden een bordspel met politici, deden tafelgesprekken met ministers in ons wereldcafé, maakten een uitstap met politici naar de snack, enzovoort. We toonden ook een film van onze acties. Tijdens de voorbereidingen maakten we vaak opnames van de jongeren, en de beelden spraken voor zich (zie www.dbroej.be). Het toonmoment was een zeer positieve ervaring en de beleidsmakers waren erg onder de indruk van de inzet en het engagement van de jongeren. De jongeren zelf waren ook heel fier. Ze beseffen nu ook dat ze zelf kunnen bijdragen aan verandering."

Bijvoorbeeld?

"De jongeren van Jeugdhuis Chicago waren er niet over te spreken dat het enige voetbalveldje in hun buurt werd heraangelegd als... basketbalveld. Ze organiseerden een petitie in hun buurt, maakten zelf houten goals – de basketringen lieten ze hangen – en nodigden de schepenen van sport en openbare werken uit op een barbecue met voetbalmatch. De schepenen beloofde voor de perscamera dat er een nieuw voetbalveldje zou komen. De inzet voor hun wijk had dus echt positief resultaat."

Jullie gaan hier mee verder?

"Zeker en vast. In het najaar van 2010 lanceren we een 'toolkit' op basis van 'wat werkt er en wat werkt er niet?' Zo willen we ook andere werkingen op weg helpen om aan de slag te gaan."

BIJLAGE: BASIS- VOORWAARDEN EN PRINCIPES VOOR PARTICIPATIE VAN KINDEREN⁵

1. Transparantie, integriteit en verantwoordelijkheid

Wat bedoelen we? Als volwassenen een overleg organiseren met kinderen doen ze dat op een ethische en participatieve manier en plaatsen ze het belang van de kinderen voorop. De kinderen begrijpen waarover het programma gaat en weten wat de grenzen zijn van wat ze kunnen beïnvloeden; de medewerkers delen de ideeën van de participatieprincipes die het initiatief onderbouwen en zetten er zich voor in; het gaat om gedeelde opvattingen over hoe mensen met elkaar omgaan; de kinderen zijn goed geïnformeerd over het voorgestelde initiatief zodat ze effectief kunnen participeren; er is grondig nagedacht over de barrières waarmee de kinderen bij de participatie te maken kunnen krijgen, bijvoorbeeld tegenkanting van de ouders; de medewerkers proberen ruimte te creëren voor de kinderen zodat ze hun eigen ideeën en activiteiten kunnen ontwikkelen.

Waarom is het belangrijk? Onevenwichten in de macht en de status tussen volwassenen en kinderen zijn onvermijdelijk. Transparantie, integriteit en verantwoordelijkheid zijn noodzakelijk voor echte, zinvolle kindparticipatie.

Belang om inzicht te hebben in het proces, om te weten wat de bedoeling is, wanneer en hoe ze kunnen bijsturen of zich terugtrekken enzovoort

2. Een kindvriendelijke omgeving

Wat bedoelen we? De kinderen bevinden zich in een veilige, aangename, inclusieve en stimulerende omgeving die participatie mogelijk maakt. De kwaliteit van de kindparticipatie en hun bekwaamheid om daar beter van te worden, hangt af van het feit of de omgeving waarin alles zich afspeelt, veilig, aangenaam, geschikt en aanmoedigend is. Daarvoor moet een aantal voorwaarden vervuld zijn:

- het project houdt rekening met de ontwikkeling van de vaardigheden van de kinderen;
- er worden participatiemethoden gecreëerd die aangepast zijn aan de leeftijd zodat jonge kinderen hun favoriete expressievorm kunnen kiezen;
- er wordt gebruik gemaakt van kindvriendelijke ruimtes waarin

⁵ *MINIMUM STANDARDS FOR CONSULTING WITH CHILDREN*,
<http://images.savethechildren.it/ff/download/Policies/st/standard-partecipazione.pdf>

- kinderen zich comfortabel en ontspannen kunnen voelen;
- er wordt gezorgd voor informatie die aangepast is aan de leeftijd van de kinderen;
- de kinderen worden aangemoedigd om hun eigen participatievormen te creëren;
- er wordt voldoende tijd vrijgemaakt zodat de kinderen effectief kunnen participeren;
- de volwassenen vinden de bevordering van kinderp participatie waardevol en staan achter de strategieën;
- er wordt erkend dat participatie leuk en plezierig moet zijn.

Waarom is het belangrijk? De kwaliteit van de kinderp participatie en hun bekwaamheid om daar beter van te worden, hangen sterk af van de inspanningen die worden gedaan om voor hun participatie een positieve omgeving te creëren. Vooral voor jongeren die vaak weinig vertrouwen hebben met zulke processen én in hun eigen kunnen (vaak negatieve schoolresultaten enz.).

3. Gelijkheid van kansen

Wat bedoelen we? Participatief werk betreft er ook groepen van kinderen bij die vaak te maken hebben met discriminatie of die worden buitengesloten bij activiteiten. De methodieken zouden op maat moeten zijn en aangepast aan ieders mogelijkheden. Toegang tot participatie zou moeten prikkelen en mag de bestaande patronen van sociale uitsluiting en discriminatie niet versterken. Daarvoor moeten de volgende voorwaarden vervuld zijn:

- kinderen van alle sociale groepen dezelfde mogelijkheden bieden om te participeren – meisjes, kinderen met een handicap, allochtone kinderen, arme kinderen enzovoort;
- er worden inspanningen gedaan om te zorgen voor de gelijke participatie van alle groepen van kinderen, aansluitend bij hun ontluikende capaciteiten;
- alle kinderen worden gelijk behandeld en gerespecteerd binnen het project;
- het project houdt rekening met de verschillende noden en capaciteiten van alle groepen kinderen; en het programma is gevoelig voor de culturele context van alle deelnemende kinderen binnen het referentiekader van de universele rechten.

Waarom is het belangrijk? Kinderen vormen, net zoals volwassenen, geen homogene groep. Participatie zou moeten zorgen voor gelijkheid van kansen voor iedereen, los van leeftijd, woonplaats, etniciteit, gender, bekwaamheid, klasse, kaste of andere factoren.

4. Veiligheid en bescherming van kinderen

Wat bedoelen we? Deelnemen aan een bevraging of beraadslaging mag geen enkele jongere blootstellen aan gevaar of aan echte beschadiging van zijn welzijn. De veiligheid en de gezondheid van de kinderen worden op alle mogelijke manieren in aanmerking genomen, en er worden voorzorgsmaatregelen ingebouwd. Het gaat dan zowel om het fysieke als om het emotionele welzijn. Elk project dat met kinderen werkt, moet ervoor zorgen dat die kinderen niet worden blootgesteld aan onrecht, misbruik of uitbuiting binnen het project, of als gevolg van de deelname eraan. Daarvoor moeten de volgende voorwaarden vervuld zijn:

- de noodzaak om de kinderen te beschermen is van het grootste belang bij de manier van

- plannen en organiseren van hun participatie;
- de medewerkers erkennen het recht van de kinderen om beschermd te worden tegen elke vorm van geweld of misbruik;
- er wordt gebruikt gemaakt van procedures om risico's zoveel mogelijk te beperken en om misbruik te voorkomen; de procedures houden bovendien rekening met specifieke risico's waarmee sommige kinderen, bijvoorbeeld kinderen met een handicap, te maken hebben evenals met de belemmeringen waarop ze stuiten bij het inroepen van hulp;
- de kinderen zijn zich bewust van hun recht om beschermd te worden tegen elke vorm van geweld of misbruik en ze weten tot wie ze zich, indien nodig, moeten richten voor hulp;
- de medewerkers zijn opgeleid in kinderbeschermingsprocedures;
- er wordt aandacht geschonken aan het aanpakken van potentiële risico's waaraan kinderen tijdens participatieve processen kunnen worden blootgesteld;
- men overlegt duidelijk met de kinderen over het gebruik van de informatie die zij geven;
- zonder de toestemming van de kinderen worden er geen foto's, video's, of digitale beelden van de kinderen genomen of gebruikt.

Waarom is het belangrijk? Organisaties hebben de plicht om de kinderen met wie ze werken te beschermen en om de risico's op misbruik en uitbuiting of andere negatieve gevolgen van hun participatie zoveel mogelijk te beperken.

5. Engagement en bekwaamheid van volwassenen

Wat bedoelen we? Volwassenen die met kinderen werken, staan achter de doelstelling om de kinderen te raadplegen en ze worden opgeleid en gesteund om participatief te werken.

Volwassenen die betrokken zijn bij kinderp participatie moeten principieel bereid zijn om te luisteren naar kinderen. Ze moeten beschikken over de vaardigheden en het begripsvermogen om effectief in een sfeer van vertrouwen te kunnen werken met de kinderen. Daarvoor moeten de volgende voorwaarden vervuld zijn:

- de medewerkers moeten goed opgeleid zijn in kinderrechten, met inbegrip van kinderp participatie;
- de medewerkers worden goed ondersteund en begeleid;
- de medewerkers hebben inzicht in participatieve monitoring- en evaluatietechnieken;
- er wordt een opleiding gegeven aan alle professionals die binnen het project direct of indirect werken met de kinderen – bijvoorbeeld kinderartsen, verpleegsters, lesgevers.

Waarom is het belangrijk? Volwassenen kunnen daadwerkelijke kinderp participatie enkel effectief en vol vertrouwen aanmoedigen als ze beschikken over het noodzakelijke inzicht en de vaardigheden.

6. Vrijwillige en zinvolle participatie

Kinderparticipatie zou hen moeten in staat stellen om betrokken te zijn bij zaken die hen direct aanbelangen en moeten bijdragen tot de opbouw van hun eigen kennis. Men moet erkennen dat ze het recht hebben om te kiezen of ze al dan niet, en desgevallend op basis van welke voorwaarden,

meewerken. Daarvoor moeten de volgende voorwaarden vervuld zijn:

- de thema's zijn echt zinvol voor kinderen;
- het is voor alle kinderen duidelijk dat ze spontaan en vrijwillig participeren en dat ze zich desgewenst kunnen terugtrekken;
- de kinderen beschikken over de nodige informatie om toe te stemmen met kennis van zaken ('informed consent');
- het project houdt systematisch rekening met de levenscontext van de kinderen en met andere vereisten – bijvoorbeeld de houding van de ouders, schooltaken, ...

7. Banden met gemeenschap, beroepsomgeving en gezin

Kinderen leven niet geïsoleerd van hun gezin en hun omgeving. Overal waar mogelijk zouden initiatieven om hun participatie te bevorderen, ook betrekking moeten hebben op de leden van hun gezin en hun gemeenschap. Zo wordt vermeden dat er een spanning wordt gecreëerd tussen kinderen van binnen en van buiten het project, en zo worden de ouders gesteund bij het bevorderen en beschermen van de rechten van hun kinderen. De volgende zaken zijn daarin erg belangrijk:

- de ouders zijn zich volledig bewust van het streven en de doelstellingen van het project;
- de ouders zijn gevoelig gemaakt voor de rechten en de noden van kinderen;
- bij het werken met kinderen wordt gebruik gemaakt van, en voortgebouwd op, ondersteunende lokale voorzieningen, tradities, kennis en gebruiken;
- leden van de ruimere gemeenschap worden geïnformeerd en aangemoedigd om te participeren in het project, bijvoorbeeld lokale beleidsverantwoordelijken, leiders van de gemeenschap, ...

samen voor
kinderen

60 jaar lang is UNICEF de wereldleider inzake het welzijn van kinderen. UNICEF is actief in 156 landen en gebieden om kinderen te helpen overleven en ontwikkelen, van de vroege kinderjaren tot de adolescentie. UNICEF, de grootste leverancier ter wereld van basisvaccins voor ontwikkelingslanden, ijvert voor gezondheidszorg, zuiver water, voeding, kwaliteitsvol basisonderwijs voor alle jongens en meisjes en de bescherming van kinderen tegen geweld, uitbuiting en AIDS.

UNICEF wordt volledig gefinancierd door vrijwillige bijdragen van individuen, bedrijven en regeringen.

UNICEF België is een stichting van Openbaar Nut en heeft als missie om de bevolking, ondernemingen en overheden in België aan te sporen om met hun financiële steun en hun stem UNICEF te helpen de levensomstandigheden van kinderen te verbeteren en het respect voor hun rechten te bevorderen.

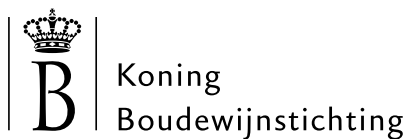
UNICEF België

Stichting van Openbaar Nut
Lenniksebaan 451
1070 Brussel

Vanaf oktober 2010
Keizerinlaan 66
1000 Brussel
Tel.: +32.2.230.59.70
Fax: +32.2.230.34.62
E-mail : info@unicef.be

Join. Share. Act.
www.unicef.be
www.unicef.be/facebook
www.twitter.com/unicefbelgie

Giften vanaf 30€ zijn fiscaal
aftrekbaar
UNICEF-rekeningnummer:
000-0000055-55.
Swiftcode/Bic : BPOTBEB1
Iban : BE31 0000 0000 5555

Koning
Boudewijnstichting

Samen werken aan een betere samenleving

www.kbs-frb.be

Meer info over onze projecten,
evenementen en publicaties vindt u op
www.kbs-frb.be.

Een e-news houdt u op de hoogte.
Met vragen kunt u terecht op
info@kbs-frb.be of 070-233 728

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, B-1000 Brussel
02-511 18 40,
fax 02-511 52 21

Giften vanaf 30 euro
zijn fiscaal aftrekbaar.
000-0000004-04
IBAN BE10 0000 0000 0404
BIC BPOTBEB1

De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting in dienst van de samenleving. We willen op een duurzame manier bijdragen tot meer rechtvaardigheid, democratie en respect voor diversiteit. De Stichting steunt jaarlijks zo'n 2.000 organisaties en individuen die zich engageren voor een betere samenleving. Onze actiedomeinen voor de komende jaren zijn: armoede & sociale rechtvaardigheid, democratie in België, democratie in de Balkan, erfgoed, filantropie, gezondheid, leiderschap, lokaal engagement, migratie, ontwikkeling, partnerschappen of uitzonderlijke ondersteuning. De Stichting werd opgericht in 1976 toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

We werken met een jaarbudget van 35 miljoen euro. Naast ons eigen kapitaal en de belangrijke dotatie van de Nationale Loterij, zijn er de Fondsen van individuen, verenigingen en bedrijven. De Koning Boudewijnstichting ontvangt ook giften en legaten.

De Raad van Bestuur van de Koning Boudewijnstichting tekent de krachtlijnen uit en zorgt voor een transparant beleid. Voor de realisatie doet de Stichting een beroep op een 50-tal medewerkers. Ze werkt vanuit Brussel en is actief op Belgisch, Europees en internationaal niveau. In België heeft de Stichting zowel lokale, regionale als federale projecten lopen.

Om onze doelstelling te realiseren, combineren we verschillende werkmethodes. We steunen projecten van derden of lanceren eigen acties, bieden een forum voor debat en reflectie, en stimuleren filantropie. De resultaten van onze projecten en acties worden verspreid via diverse mediakanalen. De Koning Boudewijnstichting werkt samen met overheden, verenigingen, ngo's, onderzoekscentra, bedrijven en andere stichtingen. We hebben een strategisch samenwerkingsverband met het European Policy Centre, een denktank in Brussel.

